

www.corum.bel.tr

© f t crmbelediyesi

SEHİR DEFTERİ

ÇORUM BELEDİYESİ KÜLTÜR - SANAT - EDEBİYAT DERGİSİ

YIL :2 SAYI :4

“

bunlar çok azı
mendilime sarıp getirebildiklerim
aceleyle ceplerime doldurduğuklarım
ellerime yapışanlar, üzerime sinenler
bir bilseniz, bir bilseniz ne kadar
olduklarını
ama bilemezsiniz ben de
inanamıyorum
dillimden dökülenlere, şaşıp kalıyorum
nereden kaptım ben
bu esrik dili
aksak avazı
bozuk kafiyeyi

”

HÜSEYİN KIR

Şehre Özlem

Şehir Defteri
Ocak 2021

2

İÇİNDEKİLER

Başkan'dan	2
Genel Yayın Yönetmeninden	3
ŞEHRE ÖZLEM	
Ortaköy Yılları Prof. Dr. Alâattin KARACA	4
Çorumlunun Yaptığını Herkes Yapamaz Prof. Dr. Mustafa İSEN	5
Modern Çağda Çocuk Olmak Mustafa Uçurum	10
ŞEHİR VE MEDENİYET	
Medenî Toplum Özlemi: Kültür ve Eğitim Prof. Dr. Suat KIYAK	12
Yaşanması Şehir İlkay COŞKUN	15
İbni Haldun ve İktisada Dair Görüşleri Ethem ERKOÇ	18
Diriltiren Şehirler Erdal ŞAHİN	22
Şehre Tutlan Ayna Eyyub AZLAL	25
ŞEHİR VE TARİH	
İki Uçak Öyküsü Hasan Ali KALAYLIOĞLU	28
1840'larda Askerlik Hizmeti ve Çorumlular Mennan Tarık TÜFEKÇİ	30
ŞEHİR VE EDEBİYAT	
Âşık Paşa'nın Tasavvufî Şiiri ve Elvan Çelebi'nin Verdiği Hikmetli Cevap Prof. Dr. Özer ŞENÖDEYİCİ	32
Kur'an ve Edebiyat Metin DEMİRCİ	36
Misafir Ayşe YAZ	40
Yakarış Nihat ÖRS	42
Ruhun Bahçivani Olabilmek! Mehtap ALTAN	43
Oldu-Olmadı Tayyip ATMACA & Tacettin ŞİMŞEK	45
Nihad Sami Banarlı Nasıl Unutulur! Reşit Güngör KALKAN	46
Yolun Sonu Arif Onur SOLAK	48
Rüzgâr Gölgesi Yasin MORTAŞ	50
İmkânsız Kaçış Recep POLAT	51
Okumaya ve Yazmaya Dair Mustafa IŞIK	52
Yorgun Duygularım Dr. Mehmet GÜNEŞ	54

Bir Öykü Düş/tü Ayşe Melike KURTARAN	55
Kutlu Uyku Songül ÖZEL	57
Saatleri Ayarlama Endüstrisi(!) Osman ŞİMŞEK	58
Mimarbaşına Arzuhal Mehmet Yaşar GENÇ	59
Sensör Mustafa ARIKOĞLU	60
Yalnızlık Mustafa OZULU	63
Şerife Kadın Erhan ÇAMURCU	64
Çorum İli Âşık Haydar KILIÇ	66
Bu İşte Bir Tuhaflık Var Murat CANBOLAT	68
Cızlatav; Ben Sen O Ethem ERDOĞAN	70
Savaşçı Ramazan BÜYÜKGÜÇLÜ	73
Korona Destanı Mustafa AYĞÜN	74
Pirbaba'da Çorum Savunması (*) Muzaffer GÜNDOĞAR	75
Nötr Çağatay TÜFEKÇİ	78
Zamanda Yolculuk Tülay BİLGİN	79
Serlevha Mehmet OKUMUŞ	80
ŞEHİR VE KÜLTÜR - SANAT	
Çorum'da Halk Ozanlığı Geleneğinin Sorunları İbrahim GÖSTERİR	82
İslâmî-Millî Sinemanın Öncüsü, Yönetmen Yücel ÇAKMAKLI - Mehmet TATLISU	88
ŞEHİRİN HAFIZASI	
Eski Çorum'dan Abdulkadir OZULU	90
Yedi Sekiz Hasan Paşa Halil MANUŞ	92
Ölmek Halit YILDIRIM	93
Kağı ve Köp Can YOKSUL	94
ŞEHİR ve KİTAP	
Kutadgu Bilig'den Günümüze Etik Rehberlik Tavsiyeleri Yaşar UZUN	100
Anadolu Gerçeği ve "Küçük Paşa" Murat SOYAK	104
UZAKLAR	
Prof. Dr. Hilkat ÖZGÜN	108

Foto: Ahmet Erdem

Çorum Belediyesi olarak birlikte çalışma anlayışı içinde, yönetim sürecimize kurumlarımızı, sivil toplum kuruluşlarımızı ve vatandaşlarımızı dahil ediyor ve şehrimizde kültür ve sosyal hayatın daha da canlı olması için gayret sarf ediyoruz. Katılımcı bir anlayışla 'Medeniyet Değerlerimizin ve Kültür Belediyeciliği'nin gereklerini yerine getiriyoruz.

Geçtiğimiz yılın başından beri tüm dünyada uygulanan pandemi nedeniyle eğitim - öğretim faaliyetlerimizi sınırlandırmak zorunda kaldık. Buna rağmen bin bir emekle yaptığımız kültürel çalışmalara, pandemi koşullarına uygun bir şekilde aralıksız devam ettik. Çorum'unuzun tarihi ve kültürüne katkı sağlayacağına inandığımız pek çok proje ve çalışmamız devam ediyor. Şehrimizdeki tarihi yapıların ihyasını, kültür yayınların basım ve yayımını, kütüphanelerimize, okullarımıza ve isteyen vatandaşlarımıza kitap desteğinin sağlanmasını aralıksız sürdürüyoruz.

Gerek şehrimizde gerekse diğer şehirlerimizde eli kalem tutan sanat erbaplarının eserlerinin yer aldığı Şehir Defteri Dergimizi, yeni yılında ve yeni sayısı ile Türkiye'mizin dört bir yanına ulaştırıyoruz.

Dergimize katkı sağlayan yazar ve şairlerimize, okurlarımıza teşekkür ediyor, yeni sayımızda buluşmak ümidiyle güzel günler diliyorum.

Öykü, deneme, makale, fotoğraf, şiir ve diğer yazın türleriyle Şehir Defteri'mize katkı sağlamak isteyenlere defterimizin daima açık olduğunu belirtmek isterim.

Sağlıcakla kalın...

DR. Halil İbrahim AŞGIN
Çorum Belediye Başkanı

BAŞLARKEN...

Foto:: Ahmet Erdem

2020 için söylenebilecek çok şey var. Ünlemlerle biten bir sürü cümle kurmak mümkün bu yıla ilişkin. Dünyanın kesen bir virüsle sadece bireyler değil, şirketler, devletler, uluslararası örgütler de sınımadan geçti, geçiyor. Hal böyle olunca kültür, sanat, edebiyat dünyası da bu kara tablodan nasibini fazlasıyla almış bulunuyor.

Şehir Defteri'mizin 4. sayısı ile birlikteliğimiz devam ediyor. Çorum'un dünyaya açılan kültür sanat penceresi olarak ilk 3 sayımızla kültür sanat çevrelerinde varlığımızı hissettirmeyi başarmış olmaktan dolayı mutluyuz. Hayatı birçok açıdan sınırlayan pandemi, belki de kitap dergi okuma için yepyeni fırsatlar sunması açısından dikkate değer izler bıraktı.

Sinema, tiyatro, kitap fuarları, panel, söyleşi, konferans ve sempozyumlar için kayıp bir yılı geride bıraktık şüphesiz. İnsanın insana dokunamadığı, yüzlerin maskeyle bütünleştiği 2020'yi kaybettiklerimizle de hatırlayacağız. Ahmet KEKEÇ, Adalet AĞAOĞLU, Timur SELÇUK, Halil KUMOVA, Turhan KAYA corona virüsün kültür sanat dünyamızdan kopardığı yıldızlardı.

Dünya virüsle uğraşırken, ülkeler kendi derdiyle uğraşırken Karabağ'ın 30 yıllık esaretten kurtulması, Türkiye'nin Azerbaycan ile "tek millet iki devlet" düsturuyla dayanışmasının meyvesi oldu. 24 Temmuz'da Ayasofya'nın müze vasfından tekrar cami-i kebir vasfına dönüştürülmesi, Karadeniz'de doğalgaz bulmamız, millet olarak 2020'de mutluluk duyduğumuz nadir gelişmelerden birisiydi. Karadeniz'den gelen doğalgaz müjdesi mavi vatanın uzun bir aradan sonra Ayyıldız ilk tebessümüydü, denebilir. Elazığ'da ve İzmir'de yaşadığımız zelzeleyle birlikte bitmek bilmeyen kuraklık

ise, arzın ve semanın hayatımıza koyduğu ünlemler oldu.

Bilimsel çevrelerden aşuya ilişkin olumlu haberler gelmesi 2021'i umut yılı yapsa da aşuya erişimdeki muhtemel eşitsizlikler sosyal sorunlara yol açacak ve sokakları ısıtacak gibi görünüyor. Akdeniz 'de Ege'de, güney sınırlarımızda milli güvenliğimizle ilgili kaygılarımız; Batı'nın efendilerinin ülkemize karşı açıkça pozisyon almaları çok da rahat bir yıl geçirmeyeceğimizi ortaya koyuyor.

Dünya Covid-19'u durdurmaya çalışırken bir yıl önce yayımlamaya başladığımız dergimizin dopdolu diyebileceğimiz 4. Sayısını okurlarıyla buluşturmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Çorum'a, hayata, sanata ve kültüre dair sözü olanların buluşma noktası haline gelen Şehir Defteri'mizde ilk yazısı yayımlanan şair ve yazarlarımıza hoş geldiniz diyoruz. "Doğallık ve samimiyet"i önceleyen dergimize katkı veren ve Çorum'da açılan bu pencereden dünyaya ses veren kalem erbabı dostlarımıza teşekkür ediyoruz.

Dergimizi her üç ayda bir olmak üzere yayımlamayı planlıyoruz. Nisan 2021'de yayınlanacak olan sayımızda Yunus Emre ve Mehmet Akif ERSOY ile ilgili yazılar ağırlıkta olacak. Yazı ve fotoğraflarıyla yeni sayımıza katkı vermek isteyen kültür sanat dostlarına sayfalarımız açıktır.

Hayatı dupduru okuyanlara selam olsun...

Turhan Candan
Genel Yayın Yönetmeni

ORTAKÖY YILLARI

Prof. Dr. Alâattin KARACA

Babam bir öğretmendi. Doğduğum yeri hatırlamıyorum. Nüfus cüzdanımda, 07.08.1963 Çorum yazıyor. İlk fotoğrafım siyah-beyaz. Galiba 3-4 yaşındayım. Elime bir amca oyuncak bir tabanca tutuşturmuş. Kim? Bilmiyorum. Babam burası bir süre öğretmenlik yaptığım İnalözü Köyü derdi. Annem'i hamileyken şehre bir at sırtında götürdüklerini söylerdi. Aklımda İnalözü'ne dair sadece o kalmış. Bir de adını unuttuğum bir muhtar. Daha sonra ben büyüdüğümde galiba birkaç defa şehirdeki evimize gelmişti. İnalözü o kadar iz bırakmış, o kadar bende!..

hatırlıyorum. Bir de öğretmenlerin oturduğu önünde havuz olan çardağı. Bir gün o su dolu havuza düştüğümü, okulun müstahdeminin beni kurtardığını. Kurtarmasaydı belki boğulur, ölür giderdim. Babama okulda hiç 'baba' demezdim. Okulda öğretmenimdi, 'babam' değildi!.. Öyle mi gerekiyordu? Bilmiyorum. Mutlaka öyle gerekiyordu ki, 'baba' demezdim. Bir gün galiba haylazlık yapmış olmalıyım. Okulda babamdan bir 'öğretmen' tokadı yediğimi hatırlıyorum. Unutmamışım. Yüreğime dokunmuş demek ki... Gülererek hatırlıyorum şimdi. Bir de aynı okulun bahçesinde el arabasına oturtulup gezdirilirken düştüğümü ve alnımı yardığımı... Babamın o okulda ki iki öğretmen arkadaşını hiç unutmadım. Atıf Amca (Özseçer) ve Osman Amca (Biçici)... Bir de tabii ki beni kucağına aldığımda mutlaka kulaklarımı çeken ve kütürdetmekten zevk alan Postacı Yaşar Amca (Güngör)... Şimdi bunları yazarken Yaşar Amca'nın kulaklarımda bıraktığı tatlı acıyı ve sıcaklığı bir de kızarıklığı hisseder gibi

oluyorum. Onlar, 1970'in başında İç Anadolu'nun bir köyünde birbirlerine yaslanmış 'dava arkadaşları'ydı babamın. Sonra ölene kadar birbirlerini hiç bırakmadılar. Onların her birine hafızamda kaldığı kadayıyla ayrı ayrı sayfa açacağım.

Size hafızamda kalan Ortaköy'ü anlatmalıyım bir ara. 1970-72 yılları arası olmalı. O sıcak Ağustos gecelerini. Karşıdaki evden gelen el değirmeni seslerini ve imece usulü el değirmeninde bulgur çeken kadınları, genç kızları. Taşın dönüşünü, dönüşünü, sonra mehtaplı gecelerde gökyüzünde yankılanan, genç kızların hep bir ağızdan el değirmenini döndürürken söyledikleri neşeli türküleri... Aman Allah'ım! Kendimi bir Cennette sanırdım. Çocukluğun cenneti denilen şey bu olmalıydı. Huzur dolu günlerdi... Bir de masmavi gökyüzünde parlayan yıldızları. Çocukluğumun gözlerini o masmavi gökler yıkadı, kulaklarımda genç kızların türküleri çınlayıp durdu. Bir de güzel annem!.. Uzun, ince bir hanımefendi!..

6

Şehir Defteri
Ocak 2021

ÇORUMLUNUN YAPTIĞINI HERKES YAPAMAZ

Prof. Dr. Mustafa İSEN

Çorum sanayiini kendi iç dinamikleriyle geliştirdi. Toprak ve un sanayiine yumurta tavukçuluğu gibi alanlar eklendi. Leblebide lider oldu. Turizm bir sektör olarak gelişti. Daha önemlisi iyi belediye başkanları elinde gecekondusu olmayan az sayıdaki kentten biri oldu. Hatta o bilindik sözü, hiçbir komplekse kapılmadan, Çorumlunun yaptığıni herkes yapamaza çevirerek, yeni şehrin mottosu hâline getirdiler.

Otobüsün koltuğuna adeta büzülmüş küçük bir çocuk, ürkek

ve şaşkın gözlerle çevresine bakıyor, arada bir de kendisini uğurlamaya gelmiş, yakını olduğu anlaşılan birine takılıyor gözü. Otobüs bir süre sonra hareket edince karşılıklı eller kalkıyor havaya, sonra da yerdeki adam gözden kayboluyor. O zaman fark ediyor küçük çocuk kendisine göre ağabey sayılacak yanındaki genç adamı. Yine ürkerek ona nereye gittiğini anlatıyor, sonra da onun ODTÜ'de öğrenci olduğunu öğreniyor. Ama ne ODTÜ hakkında bir bilgisi var, ne de gideceği yerler hakkında. Oto-

büs Ulus'ta duruyor. Buradaki trafik ve insan kargaşası başını döndürüyor on iki yaşındaki küçük çocuğun. Neyse ki yanında oturduğu abisi, karşıya geçirip Sümerbank'ın önünden Etlik Garajı'na giden bir taksiye bindiriyor onu. Oraya varınca da girişte çığırtkanlık yapan biri nereye gittiğini sorunca kendini bir otobüs yazıhanesinin önünde buluyor.

Coğrafya kafada karışık

Bilet alıp beklemeye başlıyor. Bir ara bu otobüsün Ordu'ya gideceği konuşulunca içini bir

korku sarıyor. Coğrafya kafasında karmakarışık. Ordu ile Çorum arasında ne tür bir ilişki var, bilmiyor. Bu endişeler arasında akşama doğru otobüs hareket ediyor. Gecenin bir vakti muavin dürtüp Çorum'a geldik diyerek indiriyor, otobüsten. Karşısında bir saat kulesi. Buradan saatin iki suları olduğunu anlıyor. Ne yapacağını düşünürken karşıda bir otel gözüne çarpıyor. Daha önce hiç otelde kalmamış ama bilgisi var. Elinde bavuluyla yürüyüp

başını masaya koymuş uyuklayan görevliden oda fiyatlarını soruyor. Sadece fiyatlara bakarak daha ucuz olduğu için üç kişilik odadan bir yer istiyor. Görevli önüne düşüp onu içeride göğsü kıllı bir adamın horlayarak uyuduğu bir odaya getirip bırakıyor. Herhangi bir endişe taşımadan yataklardan birine kıvrılıp yatıyor. Sabah kalktığında oda boş. Ücretini ödeyip kendi şehrinden aşına olduğu bir fayton çevirerek yıllarını geçireceği yatılı okula gidiyor.

Yalnızlık psikolojisi

Yukardaki hikâye altmışlı yılların ikinci yarısında yaşanmış benim öyküm. Böylece uzun yıllar ekmeğini yiyip suyunu içeceğim Çorumlu yıllarım başladı. Tabii ben de artık bu okulların imtiyazlı yatılı öğrencileri arasında idim. Çünkü İmam-Hatip okullarında üç tip öğrenci profilinden söz edilebilir: Birincisi çevreden gelip şehirdeki evlerde kalınarak ve onlu yaşlarda bir çocuğun ken-

di kendini idare ederek devam ettireceği tarzdaki eğitim. Evde sobanızı yakmak, yemeğinizi hazırlamak, olumsuz şartlarda banyo yapmak ve kendi karınızla ders çalışmak, yeni girdiğiniz şehir muhitine intibak etmek sizi bekleyen başlıca işlerdir. Buna ilk defa ailesinden ayrılmış bu yaştaki bir çocuğun yalnızlık psikolojisi ile bunları yapmak zorunda olduğunu da eklemek gerekir.

İkinci gurup sınıf arkadaşlarımız şehirden gelen esnaf çocuklarıydı. Elbette onlar daha şanslıydılar. Ama onlar da şehirde alt sosyal sınıflara mensup aile çocukları idiler ama en azından önlerine sıcak yemek konuyor, hayatlarına ailenin gözetiminde devam ediyor ve şehre uyum sağlamak gibi sorunları bulunmuyordu. Bunlar sınıfın onda biri gibi küçük bir yekûn teşkil ediyorlardı. Memur çocuğu ise bu dönemde yok denecek kadar azdı, sınıfımızda babası memur olan bir tek arkadaş hatırlıyorum.

Üçüncü gurubu ise yatılı öğrenciler oluşturunuyordu. Bir kere sınavla okula kabul edildikleri için daha zeki çocuklardı. Okul bir örnek elbiselerini, ayakkabılarını, gömleklerini, iç çamaşırlarını, o yıllarda zorunlu olan şapkalarına kadar temin ediyordu. Günde üç öğün sıcak yemek çıkar, akşam mütalaa adı verilen çalışma programları düzenlenir, başlarında belletici öğretmen bulunur, vaktinde yatıp, vaktinde kalkarlardı. Doğrusu bu okullardaki başarı çizgisini de daha çok bu son guruptaki öğrenciler yukarıya taşımıştır.

Okulun dört beş yüz kadar öğrencisinin üçte biri yatılılardan oluşuyordu. Trakya'dan başlayarak İç Anadolu ve Karadeniz bölgesinden ve benim gibi Marmara'dan arkadaşlarımız vardı. Yatılı okulların fiziki anlamdaki bu imkânlarına karşılık o yaş çocukları için evlerden, ailelerden uzak olmak başlı başına bir sorundu. Şımaracak kimse olmayınca hayat seni çok erken olgunlaştırır. Nitekim ben on iki on üç yaşında elimdeki kısıtlı parayı hem idareli, hem zamana yayarak kullanmayı çok erken öğrendim. Okulun ısıtılması sobalarla yapılıyordu ama yaklaşık seksen kişinin bir arada yattığı yatakhanelerde soba bulunmuyordu. Eğer akşamdan kendimce tedbirler almadan yatarsam hasta kalkacaktım ve bir de onunla tek başıma mücadele etmem gerekecekti. Herkesin aynı durumda olduğu bu karmaşık ortamı birbirimizle hemhal olarak gidermeye çalışırdık. Yatılı okullarda sınıflar arasında tam bir hiyerarşi vardır. Alt sınıflar üst sınıflara saygı gösterir ama onlar da aşağı sınıfları korur, gözetirler. O yıllarda okulun fiziki imkânları iyi, öğretmenlerimiz kaliteli ve yönetim ehil ellerde. Bu benim derslerime de çok olumlu yansıdı. Birinci yarıyıl sonunda bütün derslerim dokuz, on. Karne aldık. Mütalaa adı verilen etüt başkanımız son sınıf öğrencisi. Karneme baktı ve bana derslerin çok iyi ama hayatta ders başarısı yetmez, kitap okumalısın dedi. Sonra da kolumdan tutup beni okulun üst katına, o güne kadar benim dikkatimi çekmemiş bir mekâna götürdü. Burası o güne kadar gördüğüm en büyük kü-

tüphane idi. Ne olduğunu hatırlamıyorum, oradan bir kitap seçip okumamı söyledi. Okuyup iade ettim ama o günden sonra resmen oraya dadandım ve neredeyse her gün ortalama bir kitap bitirmeye başladım. Demek ki artık alan eğilimi de belli olmaya başlamış ki şimdi geriye dönüp bakıyorum, okuduklarım edebiyat, tarih, kültür ve sanatla ilgili kitaplar. O yıllarda bir küçük Anadolu şehrinin İmam-Hatip Okulu kütüphanesinden ben tam takım Kerime Nadir, Muazzez Tahsin Berkant, Abdullah Ziya Kozanoğlu gibi yazarları okuduğumu biliyorum. Lise birinci sınıfa başladığımızda rahmetli N. Sami Banarlı'nın Edebiyat kitabını takip etmeye başladık.

İki köy iyileşirse...

Sonradan meslektaşları da olduğum için takdirle yâd ediyorum, merhum verdiği metinlerin öncesini çok başarılı ve merak uyandıracak bir özetle takdim ederdi. Ben bu kez, gerektiğinde İl Halk Kütüphanesi'ne de uzanarak orada incelediğimiz metinlerin tamamını bulup okumaya başladım. Örneğin Reşat Nuri'nin "Bir Kadın Düşmanı" romanını bulup okuyunca bu kez yazarın diğer eserleriyle de ilgilenmeye başladım. Böylece lise yıllarımda Türk ve Dünya edebiyatının epeyce bir yazarını, bazen de şairini okuyarak okulu bitirmiş oldum. Bu arada yeni çıkan kitapları da takip ediyoruz. O günlerde Mehmet Niyazi Özdemir'in "Var Olmak Kavgası" diye bir romanı çıktı. Bir İmam-Hatiplinin hayatını, mücadelesini, görevli gittiği bir köyde, orayı nasıl olumlu ve daha çok iktisadi ve sosyal

anlamda değiştirdiğini anlatıyor. Her askeri ihtilalde olduğu gibi 12 Mart müdahalesinden sonra da İmam-Hatip okullarına yönelik bir kara propaganda var ve mezunlarının önü kapalı gibi. Bu iki gerekçeyle bir yakın arkadaşım ile ben yükseköğrenime devam etmemeye ve bir köye gidip orada bir değişim gerçekleştirmeye karar verdik. Biz tam bu psikoloji içinde iken okulumuza genç bir felsefe öğretmeni tayin edildi. Belletici öğretmen olarak okulda kalıyor, yaşı da bize yakın olduğu için bizimle arkadaşça sohbet ediyordu. Böyle bir konuşma anında okul bitiyor, ne düşünüyorsunuz diye sordu. Bizim cevabımız hazır, projemizi anlattık. Bir felsefeci yaklaşımı ile bana dönüp Türkiye’de kaç köy olduğunu sordu. Ben kırk bin yaklaşık diye cevap verdim. Peki, iki köy iyileşince geriye kaç köy kalıyor dedi. Ben verilmek istenen mesajı anladım ve tamam hocam ben vaz geçiyorum dedim. O kararla Haziran’da mezun olup üniversite sınavlarına katıldım.

Benim bu şehirde yaşadığım altmışlı yılların sonu ile yetmişli yılların başında Çorum küçük sayılacak nüfusuyla tipik bir İç Anadolu şehri idi. Saat Kulesi ve Ulu Cami etrafında kümelenmiş çarşı ve ticari hayat dışında mahalleler geleneksel konumlarıyla ve daha çok da toprakla bağlantılı bir hayat sürdürmekteydi. Hatta şehirli esnaf da yine bu tarz şehirlerde sıklıkla görüldüğü gibi bağ bahçe ile ilişkisini tümüyle kesmemişti ve onların da şehir çevresinde toplu bağları bulunmaktaydı. Okulumuz, şehrin

kuzeydoğu tarafında ve evlerin bittiği noktadaydı. Bizden biraz ilerde de sözünü ettiğim bu bağlardan birisi yer almaktaydı. Genişçe bir alana yayılmış olan bağlara az çok varlıklı şehir halkı atlı arabalarıyla gider, hafta sonları da geriye mevsimine göre elma, üzüm gibi ürünlerle dönerlerdi.

Bir reçel kâfi değil mi?

Biz genelde o yol üzerine yürümeye çıktığımız için yanımızdan geçerken de mutlaka bize bu ürünlerden bir miktar verirlerdi. İlerleyen sınıflarda bu konumdaki bir esnaf ailesinin benden küçük sınıftaki çocuğuna bir nevi ağabeylik yaptım, derslerine yardım ettim. Onlar beni bir hafta sonu bağlarına götürdüler ve oradaki gündelik hayatı, yeme içme kültürünü görme fırsatı elde ettim. Birkaç kez de aynı ailenin kahvaltılarına çağırıldım. Bu vesile ile hayatımda ilk kez şehirli eşraf ailelerin zengin kahvaltı sofralarına şaşıracak oturdum. Mesela orada birkaç çeşit reçelin yer almasını anlayamamıştım. Bana göre bir tanesi kâfi idi.

O yıllarda okullarda spor salonları yoktu ama okul bahçelerinde voleybol ve küçük futbol alanları olurdu ve buralarda vakit geçirirdik. Okul özellikle voleybol ve güreş alanında öğretmen okulu ile kıyasıya bir rekabet içinde idi. Zaman zaman amatör tiyatro etkinlikleri ve münazaralar olurdu. Özellikle bilgi yarışmaları ile birlikte münazaralar okullar arasında tatlı bir rekabete dönüşür, seyircileri ile birlikte izleyenlere heyecanlı anlar yaşatırdı. Bir de heyecanla çıkardığımız

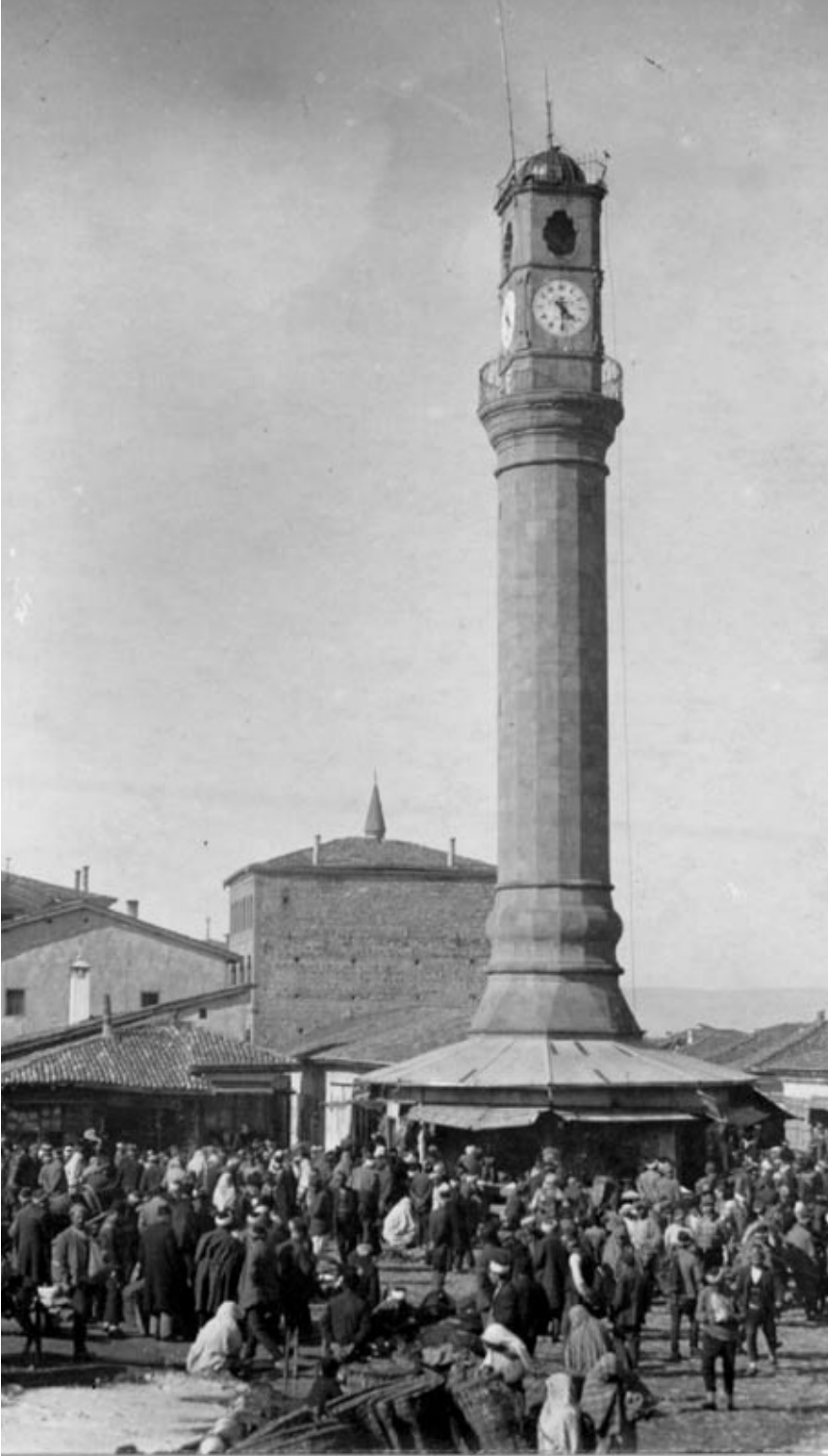
duvar gazeteleri. Yaklaşık 1.25 x1 ebadında ahşap çerçeveli, arkası çuha bir alana el yazılarımızla bir dosya kâğıdına yazılan yazılarla hazırladığımız heyecanlı çalışmalar. Bu faaliyet de sınıflar arası tatlı bir rekabet konusu idi. Öğretmenlerle röportajlar yapar, çocukça şiirler, hikâyeler, denemeler kaleme alır, bunlarla bir anlamda öğrendiklerimizin uygulamalarını yapardık. Benim de ilk yazılarım bu duvar gazetelerinde çıkmıştır. Sonradan ünlü bir hattat olan Turan Sevgili hocamızdı ve gazetenin başlığını ona yazdırmış, bu dikkat çeken yazıyla da arkadaşlarımıza fark attığımızı düşünmüştük. Ders ve etütler dışında çarşıya iner, Ulu Cami civarında leblebiciler arasında dolaşır, işimiz varsa PTT’ye uğrar, sonra, maalesef meşum Çorum Olaylarında vefat eden Şahinci Kitabevinden varsa ihtiyaçlarımızı giderir, hafta sonu ise mutlaka yine merkezde bulunan birkaç sinemadan birine giderdik. Hâli vakti biraz daha iyi olan arkadaşlar sinema öncesi veya sonrasında pastaneye de giderlerdi. Çorum o yıllarda küçük ticari işletmelerden ve başta kiremit ve tuğla olmak üzere toprak sanayiinden ve un fabrikalarından oluşan bir üretime sahipti. Ama bu küçük şehrin bizi koruyan ve kollayan insanlarını hiç unutmadım. Bazen bayram sabahları tanınmasalar da bizleri evlerine götürür, ramazanlarda iftara davet eder, böylece çocuk yalnızlığımızı ve aile hasretimizi paylaşırlardı. Şehirden bazı arkadaşlarımızın evlerinde ise elbette daha rahat ederdik.

Sonraki yıllarda da Çorum'u zaman zaman ziyaret ettim. İstikrarlı biçimde gelişim ve değişimini sürdürdü. Elbette büyüdü de. Örneğin okulumuzun ilerisindeki bağlar yok artık ve yerinde Binevler adıyla yeni bir

semt kuruldu. Sanayii kendi iç dinamikleriyle gelişti. Toprak ve un sanayiine yumurta tavukçuluğu gibi alanlar eklendi. Leblebide lider oldu. Bunların ötesinde yeni ihracat kalemleri geliştirdi. Turizm bir sektör

olarak gelişti. Daha önemlisi iyi belediye başkanları elinde gecekondu olmayan az sayıdaki kentten biri oldu. Hatta o bilindik sözü, hiç bir komplekse kapılmadan, Çorumlunun yaptığı herkes yapamaz çevirerek, yeni şehrin mottosu haline getirdiler. Bu misyon bile şehrin yeni yapıya nasıl şevkle yaklaşmasının ürünüdür.

Çevresindeki benzersiz turizm alanları ve bunların sergilendiği değerli müzesi Çorum'u bir cazibe merkezi haline getiriyor. Buraları gezdikten sonra Kâtipler Konağına uğramanızı ve zengin menüsüyle bir de lezzet şölenine tanık olmanızı öneririm. Ama özellikle İskilip Dolması ve nişastadan yapılan özel baklavasından tatmamışsanız bir daha gitmeniz gerekecek demektir. Ama benim için Çorum bunların ötesinde bir şehir. Bir kere başka hayatlara açılan bir kapı. Elbette yaşadığımız şehrin ve yatılı okulun sıkıntıları vardı ama bir şeye müteşekkir olmamız lazım, bu ortam bizi, yani köy çocuklarını tarlalardan, bahçelerden, koyun, kuzu, inek peşinden alıp devletle tanıştırdı, memur, öğretmen, akademisyen, bürokrat ve siyasetçi yaptı. Cumhuriyet Türkiye'sinin bu eşitlikçi ve çalışanı yukarıya taşıyan yapısını şükranla yâd ediyorum. Elbette Çorum'a da müteşekkirim. On iki yaşında bağrına bastığı bu çocuğu on dokuz yaşında bir genç adam, bir delikanlı olarak üniversiteye uğurladı. Sadece üniversiteye mi yeni hayallere, yeni ufuklara da. Bu yüzden benim için yeri her zaman bir başkadır.

MODERN ÇAĞDA ÇOCUK OLMAK

■ Mustafa UÇURUM

12

Şehir Defteri
Ocak 2021

Yaş kemâle erdikçe geçmişi yâd etmek bir alışkanlık halini alıyor. Yerli yersiz, söze fırsat bulunan her an, dinleyicilerin etrafımızı sardığı her mecliste; “Hey gidi günler.” diye başlayan cümleler kurmak için uygun vakti kollar olduk. Aynaya bakmaya gerek yok. Su gibi akıp gidiyor zaman. Değişimi yaşadığımızı gözlerimizle gördük, dünyanın yaşadığı çalkantılara belki de en fazla şahit olan talihsizler arasındaki yerimizi aldık. Elimizden oyuncağımızı alıp, teknolojinin o akıl alıcı parıltılı dünyasını bıraktıklarında avuçlarımıza, çok geçti artık bazı şeyler için. Kapitalist bir kıskacıydık ve

her gün biraz daha boğuluyorduk dişlilerin arasında. Bütün oyuncaklarımız birer antika, sokak oyunlarımız bir masal ve “Birimiz hepimiz için...” diye başlayan sokak savaşlarımız da maziden bir yaprak olarak tozlu kitap aralarındaki ve yıpranmış zihnimizdeki yerlerini almışlardı.

Üstadın şiirinde söylediği ; “sapan taşlarının yanında füze / başka alemlerle farkımız bizim.” dizesindeki sahneleri şükür yaşamasak da canlı şahidi olma bahtsızlığını yaşıyoruz. Sapan taşını oyuncak olarak gören bizler için çok farklı bir duygudur bir sapan taşıyla bir füze ya da tanka taş atmanın

verdiği tarifsiz hırs ve mutluluk. Ortadoğu ve özellikle Filistin dendiğinde gözlerde canlanan en net görüntü, elindeki taşı olanca kuvvetiyle üzerine doğru gelen tanka atmaya çalışan çocuktur. “Ha gayret deriz, biraz daha gayret.” Oyuncak silah olan, düşlerini makineli silahlar, tanklar süsleyen çocuk için bir oyuncak nedir ki kocaman dünyada? Ölüm bir adım ötesinde olan için ileriye doğru savuracağı bir taş, dünyanın bütün oyuncaklarına bedeldir.

Yaşadığımız modern çağ, hepimizi oyuncağı elinden alınmış kalbi kırıklar yaptı. Bu çağ bir bir elimizden aldı bizim olan her şeyi. Bunu öyle bir ustalıkla yaptı ki içimizden uçup gidenlerin acısını bile hissetmeye vaktimiz olmadı. Her şeyimiz suni her şeyimiz sahte oldu. Bir söğüdün dalından yaptığımız düdüğün çıkardığı tatlı nameyi hiçbir süslü mızıkada bulamadık. Kırklarda çevirdiğimiz bir çemberin dönüşündeki ahengi, uzaktan kumandalı oyuncakların evin ortasında, ayakaltında dönüp durmasında bulamadık. Büyük bir sevinç ve heyecanla çevirdiğimiz topacımızın çıkardığı inlemeyi, pilli şarjlı, ışıklı topaçlarda duyamadık. Bile bile ele verdik kendimizi ve oyuncağı elinden alınan masum çocuklar olduk.

Çocuklarımızı avutacak masallarımız da kalmadı artık. Uzun kış gecelerinde, yanan sobanın etrafına dizilmiş masal dinle-

yen çocuk fotoğraflarına Hayat Bilgisi kitaplarında bile rastlamıyoruz. Çocuklarımızı avuttacak ısıltılı oyuncaklar aldıkça, çocuklarımız biraz daha uzaklaştı bizlerden. Barbi bebekler, savaş arabaları, şarjlı –uzaktan kumandalı arabalar girdikçe evlerimize daraldıkça daraldı odalarımız. Daracık odalarda, çocuklarımız çok uzağımızda kaldı, oyuncakların ısıltıları kamaştırdı gözlerimizi.

Tahta kılıçlarımızla savaş hazırlıkları yapsak da yenileceğimiz apaçık ortada. Bir söğüt dalından, rengârenk bilyeler-

den, küçük bir çakıdan, tahta arabalardan medet umsak da yangın başladı bir kere. Bizi içine alan bu yangın her gün biraz daha hızını arttırıyor. Sokaklarda “Kahrolsun!” diye bağırdığımız emperyalizmin oyuncakları çoktan çocuklarımızı esir aldı. Pervasızca tükettiğimiz bol yıldızlı oyuncakların bir mermi olduğu gerçeğini unutarak, kabul etmeyerek, yeni sürprizler yaptık çocuklarımıza. Açılan her sürpriz kutusu, bir bomba oldu evimizin saadetini dağıtan. Sımsıkı sarılmaya çalıştıkça çocuklarımıza,

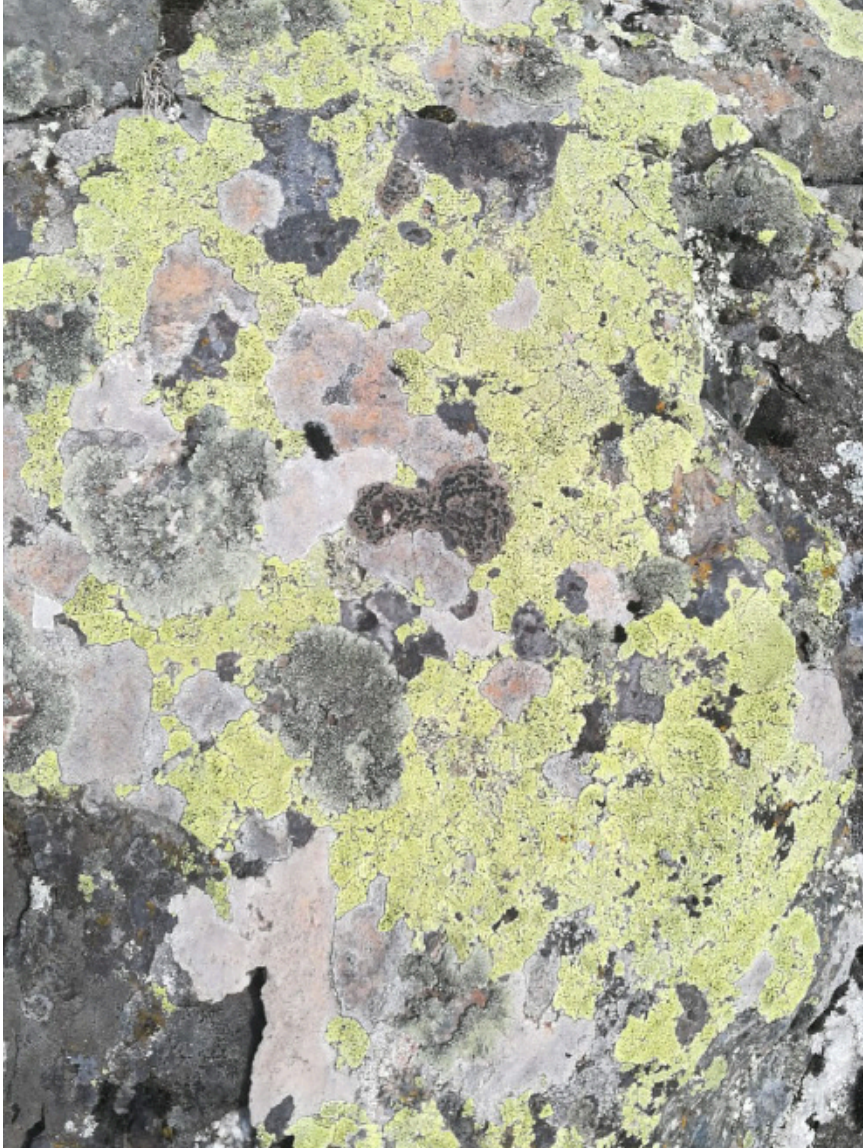
aramıza oyuncaklar girdi, ayırdı bizi birbirimizden. Işık saçan silahlarının hedeflerinde olduk yeniçağ savaşçısı çocuklarımızın, rol icabı vurulduk, rol icabı yenildik girdiğimiz savaşlarda.

Şimdi bir de salgın döneminin görünmez sınırları çizildiği hayatımıza. Dört duvar içine hap-soldu insanlık. Çocukları, sokagın nefes alan yüzünden dijitalin ısıltılı çerçevesine mahkum ettik. Hem de bunu öyle bir tedirgin geçişle yaptık ki hücrelerimize nüfuz etti olan biten her şey.

Pencereyi açan anne dışarıda oynayan çocuğunu bilgisayar başına ders çalışmak için çağırır oldu. “Bırak elindeki oyuncacı, geç bilgisayarın başına!” diyen annelerin yaşadığı değişim bir çağ yangını gibi girdi evlerden içeri.

Farklı zamanları yaşıyoruz. Sizler şanslısınız mı demeli çocuklarımıza, yoksa bizden uzaklaştıklarını gördükçe biraz daha sıkı sarılmalı mıyız onlara? Bizim çocukluğumuzda bunlar yoktu deyip her gün yeni bir yalancı mutluluk mu getirmeliyiz onlara, yoksa elinden tutup kırlara mı açılmalıyız baharı selamlamak için?

Her şeye çok çabuk ulaştığını gören ve bunu yaşayan çocuklarımızın karışan zihinlerini açmak için güneşle uyandırmalı onları, masallar okumalı, duayla büyütmeli, bol bol sevmeliyiz. Yenileceğini bilse de tahta bir kılıç yapıp, bir söğüdün dalından at verip altına, salmalıyız cenge. O zaman belki gazamız mübarek olabilir.

MEDENÎ TOPLUM ÖZLEMİ: Kültür ve Eğitim

Prof. Dr. Suat KIYAK

14

Şehir Defteri
Ocak 2021

İnsanlar çoğunluk itibarı ile etik değerlere, bir inanca sahiptirler ve evrensel değerlerin yahut inançlarının vaz ettiği ritüellere göre az ya da çok hayatlarını düzenlemektedirler.

Evrensel etik değerler yahut erdemlere uygun yaşama gayesi bireyin günlük hayatını bu um-

deler doğrultusunda yaşamasını sağlayarak huzurlu ve iyi insan profili oluşturmaktadır.

Ritüeller yapılıyor da, kişi iyi ahlâkı yaşantı hâline getirmiş mi? "Bir şeyi dile getirmek başka, dile getirdiği özüne sindirip yaşantı hâline getirmek başka!" Bazen kişilerin savundukları-

na, dile getirdiklerine bakıyorsunuz, sunum güzel, vitrin hoş, ambalaj tamam, ardından eylemlerine işine bakıyorsunuz berbat ötesi...

Hem surî hem de kimlik olarak bir toplum eğer "güzel ahlâk"tan uzak yaşıyorsa, kabahat evrensel etik değerlerde yahut dile getirdiği inanç sisteminde değil elbette... Ruh-suz, ruhundan uzak ve şekli, özümsememiş olarak yapılan ritüellerde kabahati aramalı insan...!

Kabuğu soyup özü görmeyen, kabuğu öz sanırmış! Kabuk cilalı, kabuk boyalı, malzeme mostralık, vitrin çok güzel de... İç çürük... Ne anladım!

Güzel ahlâk, ritüeller ile beraber yaşantıda var mı, yok mu?

Ruh özümsemiş mi?

Vicdan, yerilmiş ahlâktan rahatsız mı değil mi?

Asıl mes'ele bu!

Medeniyeti insan oluşturduğuna göre, öncelikli mes'ele özü-sözü bir insan hazinesi-ne sahip olmak, nesilleri buna göre eğitmekten geçmeli!

İnsanlık tarihinde genellikle medeniyetlerin belirleyicisi olan ise kültür havzıdır; toplumu, dolayısı ile bireyi bu havuz beslediğine göre; insanın dolayısı ile toplumun hayat tarzını "iyi insan", "erdemli insan" for-

matına göre biçimlendiren işte bu mirastır.

* * *

Son iki yüz yıllık tarihi süreçte kendi kültür ve inanç dünyamıza yabancılaşmış, ecnebi kültür havzı ile beslenmiş olan mürekkepler yalamış bir kesim savrulmuş yaşamış, hor gördüğü millî değerlerden de koparak kurtuluşu kültürel dönüşümde aramıştır. Buna karşın eğitim fırsatı bulamamış halk, nakil yoluyla da olsa kendine ulaşan kültürü, sıkı bir muhafazakârlık ile kapalı ve geleneksel hayat tarzı ile hayata geçirmek, nesiller boyu bu mevcudu korumak çabası içerisinde olmuştur.

Bu toplumsal fay hattı medeniyetimizin inkişâfında duraklamalara hatta gerilemeye sebep olan esas mes'eledir.

Toplum ilerlemeye/gelişmeye sarf edeceği enerjiyi bu çabalar için tüketmekle uğraşırken "atı alan Üsküdar'ı geçmiş"tir...

İki kültür arasında sıkışmış nesilleri, aidiyeti belirsiz kişilikleri yetiştirmek hedefini gerçekleştirmek için batı dünyası iki asırdır bütün vasıtaları kullanmıştır, kullanacaktır...

* * *

İnsan fitratında, doğumundan ölümüne kadar sürekli bir değişme ve gelişme var. Zira Yaratıcı kuralı böyle koymuş!

Medeniyet belirli bir zaman diliminde bir toplumun sahip olduğu ve geliştirdiği maddî ve manevî kültür bütünü olduğuna göre; insan için, geçmişteki millî ve manevî birikimlerin oluşturduğu kültür havzı üzerine, sadece geçmişî taklit ve

tekrar etmek yerine, bu zengin mirasın üzerine yeni gelişmeleri de katarak; muasır fen, teknoloji ve bilim düzeyini yakalamak hatta geçmek öncelikli hedef olmalıdır.

Değişmez kuralları olan manevî temel ve sahip olunan zengin kültür sayesinde, geçmiş ile köprüler atılmadan geleceğe yürürken, hem toplum hem de birey kendini yenilemelidir.

Her an yeni bir yaratış tecellisi içerisinde değil mi insan!

İşte bu bakış açısını kazanıldığı zaman, insan hayatında, dünyada, evrende, sürekli bir devinim ve değişim olduğu görüldüğünde ve buna müsbet yönde ayak uydurduğumuzda fitri yaşama san'atını öğrenmiş oluruz. Ve işte o zaman inkişaf dışlıları dönmeye başlar, kabuğun altına girip özü bulmaya ve tatmaya başlarız...

Kâinat kitabında durağanlık yok, hareket var, devinim var, değişim var. Bir önceki an bir sonraki andan hep farklı... O halde; millî ve manevî kültürel havzından beslenen insan, kopya, taklit ve kendini tekrardan kaçınarak kâinatın âhengine uyacak, her an yeni bir oluş ve oluşumu algılayacak, özümseyecek ve yaşantısına uygulayacak...!

Hâsıl-ı kelâm;

"Güzel ahlâk" sahibi medenî bireylerden oluşmuş bir toplum özlemi, kendini "insan" addeden herkeste var!

* * *

Mevzû dönüp dolaşıp eğitime odaklanıyor vesselâm!

Bizim bin yıllık tarihsel süreçte uyguladığımız; okul öncesi, ilk, orta, yükseköğretim, yetişkin eğitimi gibi farklı yaş grubunu oluşturan kitlelerin örgün/yaygın eğitim çerçevesinde öğrenme süreçlerini maalesef bugün batı dünyasından almak üzere Avrupa birliği müktesebatı çerçevesinde uygulamaya çalışmaktayız.

Toplumu kültür, edebiyat ve san'at, hatta inanç konusunda besleyecek örgün/yaygın eğitimi çok ihmal etmişiz.

Bu boşluğu gören emperyal zihniyet her zaman olduğu gibi gizli-açık vasıtaları kullanarak bu boşluğu doldurma peşinde... Hem de bizdenmiş gibi görünerek bu toplumsal dinamiklerin içini boşaltma çabası içine girerek...

Gerek eğitim ve inanç, gerekse kültür-san'at ve edebiyat, hatta felsefe sahalarında örgün eğitim kurumlarına ilaveten yaygın eğitim/ömür boyu eğitim kurumlarına ihtiyaç var ki, bunlar çağdaş özel/tüzel yahut "STK"lar şeklinde yapılandırılıp millete mal edilirken, devletin koordinatörlüğü ve gözetiminde olmalıdır.

Dünyayı yeniden keşfetmenin mânâsızlığı bir kenara, kültürümüzü öğrenmek sahip çıkmak ve genç kuşaklara aktarmak için bu tür sosyal ve kültürel kurumlar yeniden gündeme alınmalı...

Ben buna ocak kültürü diyeyim siz başka bir isim koyun, fark etmez.

Mesela Ahîlik kültürü ve lonca sistemi ile" iyi insan-iyi esnaf ve zenaatkâr" yetişmiyor muydu ?...

Meselâ, Bektaşî ocaklarında ömür boyu” ilim-irfan” yaygın eğitimi verilmiyor muydu?

Meselâ, Mevlevî ocaklarında san’at (özellikle mûsikî) ve edebiyat sahasında eğitim ve irfanı yüksek insan tipleri toplumu tenvir etmiyor muydu?

Yani bu ocaklarda öncelikle “insan” yetiştiriliyor, buralar eğitim ve kültür kurumları olarak faaliyet gösteriyorlardı...

Millî ve manevî kültürünün öğrenilmesinde işte bu misyon üstlenilmelidir... Enternasyonal

kültür ile hemhâl olarak adam olunmuyor maalesef!

Düşünen, üreten, bilimi ve aklı önceleyen erdemli, çalışkan ve medenî insan olma yolunda yürümeli toplum... Akıl, bilim, kültür, san’at ve irfandan yoksun bir toplum bunları nereden bilsin!...

Milleti millet yapan değerler eğitimine ağırlık verilerek, ilim-bilim yaklaşımının önemi öne çıkarılarak, kültür-san’at ve edebiyatın medenî toplum için ciddiyeti kavratılarak, irfan

dünyası zenginleştirilerek ve belki de en önemlisi aklın mahiyeti ve akıl eksenli çerçevesinde eğitim disiplinli bir şekilde verilerek “ahlaklı toplum” yaşantısı sosyal hayatta görünür ve yaşanır hâle gelebilir...

Değilse bu boşluğu doldurma hevesinde olan ajan-provokatörlerin elinde millet/devlet düşmanı hainler yetiştirken toplum da doğrudan yahut dolaylı olumsuz etkilere maruz kalmış oluyor.

Evet, toplum eğitilecek... Böylece millet “medenî toplum” olma yolunda inkişafını sürdürmeye devam edecek... Gelecek nesilleri etkisi altına almaya çalışan dijital çağın dış etkilerine ve yozlaşmaya da gönül kapıları kapatılmış olacak.

Değerleri “yoz”laştıran yaklaşımlar yok sayılacak... Bunun için de popüler zibidi ahlâk normlarına açık kapı bırakılmaması büyük önem arz ediyor.

“Yurdumun üstünde ebediyyen tüten ocak”ların cehâlet karanlığını kandil ile aydınlatması, cahili dışlamadan, cehâleti eğitim yolu ile ortadan kaldırmak elzemdir vesselâm.

Terakki ve inkişaf kuşu, maddî ve manevî iki kanadıyla zirveleri aşar...!

YAŞANASI ŞEHİR

■ İlkay COŞKUN

17

Şehir Defteri
Ocak 2021

Bir yap-boz gibi şehirleri oluşturan birçok unsur var. Bir parçası eksik olursa resmin bütünü bozulur. Çok güzel bir resim olsa da o tek parçanın eksikliği illâki aranır. Şehirdeki bir aksaklık genele sirayet eder ve ahengi aynı bu şekilde bozar. En basit hâliyle dünya seyrüseferinde gezip tozan insanoğlunun barınma, güvenlik gibi temel ihtiyaçlarının karşılandığı, sosyalleştiği büyük yerleşim alanlarıdır şehirler. Daha ileri boyutta medeniyetlerin ana merkezleridir. Ayrıca dünyaya sığabilmenin bir çözümüdür. Tabiatın içinde maddi bir insanın yanında insanoğlunun gereksinimlerini içerisinde barındıran, huzur

vermesi arzulanan, manevî yönü de olan büyük yerleşkelerdir. Ayrıca iklimin, dinin, ticaretin, denizlere, suya yakınlığın etkileriyle de şehirler inşa olur. Ahenk ve nizam üzerine olan şehirler tarihin derinliklerinden günümüze taşınan yaşam alanlarıdır. “Kadim Şehir” tanımlamasının içini dolduran şehirler gibi özel alanları da vardır bir yerlerde.

Tarihiyle, kültürüyle, mimarisiyle aynileşmemiş, aksine kendi kimliğini yakalamış, arzulanan şehirlerdir bunlar. Kokusu, sesi ve rengi ile farkındalığını göstermiş şehirler. Şehir hayatında kazanılan, sunulan geniş imkânlarla beraber mü-

davimlerinin eğitildiği, amiyane tabirle ıslah edildiği yaşam alanlarıdır. Şehirlinin karşılıklı etkileşimleriyle edindiği kültürü, medeniyeti ortak bir potada harç edip paylaştığı değerler bütünü. Toplumu oluşturan en temel unsurlardan biri olan şehirli bireyin arzu edilen bir medeni seviyede, hayat standardında olması arzulandır. Ayrıca İbn-i Haldun; “*rızık nüfusa değil, nüfus rızka tabidir*” bakış açısı olması gereken bir olgu olarak bize ses veriyor.

Şehirlerin sürekli değişen demografik yapısı, anıların, yaşamışlıkların üzerinden silindir gibi geçiyor maalesef. Nasıl ki beden ve kalbi insanın eviy-

se, ülkelerin, insanlığın büyük evleri de şehirlerdir. Şehirler insanoğlu gibidir. İnsanı hem taşır hem de saklar. Kimilerinin özlemidir. Kimilerinin ise kurtulmaya çalıştığı yaşam alanı. Jean Paul gibi söyleyecek olursak; *"iki şehir arasındayız. Biri bilmiyor bizi, öteki artık tanımıyor"* türünden yaşanan bir ikilem kimilerine göre.

İbn-î Haldun, Mukadime'de en küçük toplumsal birim olarak aileden, devletleşmiş toplumlara kadar insan birlikteliklerinin bir arada bulunma hâlini, dayanışma (asabiyet) kavramıyla açıklar. Toplumsallığı sosyolojik bir kavram olarak gören ve

asabiyetin büyük ya da küçük toplumsal birimdeki üyelerini birbirine yaklaştıran, bu ülkeye "biz" bilinci veren dolayısı ile toplumu mümkün kılan bir ilke olarak görür. Bu, günümüz şehirlisinin arzulanacağı bir değer olmalıdır.

Göçebelikten yerleşik hayata geçişle beraber inşa olan şehirler, medeniyet (ümrân), coğrafi şartlar, sosyal hayat, iktisat, üretim, yönetim gibi onlarca olguyu içerisinde barındıran bir birliktelik hüviyetinde. Şehirleşme ile gelişen ümrân ilmi, devlet, siyaset, iktidar gibi birçok örgütlenme ortaya çıkarmıştır. Her devlette farklılıklar

gözükse de devlet yapılanması, işlerin düzeni, kanun, yasa ile şekillenerek hayatîyetini sürdürmekte. Bundandır ki sosyoloji bilimine daha çok görev düşer.

Şehirleri, ülkeleri, imparatorlukları inşa eden ruh kadar bunların yıkılması, gerilemesi ve dahi yok olması da bir gerçekliktir. Devletler de zamanı gelince ölümü tadıp hitâma ererler. Devletlerin ve şehirlerin yıkılmasında, yok olmasında bunun için mücadeleler, felâketler ve savaşlar şeklinde birçok etken vardır. Bu olasılıklardan birini İbn-î Haldun şu şekilde ele alır:

"Coğrafi şartlardan dolayı göçebe bir toplumun, şehir veya kasabalarda yaşayanlara üstünlük sağlayarak onların yurtlarını ellerinden alması tabîîdir. Bedevîlerin başarıları ve bir araya toplanmaları, birlik ruhundan kaynaklanır."

Bu durumu günümüze uyarlayacak olursak bu hâl ve şartlarda şehirlerin el değiştirmesi mümkün olmaktadır. Kimliklerinde, kültürlerinde değişimlerle beraber devamlılık görülebilmektedir.

Çiçero'ya sormuşlar:

"Roma imparatorluğu nasıl yıkıldı?"

"Bilgisizdik ve çok konuşuyor-duk" diye cevap vermiş.

Bu bağlamda şehirler, insan gibi canlı bir kimyadır. Kısa veya uzun ömrünü tamamlamaktadırlar. Yıkılsa da yakılsa da gerisin geri değişime uğrayarak yeniden inşa olur ve yeni

bir ruhla, kimlikle hayatîyetini sürdürebilir ya da tarihin derinliklerinde bir höyük başında yerini alır.

İnsanlarda hep bir ideal şehir tasavvuru ve tahâyüülü vardır. Şehir ve şehirli arasında bir bütünlük ve idealize bir etkileşim hep aranır. Şehirleri tabiat-tan koparmadan, iç içe yaşama tılsımlarını işlevli kılma gayretleri az da olsa olagelmıştır. Çimento, kum ve taşın birleşimiyle şehrin kimliğinin ve ruhunun oluşturulamayacağını herkes bilir. Sadece paranın kölesi olan betonarme anlayışını ve sanatsızlık kabalığını söyleye söyleye yanlış kanıksama hatasına düşmemek gerekiyor belki de. Haris bir inşaatçı veya emlakçının insafına kalmamak gerekmez mi? Son yıllarda toplu sitelere verilen isimlerin hep tabiatı çağrıştırmaması, bir satış stratejisinin yanında beklentilere çare gibi sunulan aldatmacanın trajikomik bir örneği. Maalesef büyümeye devam eden şehirler, çözülmesi gereken sorunlarıyla beraber yola devam ediyor.

Şehirli kimliği, yaşanan şehri tanıma ile başlar. Şehirli tarafta, müşterek bir mefkûrenin tesis edilmesi illaki beklenir. Şehrin kimliğini ve ruhunu taşıyan eserlere odaklanıp özgün olanı yaşatma ve inşa etme çabası olmalıdır. Şehir silüetini muhafaza etme ve silüeti zenginleştirme çabası arzu edilir. Tarih boyu uygulanan “şehir planı” denen olgunun ve “sakin şehir” arayışlarını bu tılsımlardan sadece birkaçı olarak görebiliriz. Şehirlerin kimliğinin oluşmasında önemli bir yer

tutan kültür ve tarih metodolojisine şehir sakinlerinin, aydınlarının malik olmaları beklenir. En azından yaşanan şehrin tarihi, kültürü, çarşısı, folkloru gibi özellikleri bilmek, yaşanan şehri içselleştirmek gerekmez mi?

Şehirlerdeki beklentiler farklı farklıdır. Kimisi sakinlikte kendini bulurken, kimisi kalabalıkları bir motivasyon aracı olarak görebilir. İlhan Berk’in “Budapeşte’nin sokakları yok. Büyük bir cadde gibi. Hele hiç çıkmaz sokağa rastlamadığım için üzülüyorum. Şehirler çıkmaz sokaksız nasıl sevilir” değerlendirmesindeki sevmek şekli farklı bir örnek mesela.

Kültür ve sanatla iç içe, medeni, adil, hayvanları ve çevreyi gözetken ideal şehrinin yanında, İsmet Özel’in, “şehir insanı, şehrin insanı, şehrin pahalı zevklerinin insanı, ucuz cesaretlerin” doğru eleştirisi bir gerçeklik olarak önümüzde duruyor maalesef. Şehirlerin sağlıksız gelişmesine, hormonal büyümesine karşı merhum Aliya İzzetbegović’in de eleştirisi var. “Şehirler büyüdükçe, gökyüzü daralmaktadır”

Şehre göçen köylünün, taşralı insanın kültürünü şehre taşıması da bir vakiydir. Hemşericilik olgusunun da şehirlere kattığı artı değerler muhakkak vardır ama köy kültürü bulunduğu yerde yani köyde daha çok kıymetlidir. Köylerden göçle beraber kalabalıklaşan şehirlerin köyleşmesinden ziyade adaptasyon, şehre uyum illaki aranmalıdır.

Şehir ve şehirliliği imgelediğim

“kapital” şiirimin bir bölümünde şöyle seslenmişim;

“Şehir; taşraları birleştirmekle şehir mi kurulur?”

Şehirleri sıksan onlarca taşra doğurur...

Şehirli; denize gidemiyoruz madem

Ondandır hepimizin baş tacı gökyüzü”

Şehirleri, yaşayan müdavimleriyle, mimarisiyle, estetikliğiyle, mutlu huzurlu kılmanın yol ve yöntemleri aranmalıdır. Tarih içerisinde hoş bir seda olarak kalma şiarı olmalıdır. Gerek barınma gerekse de besin zincirindeki aksaklıklar ve yetersizlikler, trafik, pahalılık, geçim darlığı gibi sorunlar çözüm bekliyor.

Şehirlerdeki “beton ve kültürel kirlenme” sorunsalına karşı ciddi şekilde eğilmek gerekiyor. Mimaride, şehrin değerlerinde geleneksel olanla çağdaş olanı estetik süzgeçten geçirip güzelleştirmek ve bütün bunları felsefe boyutuyla ele almak doğrusu olacaktır.

Şehirlerdeki uyulması gereken kurallar dahi şehir kültürünün başat kıstaslarından olmalıdır. Şehrin hâl ve tavırlarını efendileştirip ve her daim erinci arayan olma amacını -ortak değerler üzerinden- edinmek gerekiyor.

Dünyayı güzelleştirmek gibi bir yük varken sırtımızda sorumluluktan kaçamayız. Şehirleri beton yığınlarına peşkeş çekme hastalığımızdan kurtulmak gibi bir çabayla işe başlayabiliriz.

İBNİ HALDUN VE İKTİSADA DAİR GÖRÜŞLERİ

■ Ethem ERKOÇ

20

Şehir Defteri
Ocak 2021

1 332-1406 Yılları arasında yaşamış olan İbn'i Haldun; Tunus'ta hadis, siyer, fıkıh, kelim, mantık, felsefe ve matematik dersleri almıştır. Tunus'ta ve Fas'ta kâtiplik, kadılık ve vezirlik görevlerinde bulunmuştur. Bu sırada kütüphanelerde çalışmalar yapmış, Endülüs'ten göç eden âlimlerin bilgilerinden de yararlanmış. 1362 yılında Endülüs'e geçmiş, Gırnata'ya yerleşmiştir. Orada ilmi çalışmalarını sürdürmüş-

tür. Bir ara çeşitli emirleri destekleyerek siyasî faaliyetlere de katılmıştır. Bunlardan uzaklaşıp kendini ilme ve öğretime adamaya karar verdiği sırada İbni Selâme kalesine çekilip dört yıl içinde "El-İber" adlı tarihini yazmaya başlamıştır. Yedi ciltlik büyük bir tarih olan bu eserin ilk iki cildini mukaddime teşkil eder.

Giriş mahiyetinde yazılan mukaddime; tarih yazıcılığı yön-

mini içermesi yanında tarihin konusu olan şeyleri var olmaları bakımından incelediği için bir ontoloji, toplumsal hayatı çeşitli yanlarını usul ve kaide-lerini ele alınması bakımından bir siyaset, iktisat, eğitim, ilim ve her şeyden önce tarih felsefesi kitabıdır. Mukaddime, bir girişle başlar, altı bölümden oluşur. Dördüncü ve özellikle beşinci bölümü dikkate alan birçok iktisat tarihçisi İbni Haldun'u iktisat ilminin kurucusu olarak kabul etmektedir.

İbni Haldun; hayatının ilk yirmi yılını Tunus'ta yirmi altı yılını Cezayir, Fas ve Endülüs'te geçirmiştir. Son dört yılı da Kahire'dedir. İyi bir eğitim görmüş, küçük yaştan itibaren ilim ve fikir hayatına ilgi duymuş ünlü bir mütefekkidir. Ancak siyasetin cazibesinden kurtulamamıştır. Bu yüzden hep eleştirilmiştir.

İbni Haldun'un yedi eseri bilinmektedir.¹ Ancak en ünlü eseri "El-İber"dir. Biz bu kitabın "Mukaddime"sini inceleyeceğiz. Bu eserin önce Zâkir Kadir Ugan, Türkçeye çevirmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı, bunu üç cilt haline 1954'te yayınlamıştır. Sonra Süleyman Uludağ 1982 yılında iki cilt halinde yeniden tercüme etmiştir. Biz

¹ Hayatı ve kişiliği için bakınız:

Ahmet Gürkan: İslam Kültürünün Garbı Medenileştirmesi, s: 214-215 İstanbul-1965 Hilmi Ziya-Ziyaüddin Fahri: İbni Haldun s: 7-34 İstanbul Haydar Bammât: Garp Medeniyeti Kuruluşundan Müslümanların rolü (Çev. Avni İlhan -Dr. Ali m. Ömer) MEB. İ. Ans. 5/738-743 TDV- İA 19/538-555 TDV-İA 20/1-12 TDV-İA 31/118-120

çalışmamızda ilk çeviriyi esas aldık.

İbni Haldun, Mukaddime'sinde toplumların meydana gelmeleri, karşılıklı ilişkileri, yaşayış tarzları ve buna etki eden unsurları inceden inceye tetkik ederek ilk kez yazmış olması nedeniyle sosyolojinin kurucusu olarak kabul edilir.

Devletin kuruluşu, gelişmesi düşüşünü insan hayatına benzetmesi cidden ilginçtir. Olayları devamı iktisadi yönleriyle beraber açıklamıştır. "Devlet, büyük bir tüccardır. Zeki, ileri görüşlü bir tüccardır. Hakkı olan vergileri insanların vaziyetine göre olması onun vazifeleri arasındadır. Ancak bir devlette halka yüklenen vergilerin miktarı az olursa üretim artar, mal ve para kazanmanın yolları çoğalır. Devletin hâkimiyeti devamlı ve istikrarlı olur."² diyerek vergi yükünü hafif tutulmasını savunur ve ağır vergi yükünü zararlarını sıralar.

Verginin fiyatı yükselteceğini, pahalılığa yol açacağını da izah eder. Bu hususta görüşünü şöyle ortaya koyar: "Yurdu imar etmenin (kalkınmanın) temeli, yurda imar edenlere (üreticilere) imkân dâhilinde az vergi yüklemektedir."³

Mülkiyeti ve mirası kabul eden İbni Haldun, bunlara tecavüzü kesin olarak reddeder. Halkın mal ve eşyasını elinden parasız

alınmasının bozgunculuğa sebep olacağını savunur. "Halkın mallarına el koymak da işçinin ücretini eksiltmek de herhangi bir şeyi halktan haksız yere talep etmekte dinin yüklediği bir vecibeyi halka yüklemekte haksız olarak vergi toplamak da halkı karşılığını ödemediği bir işte çalışmak da halkın malını ucuz fiyattan satın almak veya devlet malını yüksek fiyata satmak da zulümdür."⁴ der.

Ferdin geçinme yollarını asrına göre değişebileceğini ancak kazancının emeğin kıymetini olduğunu ifade ederek tüm kazanç yollarında emek unsurunun bulunduğunu izah eder. Sermayeye dayanan ticareti de emek unsuru karıştığı için meşru sayar.⁵

Dolayısıyla emek unsuru taşımayan faizi reddeder. Emeği derinlemesine inceleyen İbni Haldun, iş gücüne de temas eder. Nüfus artışına açıkça ve ikna edici bir dille savunur. "Bir şehir bayındır olur nüfusu çoğalırsa, yiyecek maddeleri ve bu kabilden olan hayat için zaruri maddeler ucuzlar. İkinci derecedeki ihtiyaçların fiyatları yükselir. Nüfus, üretimin ve bayındırlığı artırır. Türlü ırkların bir arada yaşamasını sağlar, halkın ekonomik düzeyi yükselir, mal ve servetleriyle şehir ve kasabalar çoğalır, devletleri kuvvetlenir ve büyür."⁶

"Şehirde kazancın az, geçinmenin zor ve yahut iş ve çalışma alanları az olduğu için kâr ve kazanç temin edilmediğini görmüyor musun?"⁷

Bu son cümlesiyle İbni Haldun nüfus artışının iş sahası açılmasını zorlayacağını ve böylece sanayileşmeye doğru gidileceğini ileri sürer. "İyi bir hükümet, halkının sanatlarını teşvik etmek suretiyle, devletin nüfusunu artırabilir, bu suretle gelirinde de çoğaltabilir."⁸ diyerek bu görevi devlete yükler.

Devletin gelirini çoğaltmasının yollarını araştırırken bu gelirleri nelerin azaltacağını da inceliyor. Fertlerin gelirlerin azaldıkça ve üretim kapasitesi düştükçe devletin vergi gelirlerini de azalacağını belirtiyor ve "Ücret ve aylıkları eksiltmek, devletin gelirlerin eksiltir."⁹ Bu dolaylı tesiri ifade eder.

Ona göre devlet, toplumdaki en büyük harcama gücünü oluşturur. İktisadi hayatın ve üretimin gelişmesinde devlet harcamaları, teşvik edici ve yönlendirici unsurdur. Devlet harcamalarında daralma olduğunda önce devletten maaş alanların harcamaları azalır. Buda talebi azaltır. Piyasada durgunluk baş gösterir. Paranın hazineye saklanması yerine sosyal harcamalarda kullanılması, üretim faaliyetlerini canlı tutarak ve teşvik edecektir. Unutulmamalıdır ve

2 Mukaddime, s: 2/59

3 Mukaddime, s: 298

4 Mukaddime, s:60

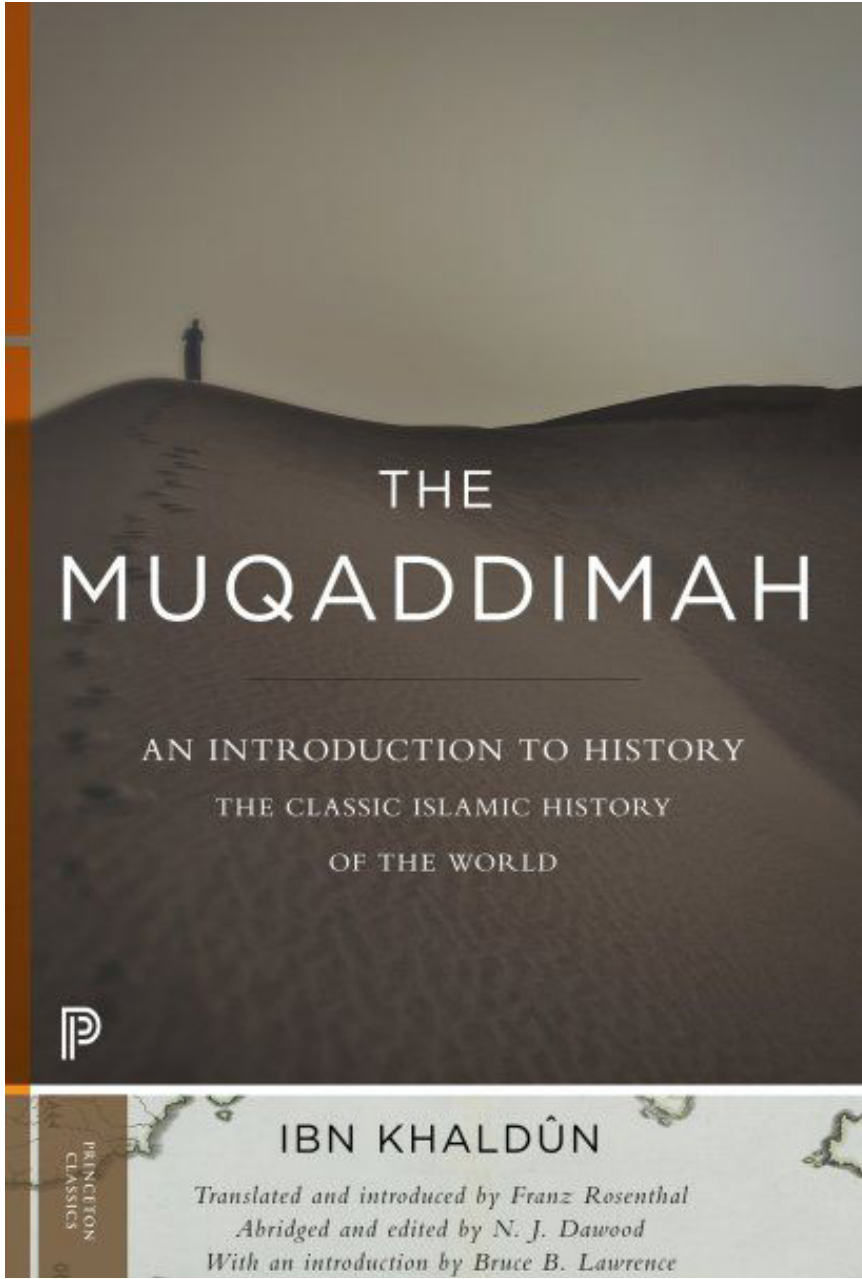
5 Mukaddime, s: 85

6 Mukaddime, s: 325

7 Mukaddime, s: 325

8 Mukaddime, s: 324

9 Hilmi Ziya -Ziyaddün Fahri, age, s:134

servet saklanarak değil harcanarak (işletilerek) artar. Yaptığı harcamalar ekonomik faaliyetleri canlı tutan bir devlet politikasıyla nimet ve servet, devamlı hareket halinde olur ve artar. Böylece devletin vergi gelirleri de artar. Devlet; bizzat iktisadi faaliyette bulunmamalıdır. Ticaret ve tarımla uğraşmamalıdır. Bu, halktaki çalışma ve üretme şevkini kırar. Fiyatların

serbest oluşmasını engeller. Bu düşüncelerin sahibi İbni Haldun, serbest rekabetin savunurken bunun ahlaki temelleri oturması gerektiğini de bilir. Ticareti; “mal ve eşyayı ucuz fiyatla satın almak ve yüksek fiyatla satmak suretiyle kazanç temin etmek”¹⁰ diye tarif eder.

Tüccarın çok kazanabilmek için hileye ve çirkin rekabete giriş-

mesini bir zillet olduğunu kaydeder.¹¹

Ancak ihtikâr, spekülasyon, karaborsa, hileye aldatmaya dönük ticareti, kumar gibi gayrimeşru görür. İktisadi hayatta arz-talep kanunun olduğuna inanır. Onun için cesur tüccar, riske de katlanmayı göze almalıdır, der. Bu arada bilhassa dış ticarete dikkat çeker ve talebe uygun olarak seçilip ihraç edilecek malların daha çok kâr getireceğini ileri sürer.¹²

Fiyatların yükselmesini ve kıtlık zamanını bekleyerek ihtiyaç maddelerini saklanmanın vurgunculuk olduğunu ve vurguncunun bu gayrimeşru kazancı hazmedmeden zarar ve ziyana uğrayacağını mukadder olduğuna inanır.¹³

Sanat kolları ve sanayinin gelişmesini talebe göre olacağını kaydetmekle beraber devletin himaye ettiği sanayi kolunu daha çok ilerleyeceğini beyan eder.¹⁴

Üretimi artırmak ve kaliteyi yükseltmek için ihtisaslaşmanın uygun olacağını söyler ve bunu terzi misali ile açıklar.¹⁵

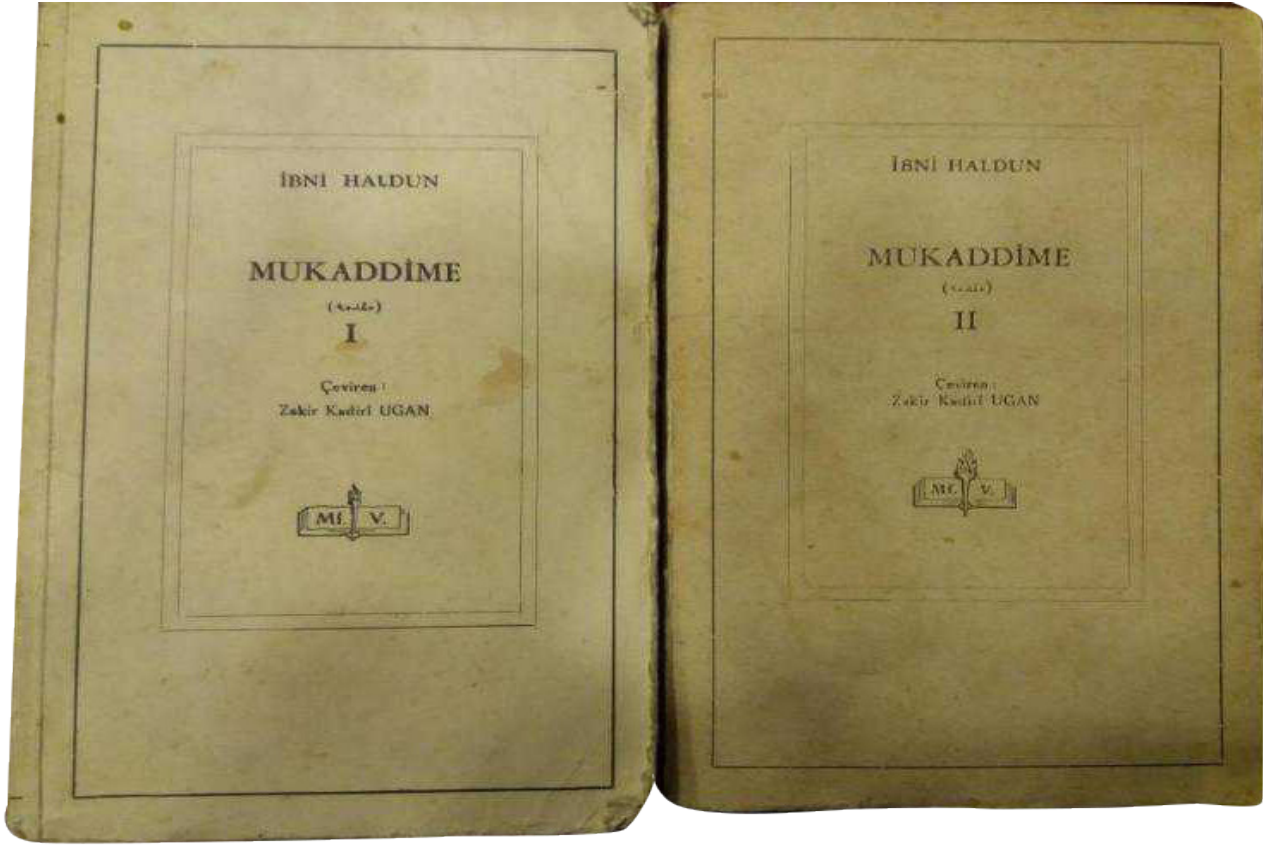
Üretim ve pazarlamada daima tüketici psikolojisini ve talebi iyi bilmek gerektiği fikrinde-
dir.¹⁶

Tüketici davranışını da tektik eder ve tüketimde harcamalar ileri gelirin orantılı olacağını anlatır: “Her yerde masraflar, gelir nispetindedir. Gelir çok olursa masraflar da o nispette çok olur gelir azalırsa masraflarda o nispette az olur.”¹⁷

Zenginlerde ve yönetici zengin sınıflarda başlayan lüks, israf ve

10 Mukaddime: 2/74

11 Mukaddime: s: 354

gösterişe dönük harcamaların etkisinin zamanla bütün topluma yayılacağına işaret eder ve bununda toplumların yıkım göreceğine vurgular. Yatırımların tüketici davranışına göre olacağını ifade etmekle beraber fertlerin yatırım yapmayacağı ve yapamayacağı sahalara devletin yatırım yapabileceğini zaman zaman ima eder. Buna göre devletin zenginliği halka, onun yaratıcı gücüne ve üretimine bağlıdır. Hükümet sultanının ve müdahalesinin fazlalığı; serveti azaltır, halkı karamsarlığa ve yılgınlığa düşürür, teşebbüs şevkini kırar, iktisadi hayatın tabi gelişmesine engel olur.¹⁸

İbni Haldun; insanı, toplumları, toplumsal olayları ve insanlık tarihinin iktisadi yönden soyutlayarak ele almanın mümkün olmadığı görüşündedir. “Her milletin devlet idaresinde kendi kuralları, siyasetleri ve dünyayı imar tarzları vardır.” der. İktisadi hayatın kurallarını sıralarken alış verişin de karşılıklı rızaya dayanması gerektiğine işaret eder. Ancak ahlaki değerlerin iktisat ve ticaretin üstünde olduğunu özellikle vurgular. “Ticarette, zanaatlar da, tarım ve üretimde ahlaki davranılmadığı takdirde insan, şeref ve itibarını kaybeder.” der.¹⁹

İbni Haldun’un iktisadi görüşlerinin temelinde İslami kurallar ve ahlak değerleri yatmaktadır. Bunun zaman ve mekâna göre yorumu ona aittir. Ama o, ileri görüşlü bir sosyolog, tarih felsefecisi, iktisatçı ve İslam mütefekkiridir.

Not:

İbni Haldun’un 1932 yılında doğumunun 600. Yıl dönümü, bütün dünyada kutlanmıştır. Çorum’da da 2013 yılı kasım ayında İbni Haldun sempozyumu düzenlemiştir. Ben, bu konuda ilk çalışmayı 1972 yılında yapmıştım. Yazıyı da Bursa da Sur dergisinde yayınladım.

12 Mukaddime, s: 357

13 Mukaddime, s: 358

14 Mukaddime, s: 360

15 Mukaddime, s: 376

16 Mukaddime, s: 379

17 Mukaddime, s: 364

18 Mukaddime, s: 273

19 Haydar Bammât, age., s: 80, A. Gürkan, age., s: 214

DİRİLTEN ŞEHİRLER

■ Erdal ŞAHİN

Foto: A. Ağah Öncül

Bir zamanlar beşiklik ettikleri, sahip oldukları medeniyetin ilim ışığıyla insanlığı aydınlatan kadim şehirlerimiz vardı bizim. Mesela Bağdat gibi, Şam gibi, Halep gibi, Kurtuba gibi, Granada gibi, Kudüs gibi, Mekke, Medine, İstanbul, Kahire, Semerkant gibi. O diri şehirlerden yayılan ilim ışığı yüz yıllar boyunca dünyanın cehalet ile kararan ufkunu aydınlatmış ve insanlığa kurtuluş yolunu göstererek ışık olmuştur. Üzerine ölü

toprağı serpilmiş insanlığı, mesihî kutlu bir nefes gibi diriltmiştir. İnsanlık koyu cehaletin karanlığında bocalarken, birer cazibe merkezi olan bu şehirlerimiz birçok yönden göz kamaştırıyordu. İlimde Edebiyatta felsefede müzikte tıpta, her alanda en büyük söz sahibi bu kadim şehirlerimizdi. Buralardan çıkan her biri gökteki yıldızlar gibi parlayan ilim ve bilim insanlarımız ortaya koydukları çalışmalarla insanlığa bu anlamda yol gösterici olmuş-

lardı. Ve hâlen insanlık onların ürettiklerinin ekmeğini yiyor diyebiliriz. Nobel Edebiyat ödülü almış bir Fransız bilim adamı (Pierre Curie) şöyle diyordu. “Müslüman Endülüs’ten bize otuz kitap kaldı ve biz bununla atomu parçaladık. Şayet bize orda yakılan kitapların yarısı kalmış olsaydı şimdi uzayda galaksiler arasında dolaşıyor olurduk. İbni Rüşd olmasaydı Batı, Rönesans’ı yaşamayacaktı diyen Batılılar var. Ve “şayet Batılılar şu an sahip

oldukları refahın ve zenginliğin gelişmişliğin hakkını ödemeleri gereken birileri varsa o da Müslümanlardır” diyen Nietzsche (Niçe) var.

Bütün bunlar gösteriyor ki her biri birer ilim- bilim havzası olan medeniyetimizin kadim şehirleri ve buralarda yetişen insanlar insanlığın ufkunda bir güneş gibi parlamış, yüzyıllar boyunca ve halen adından söz etmeye devam ediyorlar.

Sonra aydınlığa düşman karanlık ruhlu insanlar geldiler birer birer. Ve bu ışık saçan dip diri şehirlerimizi yakıp yıktılar, yerle yeksan ettiler. Bu şehirlerimizde bulunan devasa kütüphaneleri kitapları yaktılar insanlarımızı katlettiler. Irmaklarımız günlerce kan ve mürekkep aktı gitti

Üzerinde yaşadığımız bu kadim topraklar da, pek çok defa çeşitli istilalara maruz kalmış, kimi düşmanlar tarafından işgal edilmiş ve varlık mücadelesi neticesinde nice kanlı savaflara sahne olmuştur, büyük bedeller ödemiştir. Bu topraklar sahip olduğu jeokültürel ve jeostratejik konumu itibarıyla her zaman başka milletlerin iştahını kabartmış ve bu yüzden her zaman buralara sahip olabilmek için bir çaba bir gayret içerisinde olmuşlardır. Başkaları tarafından tarihte birçok defa işgallere uğrayan, savaflara sahne olan ve daha sonra asli sahipleri tarafından kurtarılan bu topraklar birçok medeniyete ev sahip-

liği yapmış dünyanın en güzel ve en kadim topraklarıdır. O yüzden birilerinin bu coğrafya bu topraklar üzerindeki sinsi emelleri hiçbir zaman bitmemiş ve bitmeyecek de. Zaman değişse de savaş mantıkları ve işgal türleri değişse de değişmeyen ve bitmeyen yegâne şey onların bu topraklar üzerindeki işgal ve sömürü düşünceleridir. Bu gerçeği aklımızın bir yerine not ederek hiçbir zaman unutmamalıyız.

Altı asırlık Osmanlı devletini yıkıp üzerinde hüküm sürdüğü toprakları da onlarca parçaya bölüp buraları işgal eden, istilacı batılı devletlere karşı birçok yerde ve özellikle üzerinde yaşadığımız topraklarda büyük kurtuluş mücadeleleri verildi. Ve bu mücadeleler neticesinde nice canlar verilerek şehirlerimiz birer birer onların işgalinden kurtarıldı.

Ülkemizde hemen her şehrin, bir gün “düşman işgalinden kurtuluş/kurtarılma” günü vardır. Ve bugün geldiğinde bu şehirlerimizde mülki erkân çeşitli etkinliklerle ve geçiş törenleriyle bu günü kutlamaya çalışırlar. Elbette bu önemli günleri hatırlamak insanlara kurtuluş mücadelesi ruhunu vermek toplumu bu konuda bilinçlendirmek önemlidir. Ancak bu sadece birkaç saatlik klasikleşmiş geçiş törenleriyle yâda yetkililerin protokol konuşmalarıyla verilecek bir şey olmasa gerek. Ve bu sadece bunlarla yetinilecek kadarda basite alınacak bir

konu olmasa gerek.

Şayet yetkililer bu tür kutlamalarla toplumu ve insanları gerçek anlamda bilinçlendirmek onlara gerçek bir kurtuluş ve özgürlük ruhunu düşüncesini vermek istiyorlarsa bunu sadece bir günün birkaç saatine sığdırmamalıdır. Bunu haftalara yayarak işin içine birçok kurumu ve sivil toplum kuruluşlarını kanaat önderlerini ve toplum üzerine etkin olan herkesi, dâhil ederek bunu bir eğitime bir bilinçlendirmeye çevirebilirlerse ancak gerçek amacına ulaşmış olur.

Günümüzde artık düşmanların savaş stratejileri ve toplumları ülkeleri istila ve işgal mantıkları değişmiştir. Şimdi açtıkları onlarca cepheden toprak parçalarından ziyade gönülleri ve zihinleri işgal etmek için akla hayale gelmeyen bir şekilde sinsi bir savaş yürütüyorlar. Zira gönüller ve zihinler işgal edilince şehirler ülkeler ve topraklar zaten onların olur. O yüzden işgalden, kurtuluştan, bağımsızlıktan, özgürlükten söz edildi mi sosyal siyasal ekonomik ve kültürel işgallerden mutlaka söz etmek gerek. Ve bunlarla yapılan işgallerin de toprak işgallerinden daha kötü bir durum olduğunu topluma insanlara anlatmak bu konularda bilinçlendirmek hayati bir konudur.

Bilge Kral Aliya'nın “savaşlar toprak kaybetmekle, düşmana yenilmekle kaybedilmez ancak düşmana benzeyince

Foto: Sezgin Arıcan Uzuninci

kaybedilir.” yerinde tespitiyle gerçek kurtuluşun düşmana benzememek olduğu gerçeğini hiçbir zaman unutmamamız lazım. Evet, nice toprak parçaları nice şehirler ülkeler feth edilir yâda kaybedilir, bunlar bir yere kadar önemli. Asıl önemli olan kendisiyle savaştığınız, yendiğiniz yâda yenildiğiniz düşmanınıza fikren zihnen mantıken ve yaşam tarzı olarak benzemeniz onları taklit ve takip etmeniz, ya da etmemenizdir. İşte bu zafer değil gerçek bir hezimet ve kaybediştir. “Kim bir kavme benzemeye çalışırsa o da onlardandır” nebevi uyarıyı da hatırlatarak...

İlmin ışığıyla insanlığı aydınlatan şehirlerimiz yok şimdi. Bunun yerine elektrik ışığıyla sadece geceleri kendini aydınlatan gecesi gündüzü bir olmuş cıvıl cıvıl şehirleri-

miz var bizim. Bu aydınlıkta da neredeyse herkes birbirine kör birbirini görmüyor. İnsanlığın sürüklendiği uçuruma engel olacak iradeyi gösteremiyor. Geçmiş ile gelecek arasındaki muhayyilesi kopmuş. Anlık yaşamanın, günü kurtarmanın ve kendisine empoze edilen kara delik misali her şeyi yutan bir tüketim anlayışının girdabında bocalayıp durmakta. Ancak bütün bunlara karşın, o göz kamaştırıcı mirastan da bihaber, şimdi koyu bir cehaletin girdabında bocalayıp duruyoruz her birimiz. Beton ve çelik medeniyetinin ürünü çok şaşalı göz kamaştıran modern kentlerimiz var şimdi. Ancak bu kentlerimizde huzur mutluluk ve güven yok. Hz İsa (a.s.) atfedilen bir sözde denildiği gibi “Dış badanalı, süslü içi çürümüş kemik dolu kabirler” gibidir

kentlerimiz şimdi. Ne vakit, bir zamanlar bizi ve şehirlerimizi diriltiren ruhu kavrayıp bu mirasın farkına varırsak, kendimizi onunla diriltirsek şehirlerimizi de yeniden diriltebilir ve insanlığa yeniden bir şeyler söyleme, umut olma noktasına gelebiliriz.

Şimdi şehrimizin cadde ve sokakları insanları, dedelerinin kanlarını vererek bu şehri kendilerinden aldıkları düşmana benzer bir yaşam tarzı ,bir hayat biçimi içerisindeler ise gerçek bir kurtuluştan söz edilebilir mi.! Hiçbir şekilde düşmana benzemediğimiz zaman bizler için gerçek kurtuluş gündiridir. Allah o günleri bizlere gösterebilir. Bizlere diriliş şuurunu versin, yeniden şehirlerimiz diriltelim ve insanlığa yeniden umut olalım.

ŞEHRE TUTULAN AYNA

■ Eyyub AZLAL

Kadim zamanlardan bize kalan bir söz var. Sözün sahibi Niyaz-i Mısırî şöyle der:

“İnsan, önünden varlıkların geçtiği bir ayna gibidir”

Peki insan adlı aynanın önünden hangi varlıklar geçmiştir? Bu sorunun cevabını bulabilmek için insan adlı aynayı seyyar hale getirip varlıkları da bir şehir olarak düşünmemiz gerekecektir. Hal böyle olunca insan ayna, şehirler de varlıklara teşbih edilebilir.

Şimdi söyleyelim. Şehirlerin önünden geçen insan denilen

ayna, bize ne tür akisler bırakır.

“Şehrin tarihî dokusu, şehrin ruhu, şehrin geçmişteki izleri, şehirle bütünleşmiş tarihî şahsiyetleri, şehrin velileri; şehirdeki camiler, mescitler, kervansaraylar, kütüphaneler, kısaca o şehirde marka değeri olan her şey insan denilen aynada bize aksedebilir.

Şehirlere ayna tutuyorsa insan, bilmelidir ki şehirlerin de aynasında kendini görecektir. Şehirle insan aynasını bilen, bunun terazisini tutan biri daha var. 16. Asırda yaşamış şair Ümmî Sinan, şehirle insanın aynasına

şöyle bir terazi tutarmış:

“Gül alırlar gül satarlar

Gül den terazi tutarlar

Gülü gül ile tartarlar

Çarşı pazarı güldür gül.”

Diyordu. Gül seyrinde şehre varanların gül seyrinde göreceği erdem terazisi bu değil midir? Şehirlere ayna tutan şairlerin başında hiç şüphesiz hikmet şairi Yusuf Nâbi gelir. Onun Konya’ya vardığında kaleme aldığı şiirinde Mevlana vardır.

Virinceşheb-i ma’nâya cilve-i tahkik

*Hudâbilür kim olur hem-inân-ı
Mevlâna*

*(Mana küheylanı hakikat te-
cellisini verince Allah bilir ki
Mevlana'nın dizgindaşı olur)*

Şair Nâbi, öğrencisi Rami Mehmet Paşa'yı övdüğü kasidesinde şöyle bir ayna tutar.

*Ma'nî'yi nüsha-yi ahlak Mehem-
med paşa*

Ki iderâyîne-yi reyine hurşîd kasem

*(Ahlak kitabının nüshası Rami Mehmet Paşa ki güneş düşün-
cesinin aynasına yani zekânın
parlak olduğuna yemin eder.)*

Müslümanların şehirleri klasik zamanlarda tutulan insan aynası hep tekâmüle doğrudur. O çağlardan günümüze en kesif noktalardan kareler sunulmaktadır. Onların şehirlere tuttuğu ayna bugün vardır. Ama çoğu zaman aynanın tutulduğu zamanki mekânlar yoktur. Misal olarak Şair Nâbi, Halep'te iken bir çeşme yaptırmıştır. Kendisi için bir ev yaptırmıştı. Hayriyye ve Hayrabad'ı burada yazmıştı. Kitapları, sözleri, şiirleri bize ulaştı. İçinde geçtiği şehirleri şiirleriyle anlattı. Bütün bunlara ayna tuttu. Sözüm odur ki şimdi Halep'te onun ne evi kaldı ne de yaptırdığı çeşmesi bize ulaşabildi.

Şair Nâbi'ye ve şiirine bu gözle bakarsak gelecekte, düşünce hayatımız ve duygu dünyamızda da lezzet alacağımızı düşünüyorum. Mesela kendisi de bir şair olan A. Hamdi Tanpınar, klasik şairlerin aynasıyla değil Evliya Çelebi'nin aynasıyla şehre bakmayı tercih eder ve şöyle der:

Şehrin İçinden Geçmek

Yazımızın başında şehrin önünden geçen insanlardan bahsetmiştik. Şimdi de şehrin içine giren insanlardan bahsedelim. Şehrin aynasından kendilerine nasıl baktıklarından...

Klasik zamanlarda şehirlerimizin bir aynası vardı. Bu ayna, güzelliğin, estetiğin aksedişiydi. Şehrin aynasından geçen insanlar, hem dünyalarını hem de şehirlerini güzel tutmak için çaba harcarlardı. Şehrin aynası, kimine göre müşahhas olsa da o şehirdeki velilerin nazarı, estetik tavır ve duruşları, insanları hayrette bırakacak düşünceleri, belâgat ve fesahatı bu aynanın temelini oluşturmaktaydı.

Velilerin oturduğu mekânlar da bu aynanın bir parçasıydı. Devlet adamlarının oturduğu köşkler ve saraylar da. Şehri var eden evler, hamamlar, konaklar, camiiler, sokaklar, kaldırımlar ve çeşmeler bu aynanın diğer unsurlarıydı. Çarşılar, esnaf ve arasta... Dahası, içinde nehir geçen şehirlerdeki su değirmenleri (âsiyab), yel değirmenleri de bu aynanın bir parçasıydı.

Şehrin içinden geçen şairler de o şehrin aynasından kendi nasiplerine düşeni alıyorlardı. O şehrin büyüleyici atmosferi arasında kaybolur, oradaki mimarî güzelliklere gark olur. Şehirdeki aynanın tam ortasında durur. Şairin şehir içerisine girmesi ve çıkması aynı olmaz. Başka başka aynalarda görür kendini. Asaf Halet Çelebi'nin "ayna, ayna içinde" metaforu burada da geçerli.

Şair Osman Nevres, 18. Asrın Osmanlı şairlerindendir. Bir gün içinden nehir akan bir şehre varmış. Orada bir su değirmeninin kenarında konaklamış. Belli ki bu su değirmeni kenarında çokça durmuş ve değirmenin çalışma şeklini, oradaki muamelatı gözlemlemiş. Değirmen, yüksek bir şelale gibi yerden akan ya da bir varil genişliğinde sağlam ağaç tahtalarından bükülen saçlardan yapılan bir buçuk kulaçlık genişliğinde bir borudan dolaba dökülen su ile çalışır. Bu su dolaba gürül gürül akmazsa değirmen taşı dönmezmiş.

Şair, bu şehrin aynasından geçmiş ve orada kendini görmüş. Günün birinde bir nasihat verecek olmuş. Hemen o şehrin aynasında yansıyanlar hatırına gelmiş. Şöyle bir şiir yazmış.

Önün ardın gözet, fıkır-i dakîket, onda bir söyle

Öğütme ağzına her ne gelirse âsiyâb-âsâ

(Sözün) önünü ardını gözet, ince düşün, onda bir(ini) söyle.

Değirmen gibi ağzına her ne gelirse hemen öğütme!)

Şiir nasihatle ilgili, tasvir ise bir değirmeni anlatıyor. Değirmende buğdayın una nasıl dönüştürüldüğü üzerinedir. Daha doğrusu şair arka planda bir değirmenci portresi çiziyor.

Şiire gelelim. Neden onda bir? Neden önün ardın gözet? Neden ağzına her geleni öğütme? Eski zamanlarda işletmeler kolay kolay açılmazdı. İnsanlar zamanında alışverişin parayla

yapılmadığı veyahut da çok az yapıldığı bu dönemlerde değirmenci, öğüttüğü buğdayın onda birini mal sahibinden alırdı. Buğday tanelerini ayıklamak, öğütmek, elemek ve un halinde satışa çıkarmak hep değirmencinin göreviydi.

Buğdayı öğütme meselesi önemliydi değirmenci için. Köylüler, buğdayın taşını, taşlaştığını ayırmadan getirirlerdi. Değirmenci de bunları buğdaydan ayırmak zorundaydı. Bunu

yaparken köylünün karakaş gözüne olan hayranlığından değildi elbet. Bu taşlar ve yabancı cisimler değirmen taşına zarar verdiği içindi. Eğer değirmen taşı zarar görürse vay değirmencinin haline. Cızırtılar başlar ve taş yamuk yumuk giderdi. Bu sefer tamir için taş yerinden çıkarılırdı.

Bizim burada yapmaya çalıştığımız ise, güneşi yansıtan bu aynalara ikinci bir ayna tutmak. O aynaların ışığını farklı cihet-

lere, farklı açılardan bir nebze de olsa yöneltmeye çalışmak. Bir bakıma, Âsaf Halet'in "ayna ayna içinde" dediği durum...

İşte, şehrin aynasından şairin gönlüne yansıyan bir manzara. Bu ayna sırlı mı, sihirli mi? Şimdi kaçımız şehrin aynasından kendimize bakıyoruz. Ya da kaçımız "Ayna, ayna! Söyle bana..." diyoruz.

İKİ UÇAK ÖYKÜSÜ

■ Hasan Ali KALAYLIOĞLU

30

Şehir Defteri
Ocak 2021

1 . İskilip ve Köylüleri Tayyaresi

Yıl 1930. Henüz çiçeği burnundaki Türkiye Cumhuriyeti, hava kuvvetlerini güçlendirmek amacıyla bir kampanya düzenler. Kampanyaya büyük ilgi gösteren İskilip halkı kısa zamanda bir uçak parası toplar ve Ankara'ya gönderir. Sipariş edilen uçak Fransız malı Breguet marka ve 19.7.A2 modeli olup kanat açıklığı 16, boyu ise 8 metredir ve keşif uçağıdır. 650 HP gücünde 12 silindirli Hispano-Suiza 12Eb sıra motor ile donatılmış bu uçaklardan 20 adet sipariş edilir ve 1932'de hizmete girer. (Aynı uçağın B.2 sürümü ise iki kişilik gündüz bombardıman modelleridir).

İskiliplinin aldığı uçak, kampanyanın ilk alınan uçaklarından. Bu nedenle tören düzenlenmesi kararlaştırılır ve uçağa ne isim verilmesi gerek-

tiğini Mustafa Kemal'e sorarlar. O da:

"Parasını İskilipli ödedyse adı da İskilip olsun." der.

Böylece uçağa "İskilip ve Köylüleri" adı verilir. İsim yazma işlemi bittikten sonra yeniden Mustafa Kemal'in yanına gelerek, uçağın hizmete girmesi için tören düzenleneceğini ve açılışın kendisi tarafından yapılması isteği iletilir. M. Kemal bu davete karşılık şunları söyler:

"Madem uçağı İskilipliler aldı; öyleyse tören de İskilip'te yapılsın."

Bu sözlere şaşırان yetkililer, İskilip'te uçağın ineceğı uygun bir yer olmadığını söyleyince de:

"Yapın o zaman." yanıtını alırlar.

İskilip'e gelinir ve uygun yer

olarak İskilip'e 8 km uzaklıkta, Çukurköy yolu üzerindeki "Uzunkır" denilen yer belirlenir. İskilipli ve çevre köylerden gelen halk, günlerce kazma-kürek çalışarak burayı dümdüz eder. Sonra da her gün kovalarla su taşıyıp suladıktan sonra pist boyunca bir uçtan diğerine gidip gelerek iyice pekiştirir ve uçağın inmesine hazır hale getirir.

Tören günü "İskilip ve Köylüleri" uçağı Ankara'dan havalanıp İskilip üzerine gelir ve burada birkaç tur attıktan sonra hazzırlanan piste iner. Tüm İskilip halkı oradadır, ayrıca çevre köylerden gelenlerle birlikte büyük bir kalabalık oluşmuştur. Pistin kenarına halkın oturacağı gölgelikler inşa edilmiş, davul-zurna ekipleri ortalığı gümbür gümbür inletmektedir. Uçağın üzerine büyük bir Türk Bayrağı serilir. Dualar ve tek-birlerle kesilen kurbanlardan

sonra Kaymakam ve Belediye Başkanı tarafından bayrak uçağın üzerinden alınır. Sonra da belki inanmayacaksınız ama İskilip tarihinde ilk kez (belki de son) bir balo düzenlenir. Davetliler, Kaymakam, Belediye Başkanı ve eşraftan bazıları eşleriyle neşeli dans gösterileri yaparlar.

1932 tarihli gazetenin son cümlesine dikkatinizi çekmek istiyorum; Kaymakam, Belediye Başkanı ve diğerlerinin dans ettiklerini yazıyor. Yani bundan tam 88 yıl önce İskilipli de dans etmiş. Şu andaki İskilip düğünlerinde kadın ve erkeğin birbirlerini görmeden ayrı ayrı yerlerde eğlendiğini düşündüğümde doğrusu bu satırları okuyunca ağzım açık kaldı. Yorum sizin, biz kaldığımız yerden devam edelim. Tören bittikten sonra "İskilip ve Köylüleri" uçağı İskilip üstünde tekrar üç tur atıp Ankara'ya döner.

NOT:

İskilipli, parasını ödeyerek aldığı bu uçağı uzun yıllar aramış ama bulamamıştır. Şu anda İskilip girişindeki tepede bizleri selamlayan uçak başka bir uçaktır ve oraya simgesel olarak konulmuştur. Bence o uçağın bire bir modelinin yaptırılarak konması daha uygun olurdu. Yurdumuzda bu tür imalat firmaları var ve istenirse aynı uçak bire bir ölçülerde imal edilip uçuruluyor bile. Niye böyle yapılmadığını ise yetkililerden sormak gerek.

2. Çorum Tayyaresi

Açılan söz konusu kampanyaya Çorum halkı da büyük ilgi gösterir ve 1933 yılında aynı model uçağın B2 sürümünü alarak hava kuvvetlerine bağışlayıp

"Çorum" ismini yazdırır. 20 adet sipariş edilen Breguet 19.7.B2 uçakları gündüz bombardmanı için dizayn edilmiş olup 600 HP Hispano-Suiza 12Lb ile donatılmıştır ve 1933'de hizmete girer.

1940 yılına kadar görev yapan bu uçağın bundan sonraki akıbeti ise meçhul. Bu konuda Abdulkadir Ozulu öğretmenime uzun yıllar önce bir başvuru yapılmış o da gerekli bilgileri vermiş ama sonucun ne olduğu bilinmiyor. Eğer bulunabilirse ya da aynı modeli yeniden yaptırılarak uygun bir yere konumlandırılırsa en azından o yıllarda yapılan fedakârlığa saygı olarak mutlaka yerine getirilmesi gereken bir görev olur diye düşünüyorum.

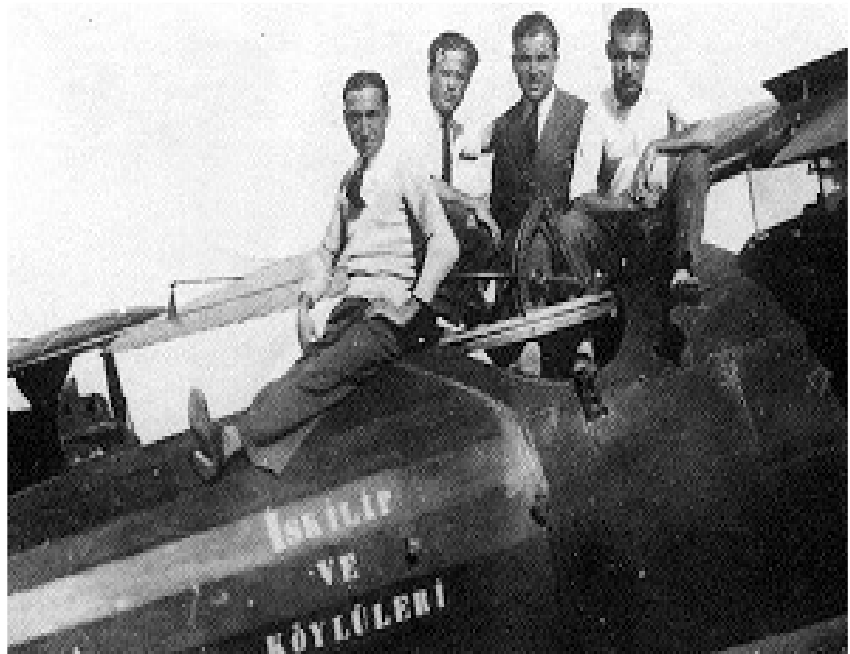
Sonuç

Çorum'un diğer ilçelerin ise bu alanda bağış yapıp yapmadığıyla ilgili bir belge ya da bulgu yok. Osmancık'ta D100 karayolu üzerinde hoş bir görüntü

veren F10 tipi jet uçağının bu kampanyayla bağlantısı yoktur ve Osmancıklı Org. Ahmet Çörekçi'nin girişimiyle bir anıt olarak ilçeye getirilmiştir.

Düşünüyorum da, aynı kampanya şimdilerde açılrsa ne olur acaba? Ben kendi adıma bundan 80 yıl önce atalarımızın yaptığı fedakârlığı günümüzde bizim de yapabileceğimizi hiç sanmıyorum. Çünkü her şeyi devletten beklemeye o kadar alıştık ki yardımlaşmayı, birlikteliği, paylaşmayı ve katılımı unutup toplum içindeki bireysel sorumluluklarımızı bile devletin üstüne yıkar hale geldik.

Ne dersiniz, dedelerimizin aldığı uçağın bırakın uçanını, sadece modelini yeniden yaptırabilmek için bir kampanya düzenlese; boyumuzun ölçüsünü mü alırız, yoksa bu insanlar bizi utandırır mı?

1. İskilip ve Köylüleri uçağı.

1840'LARDA ASKERLİK HİZMETİ VE ÇORUMLULAR

■ Mennan Tarık TÜFEKÇİ

32

Şehir Defteri
Ocak 2021

1840'lı yıllarda Osmanlı İmparatorluğunda askerlik; dört yıl temel, iki yıl redif ya da yedek olarak altı yıldan oluşmaktaydı. Bu sistem 1880'li yıllara kadar devam etmiştir. Padişah ikinci Mahmut döneminde oluşturulan orduya Asâkir-i Nizamiye denmektedir.

Osmanlı imparatorluğu sınırları içerisinde Musul alayında askerlik hizmetini yapan Çorumlu neferler olduğu gibi askerlik hizmetini Bosna'da yaparken vefat eden hemşerilerimiz de vardı. Kastamonu'da askerlik hizmetini tamamlayan Mısırlı askerler olduğu gibi İmparatorluğun geniş sınırları içinde herkes her yerde askerlik yapabiliyordu.

Askerlik süresi 1844 yılında bir yılla sınırlandırıldığından Osmanlı ordusunun asker ihtiyacının karşılanması için yeni ter tip askerlerin sayılarını bilmek amacıyla nüfus sayımı yapılmasına dair emir yayınlanmıştır. Çorum yöresinde mümeyyiz ve kâtipler askerlik çağına gelenlerin tespit edilerek bildirilmesi hakkında emirnameler gönderildi. Kura neferlerinin gerektiğinde celp edilmek üzere, celp zamanına kadar kendileriyle uğraşmalarına izin verilirdi.

1840'lı yıllarda tekaüt maaşı 40 kuruştı. Nefer ya da mülazımı evvel askerler, ihtiyarlık sebebiyle ordudan ayrıldıklarında aynı miktarda maaş alıyordu. Askerlik hizmetinden hastalık

ve yaşlılık nedeniyle çıkarılanlar aylık 10 kuruş emekli maaşı tahsis edilirdi. Askeri harcamalar sebebiyle o yıllarda ciddi para sıkıntısı çekiliyordu. Askerde şehit olanlardan miras paylaşım vergisi alınmıyor, düşük rütbeli askerlerin terekelerinden de vergi alınmıyordu. Ayrıca varislere verilecek ilamlardan da harç alınmazdı. Asker firarilerini saklayan veya barındıranlar şiddetle cezalandırılıyordu.

Hastalığı tespit edilenler askerlikten ihraç ediliyor ya da 8 ay müddetle hava değişimi için memleketlerine gitmelerine izin veriliyordu. Bazıları ise tekaütlük maaşı talep etmemek üzere askerlikten ayrılırdı. Tekäütlük maaşını hangi sanca-

ğın gelirlerinden alacağı Devlet tarafından belirleniyor ve askerlere tekaütlük maaşı berati veriliyordu. Muharebelerde yaralananların tekaütlük maaşı vergilerden muaf tutuluyordu.

Bir yerden diğer yere sevk edilen askerlerin uğrayacağı yerlerde yaptığı masraflar karşılanırdı. Yolculuk esnasında her türlü kolaylığın gösterilmesini sağlamak üzere geçecekleri güzergâh üzerindeki yetkililere emirler gönderilirdi. Geçecekleri yolda zaptiyeler tarafından zorluk çıkarılmaması için mürur tezkeresi verilirdi.

Askerlik süresini tamamlayanlara rediflik sürelerini memleketinde geçirmek üzere izin verilirdi. Askerlik yaparken hastalığı ortaya çıkanlar, sağlığı bozulanlar, rahatsızlığı sebebiyle çürüğe ayrılanların tezkeresine (bir daha askere alınmamak ve kendiışleri ile uğraşmak üzere) ibaresi yazılırdı. Sağlığı askerlik yapmaya müsait olmayanların askerlikle ilişkisi kesilirdi.

Askerlik yapanlar uzun süre memleketine gitmediklerini beyan ettiklerinde kendilerine altı aya kadar izin verilebiliyordu. Kişiler kardeşleri yerine askerlik hizmetine devam edebiliyordu. Başka bir yöntem de askerlik görevini yapanlar yerlerine bir köle kaydettirerek askerlikten ihraç edilebiliyordu.

Askerlik hizmetini yapanların evini geçindirecek başka kimsesi olmaması sebebiyle de askerden ihraçlarını talep edebiliyorlar ve bedelini ödeyerek askerlikten çıkarılabiliyordu.

Rediflik sınıfına nakledilmiş bulunan kimselerin 7 yıllık rediflik sürelerini tamamladığından artık askerlik ile hiçbir ilişkilerinin kalmadığına dair tezkere verilirdi.

Silahaltında bulunan askerlerin vefatlarına dair birliklerinden künyeleri gelmedikçe eşlerinin veya nişanlılarının bir başkası ile evlendirilmeyip, nikâhtan önce izinname almaları gerekmektedir.

Askerliğini bitirip de memleketine dönmeyenlerin, harp esnasında şehit oldukları rivayet edilen veya esir olan askerlerin hanım ve nişanlılarının durumları tahkik edildikten sonra şehit olduğu veya vefat ettiği kesinlik kazandığında, sadece mahalle muhtarları veya köy imamları tarafından verilecek ilmühaberlerle evlenmelerine müsaade edilmekteydi.

Kırım ve Batum orduları için Amasya ve Çorum sancağına bağlı kazalar halkından buğday, arpa, saman, un vesair erzakın temin edilmesi istenmişti. 1853-56 kırım savaşının sona ermesi nedeniyle Çorum alayına mensup beş yüz elli dokuz askerin samsun iskelesinden mahallerine ulaştırılmıştı. İranlılarla evlenen Osmanlı kadınlarından doğacak çocukları askerlikle yükümlü tutulmaktaydı.

Çorumlu hemşerilerimiz İmparatorluğun çeşitli yerlerinde askerlik hizmetini yapmıştır. Bu askerlik hizmeti sırasında 1800'li yıllarda Yemen'de, Cidde'de, Şam'da, Teselya'da, Vidin'de, Trablusgarb'ta şehit olanlar vardı. Hatta Plevne'de

şehit olan Hemşerimiz Yüzbaşı İsmail Ağa'dır.

1878 yılında Salis taburundan olan ve yolda Elicek Beleni denilen yerde fırtınadan dolayı donarak şehit olan on hemşerimizin listesi;

Çorum kazasından Çanakçı karyesinden Hasan Kethüda oğlu Abdullah bin Süleyman

İskilip Kazasından Kiş karyesinden Deli Mustafa oğlu Osman bin Mustafa

Osmancık kazasından Şeçiğen karyeli İbikoğlu Mehmed bin Yusuf

Tosya kazasından Gömsin karyesinden Delioğlu Mehmed bin Ahmed

Tosya kazasından Gülek karyesinden Çorişoğlu Hasan bin Ömer

Osmancık kazasından Öbektaş karyeli İbrahim Efendi oğlu Ömer bin Mehmed

Tosya kazasından Kösler karyeli Ceridoğlu Mehmed bin Süleman

İskilip kazasından Muşyab mahallesinden Sağıroğlu Hasan bin Ali

Tosya kazasından Kargu mahallesinden Bıçakçioğlu Ahmed bin Ahmed

Tosya kazasından Şehreküsdü mahallesinden Karacaoğlu Ahmeb bin Hasan.

Kaynak: Çorum Şer'iyye sicilleri; 9,1,1,12 Kanun-i sani 1295.

ÂŞIK PAŞA'NIN TASAVVUFÎ ŞİİRİ VE ELVÂN ÇELEBİ'NİN VERDİĞİ HİKMETLİ CEVAP

■ Prof. Dr. Özer ŞENÖDEYİCİ

34

Şehir Defteri
Ocak 2021

(BÖLÜM I)

Âşık Paşa ve evladı Elvan Çelebi XIV. yüzyıl Anadolu'sunda; Moğol tehlikesinden bunalan Türk insanının gönlünü mamur etmiş iki erendir. Âşık Paşa, bilhassa Garîbnâme adlı eseriyle o dönemdeki manevî boşluğu doldurmuş; Türk dilinin Anadolu'da yazılı bir gelenek hâlini almasına önderlik etmiştir. Garîbnâme, Kırşehir (o zamanki adıyla Gülşehir)'de

yazılmış; burada anadili Türkçe olan insanlara tasavvufu ve İslâm ahlâkını öğretmiştir.

Hazar Denizi'nin güneyinden batıya doğru göç eden ve Bizans kalelerini peyderpey fetheden Müslüman Türkler; günümüz Türkiye topraklarının vatanlaşması sürecinde manevi desteğe ihtiyaç duyuyorlardı. Lâkin, bu ihtiyaca karşılık verecek ve anadillerinde yazılmış; yani dolaysız anlayabilecekleri bir eserden mahrumdular. İşte

Âşık Paşa, hem eseri hem de irşadı ile millet hafızasında asırlar boyunca unutulmayacak bir hizmete imza atmış ve Anadolu sahasındaki ilk, hacimli, manzum ve telif eseri kaleme almıştır. O, devrindeki pek çok âlimin başvurduğu yola başvurmamış; yani uzunca bir zaman işlenerek yazı dili hâline gelmiş Farsçayı bir yana bırakıp Türkçenin tekâmülü için çaba göstermiştir.

Elvan Çelebi ise, babasından aldığı ışığı, bugün Çorum'un Mecitözü ilçesinde, kendi adıyla anılan köydeki dergâhında irşat ve irfan faaliyetlerine devam etmiş; ortaya koyduğu Menâkıbu'l-Kudsiyye fî Menâsibi'l-Ünsiyye adlı eseriyle devrine ışık tutmuştur. Bu çalışmada, Câmiü'n-Nezâir'de bulunan ve Âşık Paşa'ya ait bir gazel ile Elvân Çelebi'nin ona nazire olarak yazdığı bir başka gazeli mercek altına alacağım. Bir naat olarak yazılan Âşık Paşa'ya ait şiiri izah ederek başlayalım:

**Min-Kelâm-ı Âşık Paşa
Redîf-i Dîger**

Sen oturmuşsin imdi hoş şehâne
Güneş yüzüñ virür yahtıcihâna

[imdi: artık, şimdi, şu hâlde. //

şehâne: şahlara yakışır surette, padişah gibi. // **yahtı:** ılık, ziya]

(İşte sen bir padişah gibi tahtına kurulmuşsun. Güneş yüzün dünyaya güneş vermekte...)

Şiirde genel olarak bir naat üslûbu dikkati çekmektedir. Âşık Paşa, beyitlerinin çoğunda Hazreti Muhammet övgüsüne yer vermekte, ahlâkı ve yaratılışı ile mükemmelliği simgeleyen peygamber üzerinden kâinatın özü olan insanı nitelemektedir. Hazreti Muhammet; Allah'ın, uğruna âlemleri yarattığı kulu ve elçisidir. Bu anlamda o, varlığın incisidir.

Anı kimse göremez bî-nişândur
Seni gör sen aña sensin nişâne

[**anı:** onu. // **bî-nişân:** kendisinden iz, alamet bulunmayan. // **aña:** ona. // **nişâne:** iz, alamet; delil.]

(Onu kimse göremez, kendisinden bir alamet yoktur. Sen kendini gör, çünkü onun alameti sensin.)

Gözle görülebilen ve duyu organlarıyla algılanabilen, somut herhangi bir nesne ya da varlık olarak düşünülemeyecek olan Allah'ın zatı; en güzel şekilde insanda tecelli etmiştir. Bu nedenle genelde insan, özelde ise Hazreti Muhammet; Allah'ın en açık alametidir.

Anuñ tahtı senüñ gönülün içinde

Anuñ çün cânlara hükmüñ revâne

[**anuñ:** onun. // **taht:** padişahların, saltanat alameti olarak oturdukları büyük koltuk. //

anuñ çün: onun için, bu nedenle. // **hükm:** emir, buyruk. // **revâne:** cari olan; geçerli.]

(Onun tahtı, senin gönlünün içindedir. Bu nedenle senin buyruğun insanlar arasında geçerlidir.)

Şair, ikinci beyitte Allah'ın tahtının, insanın gönlünde kurulu olduğuna temas etmiştir. Allah'ın şan ve şerefi Kur'an-ı Kerim'de "arş" sözcüğü ile ifade edilir. Arş, kelime anlamı itibariyle taht; mecazen ise şan, yücelik demektir. O'nun varlığının en yakından müşahade edilebileceği yer; insanın gönlüdür. Gönül, insan vücudunda manevi iklimlere açılan kapıdır. İnanişâ göre, kalp üzerinde bulunan "süveyda" adındaki siyah nokta -ki süveyda siyahlık anlamına gelir ve sevda ile aynı köktendir- insanın hissiyatını yönetir. Şiirin, Hazreti Muhammet övgüsü bağlamında yazıldığı göz önüne getirilirse; Allah'ın tahtının onun gönlünde olması ifadesi de anlaşılabilir. "Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım." Hitabının muhatabı olan Peygamberimiz, aynı zamanda "Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." iltifatına da mazhar olmuştur. Bu kıssacık beytinde şair, kadim şiir geleneğimizde "telmiş" olarak bilinen bir edebî sanata da vücut vermiştir. Telmiş, bir tarihî olaya, bir kıssaya, âdet veya geleneğe yapılan göndermedir. Beyitte taht, sözcüğünün oluşturduğu çağrışım ile bir başka peygamber akla gelmektedir. Heybet ve ihtişamıyla dillere destan olan Süleyman Peygamber, Sebe Melikesi Belkis'in tahtını göz açıp kapayıncaya

kadar getirtmiştir. Ayrıca onun saltanatının göstergesi olan tahtı, uçabilme özelliğine sahipti. Ayrıca Âşık Paşa, Hazreti Muhammet için "senin hükmün canlarda geçerlidir" tespiti bulunurken diğer yandan yine Süleyman Peygamber'e gönderme yapmaktadır Süleyman Peygamber, sahip olduğu tılsımlı yüzükle cinlere, perilere, kuşlara ve yabanî hayvanlara hükmeder, onların dilinden anlardı. Ayrıca "cân" sözcüğünün, "cin" in çoğulu olduğunu ve Süleyman'ın cinleri da nüfuzu altına aldığını söylemekte fayda vardır. İşte, eski şairlerimiz sözcüklerin çağrışım değerleriyle bu şekilde oynayıp geniş ve derin anlamlar elde ederlerdi.

Hakikat hod sen anuñ gözgisi-sin

Saňa bakduñ anı gördüñ 'ayâne

[**hakikat:** gerçek; gerçekte, aslında. // **hod:** kendi; genelde vezni tutturmak için kullanılan pekiştirme sözcüğü. // **anuñ:** onun. // **gözgi:** ayna; yansıma. // **anı:** onu. // **'ayâne:** apaçık, açıkça; ayan beyan.]

(Aslında sen onun aynası-sın; kendine baktığında apaçık surette onu görürsün.)

İnsan, ahsen-i takvîm, yani yaratılmışların en güzeli olarak var edilmiştir. Ancak bu şeref, aslını bilip kendini gerçekleştirmediğinde; yani yaratılış amacına uygun davranmayıp kulluğunda kusur ettiği zaman zarara uğrar. Bu durumda insan aşağıların da aşağısı (esfel-i sâfilîn) derekesine düşer. Hazreti Muhammet, bütün

güzel hasletleri kendisinde topladığı için mükemmelliği kendisinde toplar. Ona nazar eden; Allah'ın kullarına tebliğ ettiği İslâm ahlâkının kusursuz temsilini görür. Bu nedenle Allah'ın Resulü, aynı zamanda kulların Allah'ı müşahade edebileceği bir aynadır.

Halâyık kuludur işbu cihânuñ

Saña kuldur bu halk u hem zamâne

[**halâyık**: mahlûklar, yaratılmışlar; hizmetçiler; ayak takımı. // **işbu**: bu, şu. // **cihân**: dünya, varlık âlemi. // **halk**: mahlûklar, yaratılmış olanlar; insanlar. // **zamâne**: devir, devran; felek.]

(Seviyesi düşük insanlar bu dünyanın kulu olur. Hâlbuki tüm yaratılmışlar ve felek kul olmuştur.)

İnsanoğlu her ne kadar kendisine emredilen vazifeleri ifa etmese de; sonuçta Allah'ın kuludur. Bu dünyada, var edilme amacına uygun davranmayan insanlar dünyevi hırsların; mal ve servetin kulu olur. Ancak göğü kuşatan felekler ve varlık âlemi, aslında Hazreti Muhammet'in tebliğ ettiği emir ve yasaklara tâbidir.

Senüñ çün eyledi Hak bu cihânı

Cihân olmaklığa sensin bahâne

[**senüñ çün**: senin için. // **cihân**: dünya. // olmaklığa: olmasına, var edilmesine... // **bahâne**: sebep, vesile.]

(Allah, bu dünyayı senin için yarattı. Dünyanın var edilme sebebi sensin.)

Âşık Paşa, burada, bir önceki beyitteki ifadelerini tamamlayıcı sözler sarf etmiştir. Önceki beyitte, basiretsiz insanların gerçeği göremeyeceklerini, yani dünyanın ve feleklerin aslında Allah'ın kulu olduklarını bilemeyeceklerini dile getirmiştir. Vahiy yoluyla edindiği bilgiyi insanlıkla paylaşan Hazreti Muhammet de varlığın efendisidir. Çünkü onun şanında Allah Teâlâ, "Sen olmasaydın Habibim, felekleri yaratmazdım." buyurmuştur. Dolayısıyla Hazreti Peygamber, varlık âleminin ve maddî dünyanın yaratılma sebebidir.

Senüñ 'aşkuñla yoldaş olmayan cân

Hakîkat 'ömrini virdi ziyâna

[**hakikat**: gerçek; gerçekte, aslında. // **'ömr**: ömür, hayat. // **ziyâna virmek**: heba etmek, boşa harcamak.]

(Senin aşkınla yoldaş olmayan can, aslında ömrünü heba etmiştir.)

Allah'ın Habibi'ne sevgi duymayan, onun aşkıyla yoldaş olmayan kişi ziyandadır. Hayat, bir yoldur. O yolda refakatçi olarak seçilen ne ise; kişinin akıbetini de o belirler. Halk içinde söylenir: "Su testisi, su yolunda kırılır." diye. Hayatını ulvî meselelere adayanlar, uğruna hayatlarını harcadıkları meselelerle haşrolurlar. Örneğin dünyada Hazreti Peygamber'in aşkıyla, onun emrettikleri ve yasakladıklarıyla yaşayan kimse; elbette uhrevî âlemde sevdiğinin didarına mazhar olur, muradına erer. Ancak beyhude işlerle uğraşanlar ise ömürle-

rini boşa harcamaları bir yana, sonsuz hayatlarını da riske atmış olurlar.

Senüñ yüzüñ gören kâfir ü bî-dîn

Kesüb zünnârını geldi îmâna

[**kâfir**: gayrimüslim, müşrik. // **bî-dîn**: dinsiz. // **zünnâr**: papaz kuşağı.]

(Senin yüzünü gören kâfir ve dinsiz, belindeki papaz kuşağını kesip imana geldi.)

Hazreti Muhammet vasfında yazılan şiirin bu beytinde, bir hakikat dile getirilmiştir. Asr-ı Saadet'te, Peygamber hayatı iken, gözleri kör ve kalpleri mühürlü olanlar çeşitli iddialar, sorular ve sorunlarla ona gelirdi. Hazreti Muhammet ise, kendisine telkin edilen, mantıklı ve tutarlı cevaplarla muhataplarını teskin ederdi. Bu şekilde kapısını çalan pek çok kâfir ve dinsiz, onunla mülakat ettikten sonra İslâm'la müşerref olmuştur.

Seni seven gönül âvâre oldı

Dolanmaz mâla gence hânümâna

[**âvâre**: aylak, serseri, başıboş. // **mâl**: mal mülk, varlık. // **genç**: hazine. // **hânümân**: ev bark, ocak, yurt.]

(Seni seven gönül kendinden geçti. O artık; mala mülke, servete, eve barka dolanmaz.)

Hakk'ı ve onun Resûl'ünü sevenler ve dünya hayatının geçiciliğini anlayanlar; maddî varlığa önem vermezler. Onlar için malın mülkün ve servetin bir anlamı kalmaz. Onlar, geçici bir konaklama yeri olan dünyada

dört duvar ve bir tavan gailisine düşmezler. Beyitte zenginlik ve servetten vazgeçmenin, “dolanmamak” eylemiyle ifade edilmesi manidardır. Çünkü dünya hayatında rağbet edilen bu unsurlar; aslında bir sarmasık gibi kişiye dolanır ve onun seyrü sülûkta mertebe kat etmesine engel olur. Hâlbuki Allah ve Resûl’ünün sevgisiyle kendini kaybedip serseri olanlar, yani hayranlıkla akılları başlarından gidenler; maddi hususların kendilerine engel olacağını bilirler.

Ne derd olur bu kim halka bıraktı

Ulu kici kamu geldi figâna

[**derd:** dert, sıkıntı, tasa, keder. // **halk:** insanlar; yaratılmışlar. // **ulu:** büyük. // **kici:** küçük. // **kamu:** hepsi, tümü, cümlesi. // **figana gelmek:** ağlayıp inlemek, feryat etmek.]

(*Senin insanlığa bıraktığın dert nasıl bir şey ki, büyük küçük herkes feryat etti.*)

Şairin, gazelinin sonuna doğru gelirken Hazreti Muhammet’in dünyadan ukbaya rihlet ettikten sonra duruma temas etmiştir. Şaire göre Peygamber’in cennete teşrifi ile yediden yetmişe herkes hüznü kapılmış; feryat ve figan etmiştir. Onu görme saadetinden mahrum kalan insanlar, tebliğ ettiği emir ve yasaklara uyarak cennette hasret giderebilirler. Bu da şairin önceki beyitlerde ifade ettiği gibi, Hazreti Muhammet’i sevmek, onun sevgisini ömre yoldaş kılmakla mümkündür.

Hakikat ‘Âşık’uñ gönlünde senin

İnan her dem gelür medhûñ lisâna

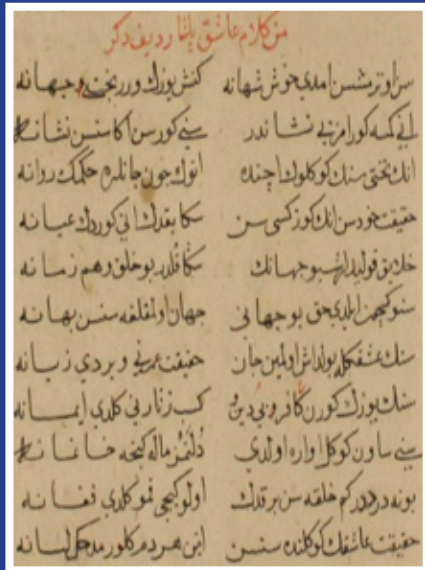
[**hakikat:** gerçek; gerçekte, as-

lında. // **her dem:** her an, daima. // **medh:** övgü, tavsif. // **lisâna gelmek:** dile gelmek; söylenmek.]

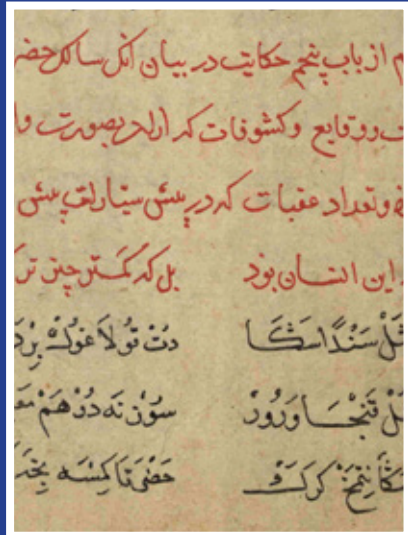
(*Gerçekte Âşık Paşa’nın gönlünde –muradı- sensin. İnan her an senin övgün dile gelir.*)

Şair son beyitte, kendisinden bir başkasıymış gibi bahsetmektedir. Buna nidâ (seslenme) ve tecrîd (kendini soyutlama) adı verilir. Gönlünde Peygamber sevgisini her an taşıyan şairin diline de daima onun övgüsü gelmektedir. Eskiler, “Dervişin fikri ne ise zikri de odur.” der. Âşık Paşa da bu düstura uygun olarak bir naat vücuda getirdiğini belirtmiştir.

Yazının devamında, Elvan Çelebi’nin bu şiire vermiş olduğu cevabı konu edineceğiz.

Bayezid Kütüphanesi 5782 numarada kayıtlı Câmiü’n-Nezâir adlı şiir mecmuasında bulunan Âşık Paşa’ya ait şiirin orijinal metni.

Âşık Paşa’nın Garîbnâme adlı eserinden bir kesit.

KUR'AN VE EDEBİYAT

Metin DEMİRCİ

38

ehir Defteri
Ocak 2021

Kur'an'da edebi türlerin esasları ile ilgili çok özel örnekler vardır. Bunların içinde en göze çarpan anlatım türü makale olarak bilinen türdür ki bu türün örnekleri Kur'an'da çok özeldir. İkinci anlatım türü ise söyleşi türüdür ve Kur'an'da makale tarzından sonra gelir. Öykü diyebileceğimiz anlatım türü ise kıssalarda görülür. Bir de darbimeseller vardır ki bu da Kur'an'da önemli bir edebi anlatım türüdür. Kur'an'da kullanılmayan özel-

likle iki edebi tür vardır ve bunlardan birisi şiir diğeri deneme adıyla bilinen anlatım tarzıdır.

Allah, peygamberine şiir öğretmediğini ve dolayısıyla Kur'an'da şiir olmadığını bizzat haber veriyor. Açıkçası Kur'an'da şiir değil şiirsellik mevcuttur. Şiirsellik ise şiir değil şiire ait şeylerdir. Dahası Kur'an'da şiir yoktur ama Kur'an şiirde kullanılan edebi türlerin en mükemmellerine sahiptir. Mesela hem ses

hem de göz kafiyesini birçok ayette görebiliriz. Bu konuda Kur'an'da çok miktarda örnek var. Mesela Nas süresinin cümleleri şöyle dizilmiştir. Ayrıca seslerle yapılan iç ahenk de başka bir muhteşemliktir.

Rahmanirrahim Allah'ın adıyla
de

Sığınırım rabbine insanın

Melikine insanın

İlahına insanın

Şerrinden vesvesesinden han-
nastan

O öyle ki o vesvese verir gö-
ğüslerde

Cinlerden ve insandan

Kul euзу birabbin

nas س

Melikin

nas س

İlahin

nas س

Min şerril vesvasil han

nas س

Ellezi yuves visu fisudurun

nas س

Minel cinneti ven

nas س

Kur'an'ın bu son süresindeki bu "sin" harflerinin görüntüsünün müthiş bir göz kafiyesi oluştuğu bir hakikattir. Dahası böyle görsel ve ses kafiyesinin en yüksek örneklerini Kur'an'ın hemen her süresinde rahatlıkla görebiliriz. Ayrıca şiire dair edebi sanatların en önemlisi durumundaki teşbih sanatının her çeşidiyle ve en mükemmel şekliyle Kur'an'da kullanılması rağmen yine de hâlükârda Kur'an'da şiir yoktur; çünkü şiir sadece insanidir; Kur'an ise ilahidir. Kur'an'da şiir olsaydı ancak peygamberin şiiri olurdu ki o zaman Kur'an'ın indiği dönemdeki şairler pusup kalmazlar ve benzeri şiirler yazıp peygamberle yarışarlardı. Tekraren söylemek gerekirse Kur'an'da şiir yoktur şiirsellik vardır. Kur'an Allah'ın kelimasının edebi

sanatlarla en yüce şekliyle ifadesidir.

Kur'an'da edebi türlerden denemeye de yer yoktur ve ancak denemeyi çağrıştıran durumlara rastlanır. Bilinir ki denemede esas olan göreceliktir ve deneme her şeyiyle şüpheyi önceler. Hiçbir fikri kesinleştirmez. Deneme "bu budur, şu şudur" demez oysa Kur'an hep hakikati kesin ifade eder. Öyle ki bir insan Kur'an'daki bir ifadeden şüphe ederse o insan İslam dışı kalır.

Kur'an olumlu bir durumu ifade ettikten sonra "öyle ama" şeklinde bir ifadeyle şüpheyi kapı aralamaz ve tam aksine olumsuz ifadeyle biten cümle olumlu bir ifadeyle noktanılır. Mesela İslam'ın giriş cümlesi "La ilahe illallah" sözünde önce olumsuzluk ifade edilir ve hemen sonra olay olumlanır: "Yok ilah; ancak var Allah". Bu ifadeyi deneme türüne uygun söylemek gerekirse "Allah var; ama..." şeklinde devam edilmelidir ki bu durum hakikatin şüpheyi tahvilinden başka bir şey değildir.

Mesela bu günlerin görecelik anlayışının mucidi sayılan Montaigne tüm yazılarında hiçbir şeyin hakikatinin olmadığını ifade etmek için deneme ya da özgün adıyla "essay"sı bulmuştur; dolayısıyla ona göre hiçbir fikir veya anlayışın sabit bir doğrusu yoktur. Montaigne'e göre her durum her fikir ve ya her inanç insan sayısınca farklı doğrular ifade

eder. Açıkçası Montaigne'e göre babasının anasının cenazesini oturup yiyenlerin yaptığı da anne veya babasının cesedini toprağa gömen de ya da yakıp külünü bir küp içinde yatağının başucunda saklayan da doğru yapmaktadır; çünkü ona göre akıl iki kulplu çömlek gibidir kim nerden çekerse o yana gider.

Elbette böyle bir anlayışla ayetler ifade edilemezdi çünkü bu anlayışa göre her durum sakattır ve Montaigne bu sakat anlayışına göre yeni bir anlatım türü icat edip buna "deneme" demiştir.

Tabi ki Kur'an "hesap günü" olacak deyip adından "ama" ile başlayan bir ifade ile hesap gününün olmayacağına da dikkat çekmez. Bu Kur'an için mümkün değildir; çünkü bu çelişkidir.

Diğer yanda Kur'an'da denemenin sağladığı ifade sıcaklığını veren ama hakikati de kesin ifade eden söyleyişler mevcuttur. Mesela:

"Ve and olsun yaratıyoruz insanı en güzel kıvamda. Sonra iade ediyoruz esfeli safiline" diyen Tin süresi söylemek istediğimize açıklık getiriyor.

Birileri bahsettiğimiz deneme konusunu hakkıyla irdelememiş olacak ki Tin süresindeki olumlu başlayan bu ifadeyi olumsuzluklarla devam ettirip pek çok lüzumsuzluklara yol açmışlardır. Oysa bu ayette Allah'ın insanı övmesi yoktur

ve Allah önce insanı olumlayıp sonra aşağılamıyor, sadece ayet Allah'ın yaratıcılığının yüceliğini kesin bir ifadeyle perçinliyor. Açıkçası bu ayete göre insan hayatı esfeli safilinden ahseni takvime çıkış sürecinden esfeli safiline iadesine kadar geçen zamandır. Allah insanın tüm imkânının bu süreç içinde olduğunu haber veriyor.

Allah bu ifadeyle insanı övüp övüp sonra aşağıların aşağısı yaptığını söylemiyor aksine insanı en berbat yerden yani esfeli safilinden ele alıp onu ahseni takvim yapıyor sonra da esfeli safiline iade ediyor. Yani Allah olumladığı bir durumu olumsuzlayan bir süreçten bahsetmiyor; Allah sadece insanın hakikatini izah ediyor. Allah'ın lütfuyla en aşağıdan alıp insanı en güzel kıvama getiriyor sonra ilk hâline iade ediyor. İnsan bu arada ya inanıp iyi ve güzel işler yapar mükâfata hak kazanır ya da ömür denen bu arayı kötü işlerle geçirip kaybedenlerden olur diyor.

Bu durumu netleştirmek için şöyle de denebilir: İnsan en aşağıdan anne ve babasının yediği yiyeceklerden meydana gelen bir yumurta ve spermidir. Bu yumurta ve sperm anne babanın artıklarının atıldığı en berbat yerden birer damla su halinde bir araya gelip can oluyor. Sonra dokuz ya da dokuz ay on gün gibi bir zamanda kadın veya erkek tıfil olup dünyaya geliyor. Yani Allah insanı topraktan yükseltip anne baba artıklarının arasından o berbat

yerden çıkarıp en güzel kıvamda bir varlık haline getiriyor sonra onu o süreç içinde tekrar ilk çıktığı aşağıların aşağısı toprağa iade ediyor.

Bu olay gözle görülen bir durumdur. Toprakta ana karnına yükselen ve acayip durumlarla en güzel kıvamda bir canlı haline gelen insanın ölüsünün güneş altında toprak üstünde bir hafta kaldığına şahit olan bir kimse herhalde esfeli safilinin ne olduğunu rahatça anlayacaktır. Öyle ya insan o güzelim yaratılıştan kendine pay çıkaracağına başlangıcı ile sonu arasını değerlendirip mükâfata hak kazanmaya bakmalıdır ki Allah'ın isteği de bundan başkası değildir.

Allah insanın bir yanını ahseni takvim diğer yanı esfeli safilin dönüşen bir varlık olarak yaratmış değildir ve başka bir deyişle insan ne yaparsa yapsın ahseni takvim üzere kalamaz ama er ama geç bir gün esfeli safiline yani geldiği yere yani toprağa iade edilecektir. Yaratıcı insanı Ahseni takvim olarak yaratıyor ve insan bu güzel kıvamı ya lehine ya da aleyhine kullanıyor hepsi o kadar. Ayet müthiş bir kelime tasarrufu sanatıyla ifade edilmiştir. Bir başka ayet ise şöyle bir ifadede bulunuyor:

“Allah kimseye benzemez; ancak her şeyi görür ve her şeyi duyar”

Bu ayetteki ifade her ne kadar denemeye benzese de denemeyle bir ilgisi yoktur. Allah'ın

hiçbir şeye benzememesi cümlesi öylece kalsaydı herhalde çok kötü bir durum olur ve dolayısıyla her halde Montaigne'e gün doğardı. Böylece art niyetli birileri Kur'an'ın da göreceli bir kitap olduğunu ispat ederdi. Ayrıca Allah hiçbir şeye benzemez deyip orada bırakmak aynı zamanda onun yokluğu anlamını da beraberinde getirirdi ki bu muhal bir durumdur.

Bu ayeti derinlemesine ele alanlar anlata anlata bitiremezler. Bu ayet hakkında binlerce cilt kitap yazmakla bu ayetin ifadesi bitirilemez. Birince cümle hemen noktalansaydı Allah her şeyden tenzih edilmiş olurdu ki bu muhaldir. Allah kimseye benzemez demekle Allah ile eseri arasında hiçbir bağ yok anlamına gelmez ki? Demek ki bu benzemezlik noksanlığa varacak bir durum değildir. İşitme ve görme hususunda birileri görüp işitse ve onları yaratan yaratıcı görüp işitmekten mahrum olsa bu durum bir noksanlıktır ki bu durum mümkün değildir. Her eser olumlu yönde müessirinden çok aşağıda yer alır. Bu olay şüphe götürmeyecek kadar nettir. Her şeyin yaratıcısı elbette yarattıklarını en güzel kıvamda yaratandır ve yarattıklarına benzemez ancak bu benzemezlik noksan sıfatlardadır; oradan öte yarattıklarının en iyi ve güzel özellikleri yaratıcıda en yüce ve en mükemmel şekilde mevcuttur. Dahası yaratılmışlarda görmek ve işitmek çok önemli özelliklerdir ki bu özelliği veren yaratıcının bundan mahrum olması

düşünülemez. Yaratılmışlar bir şeyleri görüp duyarlarken bu durumlar süreli ve sınırlıyken yaratıcı her şeyi hiçbir süreye ve sınıra bağlı olmadan her an görür işitir.

Anlaşılan o ki söz konusu ettiğimiz; “Allah hiç kimseye benzemez ancak Allah her şeyi görür ve işitir.” ayetiyle aydınlanan Muhittin Arabi, kendine sorulan “tevhit nedir” sorusuna “Tevhit yaratıcı ile yaratılmışın birlikteliğidir” cevabını vermiştir. Ayrıca Muhittin Arabi mutlak tenzihci İbn-i Teymiye’nin “Tevhit, Yaratana yaratılıştan mutlak tenzihdir” görüşünü eleştirmiş “Böyle bir durumun gerçekleşmesi ise yaratıcı ile yaratılan arasında hem yaratmayan hem yaratılmayan bir üçüncü gerekir ki bu muhaldir kimse yaratıcı Allah’ı yaratıklarından ayıramaz” diyerek olayı açıklığa kavuşturmuştur. Açıkçası şu ki Kur’an ayetleri deneme türü tarzında ifade edilmemiştir; Kur’an’da edebi türlerden denemeye yer yoktur.

Kur’an’da kullanılan bir edebi tür daha vardır ki o da “söyleşidir” yani bir diğer adıyla konuşmadır. Bilinen özellikleriyle söyleşi türü anlatım tarzında soru cevap esastır ancak bu soru cevap röportajdakinden farklıdır. Anlatıcı soruyu kendi sorar cevabını da kendi verir. Hatta bazen de hiç sorusuz sadece cevaplarla bir anlatım gerçekleştirilir. Bazen de anlatıcı birden fazla kişiyi cevaplarla

birbiriyle konuşturur. Ya da anlatıcı bir olay anlatır ve bu olay içinde hiç soru olmadığı halde bu olayın bir soruya cevap olduğunu hissettirir. Dahası bu anlatım tarzındaki anlatıcının konuşmayı farklı şekillerde çoğaltması esastır.

Bu konuşma türü anlatım sanatı Kur’an’da epey yer tutar. İşte birkaç güzel örnek:

“Şüphesiz indirdik onu kadir gecesinde. Ne idrak ettin sen nedir kadir gecesi? Kadir gecesi hayırlıdır bin aydan. İnerler melekler ve ruh onda rablerinin izniyle her türlü emirle. Selamdır o ta ki fecre kadar.”

Allah ya da Allah adına konuşan Cebrail doğrudan söylüyor isim vermeden “Şüphesiz indirdik onu kadir gecesinde” diyerek söyleşiyi başlatıyor. Böylece konunun Kadir Gecesi olduğu ifade ediliyor ve ardından kadir gecesinde indirilmenin ne anlama geldiğine dikkat çekmek için de “Ne idrak ettin sen, nedir kadir gecesi “sorusunu soruyor. Sorunun cevabını ise “Kadir gecesi hayırlıdır bin aydan. İnerler ve ruh onda rablerinin izniyle her türlü emirle. Selamdır o ta ki fecre kadar ” şeklinde açıklanıyor.

Benzer bir anlatımı Abese sûresinin ilk ayetlerinde görmek mümkündür. Şöyle bir söyleşi anlatımı var abese süresinde:

“Yüzünü ekşitti ve döndü. Âma geldi diye. Ne idrak ettin sen temizlik mi umuyorsun? Ya da

temizlenmeye ve zikre faydası mı olacak? Amma o kendini müstağni görüyor. Ve sen onu önemsiyorsun. Ve sana ne onu temizlemek. Ve amma geldi sana hızlıca ve o çekinerek. Ve sen ilgilenmiyorsun. Hâlbuki o zekileşmek istiyor.”

Anlatım açıklamalarla devam ediyor ilgili ayetler on birinci ayete kadar. Konu kuran ayetlerini tefsir etmek olmadığı için amaç hâsıl olmuştur.

Abese sûresi peygamber dönemindeki kendini müstağni gören kendini bir şey sanan bir kimse peygambere gelip peygamberin kendisini de ikna etmesini istemiş olacak ki peygamber onunla çok yumuşak ve elden geldiğince iyi davranarak onu ikna etmeye çalışırken o müstekbir kişinin art niyeti oraya bir amanın gelmesiyle ortaya çıkıyor. Kur’an birkaç soru ve cevapla bu durumu izah ediyor. Yani bu ayetlerde de söyleşi anlatım türü kullanılıyor.

Önce kişinin tavrı yüzünü ekşitti ve döndü ama geldi ifadeyle durum ortaya konuyor. Sonra soruyor ne idrak ettin bundan temizlen mi? Şeklinde soru soruyor. Sonra da sorunun cevabı değişik açılardan verilerek konuşma çoğaltılıyor.

Evet. Kur’an’da söyleşi edebiyat türünün mükemmel kullanıldığı bu iki Kadir ve Abese süreleri güzel birer örnektir. Daha pek çok mükemmel örnek mevcuttur.

MİSAFİR

■ Ayşe YAZ

Kilidi cevirdi, bahçenin siyah demir kapısını itti. Kapı usulca geriye kayıverdi. Yan duvarı saran yaban gülünün tel örgüden firari dalı az kalsın gözüne giriyordu. Taş döşeli yolun üstünde unutulmuş bağ makasına çarpması da çabası. Tekme savurduğu makas havalandırarak kenardaki saksıların arasına düşerken, söylenecek yürümeye devam etti.

“İş yapıyor gibi her şeyi ortalığa saçıyorlar.”

Nerdeyse öğlen olmuştu. Kızdıran güneş günün ne denli sıcak olacağını işaretliydi. Oysa birkaç gündür aralıksız yağın yağmurla esen rüzgâr, tozu toprağı, böceği yaprağı doldurmuştu verandaya. Canı sıkıldı,

“Yine bir sürü iş çıkmış”

Hiç sevmiyordu burada temizlik yapmayı. Evin kapısını açtı, boğucu sıcak bir hava hücum etti yüzüne. Çabucak elinde-

kileri tezgâha atıp kaçtı. Elma ağacının gölgelediği mavi fayanslı çeşmenin musluğunu çevirdi. Deponun sıcak suyunu yüzüne çarptı ama ferahlatmadı. Örtüsünün kenarlarıyla yüzünden akan suları sildi. Sonra üst baştan alt başa küçük bahçesini keşfe çıktı. Çimler uzamış, bahçe otlanmıştı.

O arada alt taraftan gelen seslere kulak kabarttı ne oluyor diye. Komşunun mazarrat torunu yine kümesi açık bırakmış, al horozun peşine düşen kümesi ehlini, avaz avaz bağirtmekte.

“Kanat çırparak havalandırarak sarı pilic, uçarak atlayıverdi bak tel örgüyü. Hadi işin yoksa bide çıkar onu. Hiç hazzetmiyor zaten bahçesinde yabancıların varlığından. Son günlerde baş belası keneleri yiyorlarmış diye pek sesi çıkarmaz olduysa da bugün tahammülü yok, çıkaracak.”

Kollarını açarak pilicin peşinde

sağa sola koşuşturdu. Hayvan taş yolda hizaya girince vazgeçti, salına salına çıkışını seyretti kapıdan.

Her neyse değiştirmeli üstünü-başını, bahçede iş başı yapmalı, boğulmadan fidelerini kurtarmalı bu ot deryasından. Öğlene kadar ne iş yaptı yaptı yoksa kavrulur vallahi güneşte. Tülbendinin üstüne sıkıca oturttuğu mavi fötr şapkasının önünü iyice indirdi. Onca para vermişti kremlere yüzü yansın istemiyordu. Eldivenleri çekti eline, fasulye sırasının önüne geçti. Birkaç ayrık otunu çekiştirerek kökünden yolup attı. Sonra başladı toprağı eşelemeye. “Fasulyeler pek çimlenmemiş tohum acep derine mi kaçtı ne?”

Kafasını kaldırıp sıranın sonuna baktı. Taç yaprakların üstünde minnacık iki yaprağıyla ara ara fasulye demetleri rüzgârda nazlı nazlı salınmakta.

“Gerisi nerde?” diye düşündü.

Etraftaki sıralara kaydı göz bebekleri, oralarda da tek tük boşluklar dizildi göz hizasına. İşin sebebi hikmetini anlamaya çalışırken, kafası iyice karıştı ki; vişne dallarının yığılı olduğu öbekten gelen hışırtıyla irkildi. Tepeden tırnağa ürperdi her hücresi. Kolunu dayadığı çapanın sapından destek alarak doğrulttu belini.

“Geçen gün gördüğü kertenkele miydi, ya çıkarsa yine ortaya, korkardı alimallah!”

Birden soğuk bir ter indi sırtından beline “ya yılansa” diye dolandı diline. Malum âdemoğlu salgın hastalıkta çekilince evine nebatattan, hayvanata tüm mahlûkat özgürce gezinmekte.

Dalların arasından küçük kah-verengi bir baş, gün ışığına doğru uzanıverince, mahlûkatı pürdikkat titreten bir çığlık duyuldu. Akabinde dış kapının önüne koşarak gelen bir beden, boş çuval gibi yığıldı. Şimdi gü-rültücü torunun dedesiyle ebe-si koşup gelse sesine, sarılı ve-recek birden ikisine de. Takati yok bir adım daha atmaya, bir tek taş kavramış yerden gelirse diye hayvanata atmaya.

Öfke ve heyecanın semtine uğramadığı komşusu Celil Efendi, karısı Hacer’le duvarın ardından sorarken “Ne oldu?” diye, “yılan” diyebildi tıslayan bir sesle.

Elindeki uzun sopayla bahçe kapısından giren Celil Efendi’nin ardından, karısı Hacer ünlemekte:

“Aman dikkat et Efendi!”

Adam sakinliğini bozmadan ilerlerken:

“Gitmiştir o korkmayın ben bir bakayım hele” diye söylenmekte.

Elinde su şişesi önünde dikilen mazarrat velet:

“Ben yılandan korkmam ki, korkmam ki” diye bozuk plak gibi tepesinde çalarken ne heyecanı ne de korkusu yatıştı. Dış kapının basamaklarında arkası bahçeye dönük öylece kaldı.

Nasıl girecekti bir daha içeriye, beyni sürekli tetikteydi. Olduğu yerde ne kadar oturdu bilemedi, zaman durdu zannetti. Celil Efendi’nin “Bak sana kimi getirdim.” diyen sesiyle ardına dönene kadar gelişini de haliyle hissetmedi. Bir çığlık daha yankılandı etrafta:

“Aaayyyyy!”

Korkusu, büyük resmi görmesini engellemiş sadece kah-verengi kafayı seçince çığlığı basmıştı. Oysa Celil Efendi’nin kucağında kendisinin bir hafta önceki sevimli misafiri arzı endam ediyordu.

Hafif esintili ikindi sonrası eve doğru gidenken çakıl taşlı yolda, salına salına ilerleyeni gördüğünde, koşarak gitmiş, evinin çatısına “maşallah” diyerek birkaç kere vurduktan sonra muhabbette hızını alamayıp kucakladığı gibi verandaya oturtmuştu. Ev ahalisinin hoşnutsuz bakışları altında, kurulu iftar sofrasıyla aynı karede fotoğrafını çekip “ bu akşam

yemekte misafir var” etiketiyle paylaşmıştı.

Gecenin ilerleyen saatlerinde bahçesinden ayrılırken de ne yazık ki misafirini yolcu etmeyi unutmuştu. Derler ki; “misafir umduğunu değil bulduğunu yer”. Ramazan’ın bayrama kavuştuğu günler boyunca, bahçenin tel örgülerinin ardında unutulmuş misafir, bayram sabahı kahvaltısından, akşam yemeğine tercihini en lezzetli yeşillikten yana kullanmış, taze fasulye fidelerini mideye indirivermişti.

Gevşeyen tüm kasları gerildi. Yaydan fırlayan ok gibi kalktı yerinden. Celil Efendi’nin kucağındaki misafiri kaptığı gibi nefesinin tıkanıldığı yere kadar var gücüyle başladı, koşmaya. Kalbinin sıkıştığı takatinin tükendiği nokta tepenin en dik yeri ve yolun sonuydu. Bundan sonrası artık otluk sazlık bir bayırdı. Hırıltılarla aldığı nefesi boşaltırken göğüs kafesi, elinden bırakıverdi misafiri.

Taş kazan gibi durdu bir müddet yerinde misafir, sonra kah-verengi kafa göründü çerçevede. Kolaçan edip etrafı dinledi. Yavaşça değdi ayakları güneşte kavruşan toprağın üstüne. Bir hışırdı duyuldu sesiz doğanın içinde. Evinin sağ arka tarafında kim bilir hangi fırtınada düşmüş kiremitlerin arasından çıkan aksak bacağıyla, kayboldu misafir otların arasında.

Yakarış

■ Nihat ÖRS

Ruhuma üflenince demlenir
Kıyametin suları.
Çamurdandır mührü bedenimin.
Bir elmanın kırmızılığındandır
Aldanmışlığım,
Kıymet bilmezliğim,
Asiliğim,
Alın yazım.

Sürgünüm aşk divanından.
Sürgünüm kalabalıklara.
Sürgünüm dağlara...

Yüküm dağlardan gelir benim.
Kabil'in taş olmuş nefretinden,
Habil'in toprağa düşen kanından
Sürülür gözlerime.

Yüz çevirmekten gelir yüküm.
Bir çocuğun ayaklarındaki suya,
Yakmayan ateşe,
Sabrı öğreten yaraya,
Kurtuluşa yol olan denize,
Mağarada uyuyan zamana,
Yalnızlığın sırdaşı Hıra'ya,
Yükselişine perde perde ruhun,
Aynı üzerime doğuşuna.
Sonra,
Ayrı düşüşüme
Gülün kokusundan,
Hasat vaktini unutuşuma.

Ben,
Sürgünüm kalabalıklara.
İçimde ayın görünmeyen yüzü...

Artık,
Sonbaharın rüzgârı değdi gözlerime.
Yoluma düştü hayallerim.
Suskunluğum,
Tükenmişliğindendir.
Mekânız sözlerimin
Yavanlığından.
Ecelim,
Kırağı düşmüş sevdamdandır.
Ve
Son çarem.
Ey sonsuz çağrının sahibi,
Güneş gözlerimde batmadan,
Yüzüm toprağa değmeden,
Yağmur çiçeklerime yağmadan,
Kaldır beni uykudan...

RUHUN BAHÇIVANI OLABİLMEK!

■ Mehtap Altan

*Kötü kader diye bir şey yoktur.
21. yüzyıl vardır.
Ve bu yüzyıl yavrucuğum;
Bir kelebeği bile intihar ettirebilir.*

Jose Saramago

45

Şehir Defteri
Ocak 2022

Dikenidir gülü var eden! Ne bülbüledir kastı, ne de gülüner. Bahçıvanın avuçlarındaki ölüme, “gülyazı” olmak içindir yazgısı. O, ölümün asıl doğuşa selâm vermek olduğunu bilenlerdendir çünkü. Bu yüzdendir ki dikenin nazı, niyazı; var ettiği gülün gölgesinde ve bahçıvanın mezar taşındadır! Bahçıvanı olmayan bir gül bahçesi, kompozisyonu olmayan hikâyeler zincirini bağlar dikenlerin gülü boğacak olan gölgesine. İşte bu yüzden değil midir, önce kendinden başlar insan ölmeye ya da doğmaya!?

Hayatın mânâ dolu avlusun-

da bin bir hikâye göverir. Bize düşen şey, verilen mesajları kalbimizin çeşmesinde durulamak, tozundan toprağından çalısından çırpısından sıyırmak ve ruhumuzun koyaklarında ağırlayıp yaşama yansıtmaktır. Hâl böyleyken mecburiyetin o tılsımlı kısıtlaması kapımızın eşiğine gelmedikçe kendimize gelmeyen bir yanımda yok değil! Mecburen okumak, mecburen sevmek, mecburen dikkat etmek ve mecburen insan olmaya çalışmak... Aslında bağımsızlığına kavuşturulan her ruh, insan olmak, anlam deryasında kendini bulmak ve kul olmak sırrına erişince; mecburiyet kasırgasından kendini koruyup

kollayacaktır. Bu kasırgadan sıyrılırsa, insanlığın hikâyesine atılan pozitif bir çentik olacaktır.

İnancın hudutsuzluğuna binâen, ilâhi gücün, evrenin ya da doğanın verdiği mesajlardan bahsediyoruz. Temeli inanç olan hayatı, inançsızlığın eteklerinden anlamlandırmaya çalışmanın bedelleri her anlamda pahalıya mâl olmuştur insanlığa. Sanırım ruhunun bahçıvanını talan edenlerin dağıttığı hayatı toparlamaya çalışmak da gerçek dışı bir çaba artık!

Ya da...

Garip bir yüzyılın, garip akışının şahitleriyiz. Şahidiz evet, belki “bir kelebeğin intiharına!” belki özgürlük kelimesinin kendi içindeki parmaklıkta saklandığına, belki farkında olmadan bazı insanların kendi cinsinin ölmesine dolaylı yoldan sebep oluşuna, belki de bir zerreden daha küçük olan virüsün; bizi sarsa sarsa kendimize getirişine. Kısacası böyle giderse gerçek ile gerçek dışının birbirine karıştığı bir hikâyenin kahramanları olacağız, mağdur olup mağdur ederek!

Covit-19 virüsü kendisine oldukça sadık bir salgın ile kapımızı çaldı. “Evrensel Şükür Molası” başlığını açmamıza sanırım gerek yok. Keşke, evren; mola hakkını böyle kullanmasaydı. Keşke, kıymet bilmediğimiz her ayrıntı böyle anlamını göstermeseydi bize... Hayatın akışına sağlıklı bir şekilde eşlik etmek istiyorsak, “keşke” kelimesinin de dimağımızda çok yer etmemesi gerekiyor. “Keşkesi” çok olan her insan, her toplum, her çağ, arkasına bakmaktan ufkun hudutsuz ovasında yürüyemeyendir. Yürüyemeyen insan nasıl hakikate kavuşur ki!? Yürümeyi başarmışlara duyarsızlık, inançsızlık ya da paslı yalnızlığın kancası ile çelme takanlara ne demeli?

Bazen sıfırdan dikilip biçilmiş bir kıyafet ne kadar kaliteli olsa da oturmaz kişinin üzerine. Eğreti durur! Üşür, üşütür... Hatta cereyan yapar, yaptırır. Rüzgârı nereden mi alır? Üzerine oturmaya her kıyafet eğreti duruşun rüzgârında susturur insanı ve mânâyı. Bu cereyan yeter insanın paslı yarınlarına akmasına! Yama... Yamalar açığı kapatmak, tamir etmek, onarırken kendini bulmak düsturuna ne güzel bir yârdır... Yazımıza yamalayacağımız aşağıdaki başka bir öykümüzden aldığımız paragraf, sıkı bir iç çekişin de yolu olacak.

“Gürültünün aymaz koynuna girip, kiminle ne konuşulduğunu bile anlamayacağınız bir curcunaya teslim olmak! Sırf bu tür mekânların bulunduğu cadde ve gelenlerin statü farkının getirdiği pahalılık üzerinden, ruhlarını boşluğa evlatlık veren garip bir gençlik türüyor. Kalıplarının dışına çıkmamak, onlara kendilerini özel hissettiriyor. Yazık ki; varoluşlarındaki insan tarifinin avlusuna gölgelerini bile düşüremeden ve ‘sûni insan’ olduklarının farkına bile varmadan bu sisteme köle oluyorlar. Çağdaş köleler! Evet... Kendi sınıflarının dışında ki insanları inkâr derecesine gelen ve onların sancısına şahitlik etmemek bencilliğinin adı; imtihanın sakıncalı şıkkıdır!”

Mekânlarda hiyerarşik öksüzlük...

Evet, çağdaş köleler cennetine dönen şehirlerin sancıyan yanı şekil değiştiriyor bu dönem. Öyle bir şekillenme ki... Tersine bir sistem, tuzla buz ediyor yapılan tüm hesapları. Sadece gençliği mi tehdit ediyor? Tüm insanlığı ve hatta evrenin dengesini bozmak adına da ciddi bir tehdit oluşturuyor. Kente göç hayalinin yerini daha dingingin, daha sakın, daha güvenli yerlere yerleşmek; reel düşüncede uygulamaya çoktan geçti bile. Yazmak için gecenin duvağını açma sabırsızlığını yaşayan yazar misali, yaşamak için تنها yerlere sızmak fikrini sağaltıyor artık bilinçli insan. Bilinçli insan diyerek şeddeliyoruz... Zira cehaletin, bilinç dışı saçmalıkların kol gezmesine sebep olanların doğurduğu sonuçlarla sancılanmaya devam ediyor ve edecek de yeryüzü.

Kendilerini gümbür gümbür gürültü kokan kafe/s/lere gönüllü salan gençlik, şimdi eğitimi bile evden almak zorunluluğunda. İmtihanın bu defa sakıncalı olmayan ağır şıkkına

geldi... Seçenekler irademizin çetrefilli yoludur. Yolumuzu irademizin gücüne bırakan hakikati sonradan sorgulamaksa, ruhu çıplak olan insanın acı gerçeğini önümüze seriyor.

Mekânların hiyerarşik öksüzlüğünü konuşurken ve özentinin kısırlığında “suni insan” ağrısının altını çizirken, bütün bunların şu an ki yaşadığımız sürecin yanında hiçbir şey olduğunu bilmek ürkütüyor. 21. yüzyıla bu denli cehennem elbisesi giydirmek kendisini sorgulamayı seçmeyen insanın kolay yol seçeneğinden başkası değil... Aylardır bu salgın muammasının pençesinde en az yenilgiyi almak adına sadece maske, mesafe, hijyen kurallarının defalarca kez tekrarlanmasına karşın; itinayla uyulmaması... Toplu taşımalarda virüs akışının engellenmesi adına kademeli mesaiye geçilmesine rağmen, ısrarla “canım sıkılıyor” diye toplu taşımalarından kopamayanlar muamması! Düğün dernek, cenaze, asker uğurlama ritüellerindeki -ısrarla kısıtlama olmasına rağmen- kuralların çiğnenmesi. Sonuç? Ölüm ve geciken gelecek!

Evet, ruhumuzun bahçıvanı olabiliyor muyuz? Olabilseydik, çürümeye başlar mıydık önce kendi içimizden!?

Covid-19 virüsü ısrarlı ve kendinden emin yol alışına devam ediyor. İnsanımızsa bu ısrarını çok basit ve net olmasına rağmen, kurallara uymamakla devam ettiriyor. Bakalım hangi itinalı yol alış menziline ulaşacak!?

OLDU-OLMADI

■ Tayyip ATMACA & Tacettin ŞİMŞEK /Atışma

Tayyip Atmaca:

Derdin derya olunca
Durulduğun oldu mu?
Bulutların dolunca
Gerildiğin oldu mu?

Tacettin Şimşek:

Bulandım ırmak gibi
Durulduğum olmadı
Dağlara bayrak gibi
Gerildiğim olmadı.

Tayyip Atmaca:

Üşüdüğün geceler
Derdin nerde geceler
Bastırınca acılar
Yorulduğun oldu mu?

Tacettin Şimşek:

Farz et ki bir güneştim
Aya yıldıza eştim
Acılarla güreştim
Yorulduğum olmadı.

Tayyip Atmaca:

Kavrulmadan sıcakta
Nasıl yandın ocakta
Zemheride ocakta
Sürüldüğün oldu mu?

Tacettin Şimşek:

Âdem'le aşikâre
Sürgün oldum bir kere
Dünyadan başka yere
Sürüldüğüm olmadı

Tayyip Atmaca:

Sürgülüğün sürerken
Canda bir can dererken
Toprağa yüz sürerken
Karıldığın oldu mu?

Tacettin Şimşek:

Aşka gönül yordum da
Kıyama çok durdum da
Toprağa yüz vurdum da
Karıldığım olmadı.

Tayyip Atmaca:

Deniz durulma bilmez
Taşlar karılma bilmez
Gönül yorulma bilmez
Darıldığın oldu mu?

Tacettin Şimşek:

Hicazım var rastım var
Sevgi dolu testim var
Kırıldığım dostum var
Darıldığım olmadı.

Tayyip Atmaca:

Nadan mıdır handan mı?
Kaynayan bir kandan mı?
Dostun cam mı candan
mı?
Sarıldığın oldu mu?

Tacettin Şimşek:

Canım kurban can dosta
Derdime derman dosta
Candan olmayan dosta
Sarıldığım olmadı.

Tayyip Atmaca:

Yorar ince düşünce
Yaren dara düşünce
Sofrasına gönlünce
Kurulduğun oldu mu?

Tacettin Şimşek:

Koştum dostun yasına
Gül sardım yarasına
Namerdin sofrasına
Kurulduğum olmadı.

Tayyip Atmaca:

Sözün işler derine
Sürdüm yara yerine
Bir ceylanın yerine
Vurulduğun oldu mu?

Tacettin Şimşek:

Karar kıldım şuurda
Ter döktüm bu uğurda
Ceylan maskeli kurda
Vurulduğum olmadı.

Tayyip Atmaca:

Atmacayla dost olup
Bazen ağlayıp gülüp
Her gün on kere ölüp
Dirildiğin oldu mu?

Tacettin Şimşek:

“Mûtû” emri gelince
Şimşek ne yapar sence
Öldüm ölmeden önce
Dirildiğim olmadı.

NİHAD SAMİ BANARLI NASIL UNUTULUR!

■ Reşit Güngör KALKAN

48

Şehir Defteri
Ocak 2021

Hiçbir hatıra onun yalnızlığı kadar yakışmamıştır Türk edebiyatına. Hani, düşünüyorum da 13 Ağustos 1974’de vefat eden Nihad Sâmî Banarlı’nın yanında bulunanların anlattıklarında dünya adına sadece çalışmak, disiplin ve hocalık dışında hiçbir renk, ton, ses bulunmaz. Edebiyatın renkli camlar ardından bakan yüzlerine mukabil o, yaşadığı dönemin ideolojik baskıları karşısında tümüyle kopmamıştır eski edebiyatımızdan. Evet, yeni bir dünyaya uyanmıştır herkes gibi, doğru. Lakin uyanıldığı bu yenedünyanın ortasında duran devletin okullarında kendisi gibi hocalara çok ihtiyaç vardır. Eski ve yeni karşısında, Avrupa’nın eskiyi hiçbir vakit yadsımadığı gerçeğine mukabil yeni devletin idarecileri, yönetici takımı anlaşılan o ki meseleyi tamamen yanlış anlamışlar gözükmektedir. Zira eski adına ne varsa bütünüyle

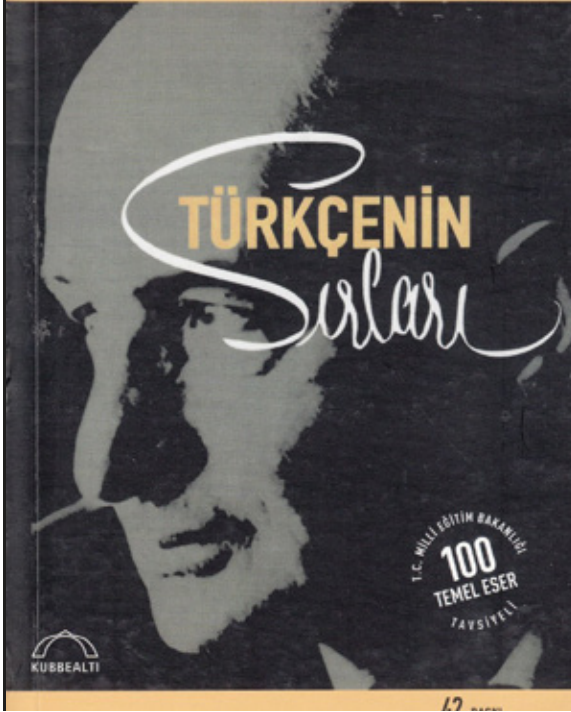
ve behemehâl silinip çıkarılacaktır yaşamlardan ve zihinlerden.

Nihad Sâmî Banarlı, Cumhuriyet Türkiye’sinin meyvesini aldığı, lakin Osmanlı mevsiminin bakiyesi sayılan okullarda yetişen ender isimler arasında en ön sıralarda yer bulmaktadır kendisine. Az önce de ifade ettiğimiz hususa ilaveten, zengin, farklılıkların bütünüyle sergilendiği bir toplumun ürünlerinden olan edebiyatın birden bire üzerinin çizilmesi, yok sayılması karşısında toplumun bütün kesimleri gibi kendisi de önce afallamış, sonrasındaysa baskın ideolojinin istikameti üzere derslerine devam etmiştir. Bu tutumu benimsemesinin en belirgin sâikleri arasında, hiç şüphesiz hocası Yahya Kemal’in üzerindeki tesiri sayılabilir. Yoksa bunun dışında, adeta kendisini tasvir ettiği, “Doğuda irfan devri insanları,

konuşmanın en güzeli, sessiz, harfsiz, kelimesiz konuşmadır, derlerdi. Meramını söylemek, hele başkasının meramını anlamak için, söze, sese, kelimeye, velhasıl, konuşmaya muhtaç olmamak. Bu, gerçekten büyük irfan olsa gerektir.” cümlesiyle eskiyle olan bağlarını tazelemektedir. Zira Banarlı’nın geçmişin derinliklerinden süzülerek gelen beyefendiliğinin, kibarlığının, ölçülü disiplinin ve gerçeği kucaklayan tarafıyla samimi bir şair ve yazar olmasının biricik sebebi babasından tevarüs ettiği asaletidir. Devlet katında önemli görevlerde, muhtarlıklarda, kaymakamlıklarda bulunmuş şair, cezbeli bir adamdır çünkü babası.

Büyük bir yetkinlik, sabır ve azimle hitama erdirdiği Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, çalışkanlığının ve disiplininin somut ifadesi halinde haklı bir şöhret kazanan Nihad Sâmî, eserlerinde bir yazar/şair kimliğinden ziyade, fazlasıyla önemsedığı hocalık zevkinin iştihak dolu disiplini içerisinde vücuda getirdiği onlarca eserle, büyük rüyaların renkli geçmişine dair önemli işaret taşları dikmiştir edebiyatımızın ve hayatımızın ortasına. Bütünüyle yaralı bir toplumun hemen sonrasında ikmal ettiği tahsille beraber, öğretmen olarak gönüllü sürgün halinde İstanbul’un dışında uzunca bir süre çalışmış, Türk dilini sevdirmek, gelecek nesillere bırakılacak en önemli miras olarak saydığı dil birliğinin ve dili güzel kullanmanın önemi ne dair tafsilatıyla yazdığı eserler, çeşitli konferanslar, konuşmalar, paneller, komisyonlar

Nihad Sâmi Banarlı

sonrası meyvesini vermiştir. Bugün hemen her kütüphanede başköşede duran Türkçenin Sırları, onun dil zevkinin billûrlaştığı bir eser olarak yıllar yılı zevkle okunmaktadır.

Ne var ki onun kaleme aldığı ve az önce zikrettiğimiz iki eseri dışında diğer eserleri pek bilinmemektedir. Oysa Nihad Sâmi, bir İstanbul ve Anadolu âşığı olarak, birçok roman yazmış, Cumhuriyet ekâbirinin varlığı ve Cumhuriyetin yol haritası olacak birtakım eserler vücuda getirmiştir. Netice itibarıyla o, Osmanlı'nın açmış olduğu okullarda tahsilini tamamlamış olmakla birlikte Cumhuriyet Türkiye'sinde başlayan inkılâpların ve yenileşme hareketlerinin bir hocası olarak sistemin belki kapıkulu değilse bile hayran olduğu bir dilin ve geçmiş zamanların aşkına suskun kalmayı tercih etmiştir. Onu tanıyanların esatir halinde anlattıklarına göre Banarlı,

millî değerleri öğrencilere tanıtmak için güzel vesileler bulmaktaydı. Her sene, Kadir gecesi, öğrencilerini okuldan alır, İstanbul'un büyük camilerini gezdirirdi. Beyazıt, Fatih, Süleymaniye camilerinde ibadet eden muhteşem kalabalıkların verdiği duyguyla onlara camileri gezdirirken, öğrencilerine "Müslüman Türk neden büyüktür, tarih boyunca neden bu kadar çok muvaffak olmuştur?" sorularının cevaplarını, olayları şahit göstererek açıklardı.

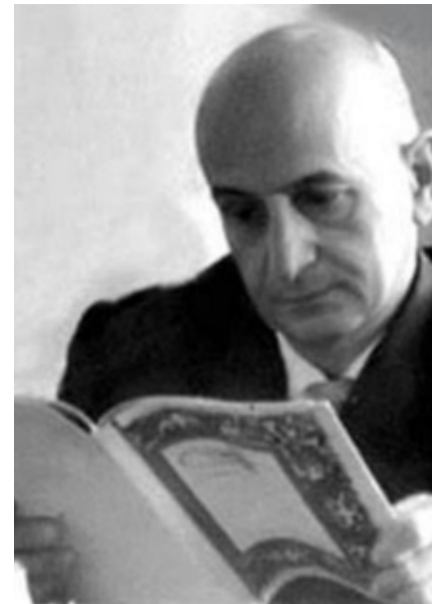
Özellikle altmışlardan sonra Türkiye'nin bir yön olarak konuşulmaya başlanan Ortak Pazar, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve yeni versiyonuyla Avrupa Birliği karşısındaki durumu çeşitli platformlarda tartışılmaktadır. O sıralar misafir kürsü sahibi olarak Türkiye'de bulunan Amerikalı Prof. Rufi'nin Nihad Sâmi Banarlı'ya hitaben şu sözleri ilginçtir:

"Siz, tarihte defalarca muvaffak olmuş bir milletsiniz. Bize veya başkalarına imrenmek nenize?"

Nihad Sâmi'nin bu soruya ne cevap verdiğini bilmiyoruz ancak, yaşanan sıkıntıların bakiyesi olarak yazdığı İstanbul'a Dair isimli eserinde Doğu-Batı ekseninde cereyan eden hadiselerle değinir. Özellikle dil bahsinde, milletlerin tutumu ve kültürel emperyalizmin bir parçası olarak dil birlikteliğinin bozulması konularında oldukça hassastır.

"Bizim dil konusunda yapacağımız iş kelime fethinden, hatta kelime ithalinden korkmamaktır. Şu şartla ki İngilizlerin, Fransızların bilhassa büyük Türk halkının yaptığı gibi derhal milli damgamızı vurabilelim. Onları Türkçe'nin sesiyle ve kendi estetiğimizle millileştirelim. Çünkü ortak medeniyetler içinde milletlerin en büyük zaferi işte bunu yapmak, bunu yapabilmektir." diyecektir.

Şurası kesin; Nihad Sâmi Banarlı, Türkçe'ye ve Türk milletine artık yeni bir millî edebiyatın nasıl bir biçimde, nasıl bir dil ve üslûpla, oluşturulacağını izahla eğitim ve kültür hareketine yön tayin ederek topyekûn milli ruh hamlesi olarak gerçekleştirmeyi şiar edinmiştir. Yaşadığı toprak parçası üzerinde Türk milletine kendi eli ve diliyle yüzyılların ardından büyük sarsıntılar sonrası oluşturduğu edebiyatını, dilini, millî kimliğini özümsetip sevdirmek babında önemli bir vazife, hatta emir telakki olarak üzerine aldığı bütün işleri hakkıyla ifa etmesini bilmiş önemli bir kültür adamı olarak tarihte hep hatırlanacaktır.

YOLUN SONU

■ Arif Onur SOLAK

Pir Eyvan Baba tekkenin bahçesinden has odasına geçerken durduğu kapı eşiği, Hattat Ensar'ın kelamı nakış nakış işlediği hat odasıydı. Her geçişinde katiyen burada durur Ensar'la iki kelam etmeden geçmezdi. Yine o anlardan birinde divitini hokkasına batırmakta olan Ensar'a sual etti.

«Kelâmın ne yazar, Hattat?»

«Güzeli yazar Pir'im.»

«Peki ya güzel nedir?»

«Güzel, aşktır Pir'im.»

«Ya Hattat! Aşk nedir?»

«Güzele sonsuzluğu verendir Pir'im.»

«Eyvallah Hattat. Sen aşk yaz ki söz gönüle işlesin, ömür aşk olsun.»

«Evvelallah Baba, sözümüz bezm-i elestten» deyince Ensar, durgun bir göl ferahlığında tebessüm yayıldı çehresine Eyvan Baba'nın ve ekledi;

«Yani ki Hattat; ah mine'l aşk...»

«Eyvallah...» dedi Hattat başını öne eğip sağ elini göğsüne hafifçe bastırırken.

Yüzündeki durgun gülümsemeyle odadan tam çıkmak üzereyken bir hareketlilik taktıldı gözlerine Eyvan Baba'nın. Hattat'ın tam arkasındaki pencereye yasladı bakışlarını. Çok

uzakta büyük bir çınar ağacının gerisinde kararsız adımlarla yürüyen –ya da sendeleyen-be-yaz entarisiyle bir adamı fark etti. Hattat'a bir şey belli etmeye çalışarak çıktı odadan. Avlunun sonundaki kendi odası olan, has odasına, doğru yol aldı.

Eşikten içeriye girdikten sonra kapıyı kapattı ve bu garip yolcuyu izlemeye başladı, Pir Eyvan Baba. Ayağı prangalı idam mahkûmlarının, idama giderkenki attığı adımlar kadar çaresiz bir yürüyüşle sallanıyordu bu gizemli yolcu. Sanki geride yapmak istediği, yarım kalmış bir şeyler varmış da artık çok geçmiş gibi dönüp dönüp ardına bakıyor sonra duralıyordu. Sonunu bilen ama sondan önce bir son koymak isteyen ve bunu nasıl yapacağını bir türlü bilemeyenlere özgü telaşı var gibiydi. Her yolcuyu sırrından tanırdı Eyvan Baba. Bu yolcunun da perişanlıktan ziyade çaresizliğin içinde kıvranan pürmelâl bir ruhun içinde hapsolmuş hâlini bildi. Yolu buraya düşmüşse bir yolcunun, o yolcu çileye hükümlüydü. Ve Eyvan Baba, bu yolcunun, çilegâh hücrelerinde kıyama Aşk'la durmaya razı bir Elif gibi ruhun özgürlüğüne dimdik tutunacak bir kul taifesi olduğunu bilecek kadar gönül ehliydi.

Pencerenin önünde, yeni gelen bu yolcuyu seyrederken du-dağına hüznü bir tebessüm asılıp kaldı Eyvan Baba'nın. Ensar'ı düşündü. Bu dergâhın kapısından içeriye en son o girmişti. Gelişi hâlâ taptaze bir gonca gibi hatırındaydı. Bu

gizemli yolcu gibi ne kararsız adımlarla gelmiş ne de arkasına bakıp bakıp düşüncelere dalmıştı buraya gelirken. Kendinden içeri başka bir 'ben'likle dergâh kapısının tokmaklarını vurmuş.

"Ben geldim." demişti, "Aşkın sırrında saklanan sonsuzluğa talibim, okyanustan bir katre düşer mi nasibime?"

Pir Eyvan Baba önce gülümsemiş sonra aşkın susuzluğuyla baştan aşağı kavrulmuş bu delikanlıyı süzmüştü. Belliydi. Bu gencin içinde yanan nâr şekillenmek için harlanmayı beklemekteydi. Bahçenin avlusunda şadırvanın hemen karşısında duran asmanın altındaki sedirde oturan, Eyvan Baba, yanına çağırmıştı delikanlıyı.

"Adın nedir evlat?"

"Bilmem" demişti Ensar.

"Nasıl bilmezsin ey meczup! Kul kısmı esamisini, cismini bilmez mi hiç?" diyerek paylaşmıştı Ensar'ı, sanki her şeyden bihabermiş gibi davranarak.

Neler olduğunu, gelenin kim olduğunu çok iyi biliyordu ama karşısında dikilip duran yeni yetme yolcuyu tartıyordu. Oysa bu kapıya yeni talip olmuş delikanlı tabi olduğu sınavdan habersiz, Eyvan Baba'nın sorduğu bütün soruları cevaplıyordu.

"Ben" diye girdi söze Ensar. "Yükümü bırakıp da geldim buraya. Dünya yükünün ne kadar boşsa içi o kadar ağır geldi üstüme, bundan dolayı ağırlaşmış, beni hantallaştırmış ne kadar cisim ve esami varsa sırtımda, unuttum hepsini. Yalnız ve ancak 'Tek' olandan gayrısını bilmemeyi seçtim. 'Tek' bildiğimleylese gümrah nehirler gibi taşıp çoğalmaktır niyetim."

Aldığı cevabın memnuniyetiyle gülümsedi Eyvan Baba. Başını önüne eğdi önce. Sonra gözlerini ufka dikerek aklından bir şeyler geçirir gibi durdu öylece. Delikanlıya baktı. Delikanlının gözlerinde yolculuk öncesi çekilmiş bir eza gördü. Bilmeden işlenmiş kabahatlerin pişmanlığı vardı sanki gözbebeklerinin derununa hapsolmuş dünyada. Şimdi sorsa Eyvan Baba bu delikanlıya ne olduğunu. Bilmezdi. Bilemezdi delikanlı. Çünkü dünyanın bütün yükünü kapısını çaldığı bu dergâhın dışında bırakmıştı.

"Evlat" diye seslendi Eyvan Baba. "Bu kapı aradığını bulamayanların değil bulduğunu arayanların kapısıdır. Aşkın ilmi senin engin gönlüne göç edip kalbinde huzur bulacaktır. Adın Ensar olsun, 'Tek' olanı kâğıtlara nakşedip çoğalsın. Çektiğin çileden sonra alacağın eğitimle de hattatlığın hayrolur inşallah. Hoş geldin, sefa geldin."

"Eyvallah" dedikten sonra Ensar, gelen iki dervişin peşi sıra, çilesini çekeceği hücreye doğru yol almıştı çoktan.

Hattat Ensar'ın bu dergâha ilk gelişinin tefekküründen sıyrılan Eyvan Baba, yeniden esrarlı yolcusuna baktı pencereden. Beyaz entarili bu garip yolcuyu bu sefer büyük çınarın dibinde bağdaş kurup öylece otururken bulmuştu. Yeni gelen bu misafirin Hattat'la arasındaki bağı düşündü. Aynı dertten muzdarip iki yorgun yolcu. Çünkü bu dergâhın kapısından içeri girebilmenin tek bir şartı vardı; dünyanın bütün yüklerini üzerlerinden soyunup bilmemeyi bilmektir.

Pir Eyvan Baba "Bismillah" deyip kalktı yerinden. Avlu-ya çıkan Pir Eyvan dış kapıya yöneldiği esnada sahanlıktan akşamın aşını yapmak üzere odun toplayan dergâhın aşçısı Mansur'u gördü.

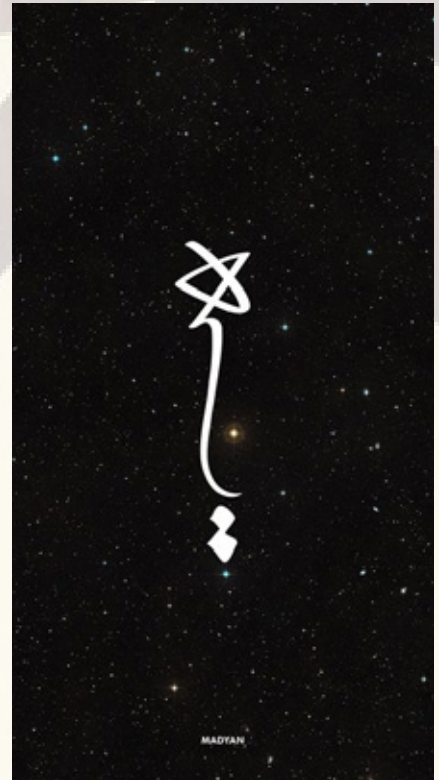
"Bir kap fazla koy sofraya Mansur, ziyaretçimiz var, efkârı büyük." diye seslendi Eyvan Baba hafif bir tebessümle.

"Tamamdır Baba, ne mutlu derdi olana, yolu buraya düşene." diyerek cevapladı Mansur, başını hafifçe öne eğerek.

Aldığı cevaptan memnun tebessüm etti Pir Eyvan Baba.

"Haydi rast gele" dedikten sonra kapıdan çıkan Eyvan Baba'nın sesi yankılanıyordu avlunun ortasında:

"Ey kendini bedeninden kurtarmaya meyletmış yolcu, Hak vasıl oldu. Beklemenin değil, ruhu onarmanın vaktidir. Uyan eyy..."

Rüzgâr Gölgesi

■ Yasin MORTAŞ

Toprak
tohumu
uykusuz bıraktı
iyi ki bıraktı
Birazdan
ağaç
uyanacak
ve
sarılacak
kök: toprağa
dal: gövdeye
yaprak: dala
Aynı rüzgârla
insan
bir gölgede
toplanacak

İmkânsız Kaçış

■ Recep POLAT

Tutunamadım günlere
Günlerin getirdiklerine
Her gün azar azar hissettirmeden
Yenildim güne geceye
Önce karanlıklar aktı
Gözüme ve aklıma
Sonra ise sonsuzluk
Elimde prangalar
Esirdim kendime
Bana uzaktı ışıklar
Kuytulardaydı sanki ruhum
Damarlarımda kanım çekilmiş
Kupkuru ve sapsarı tenim
Bilmiyordum
Niye geceye ve gündüze uzaktım
Bir berat senedi vardı
Dünden yarına
Bomboştı sanki
Oysa ben vardım içinde
Kendimi görünce
Kapıldım dehşete
Bu ben miydim toprakta
Aklım kaçmaklarda
Bir ses duymuştum
Fe eyne tezhebun?
Bilmiyordum gidişlerimi
Nereye ve kimeydi
Fe eyne tezhebun?

OKUMAYA VE YAZMAYA DAİR

■ Mustafa IŞIK

“Edebiyat, yazarların meydana getirdiği bir cumhuriyettir.”

54

Şehir Defteri
Ocak 2021

İnsanoğlu tarih boyunca kendisini ifade etme ve kendisinden geriye iz bırakma gayreti içinde olmuştur. Gerek taşlara, mağara duvarlarına, tahtalara, derilere, ağaçlara gerekse de sahifelere yazılan her iz, her nakış, her satır hayallerin, özgürlüğün, başarıma hazzının ve hakikat arayışının nişanesi olmuştur. Bu nedenle edebiyat ve toplum birbirini geliştiren ve birbirinden etkileyen iki önemli unsurdur.

Edebiyata ve insana dair yazmak gayreti insanın hayata tutunma çabasının neticesidir; dertlerden, sıkıntılardan, günlük yaşamın hengâmesinden kurtulma yoluna yolculuktur.

Delirememenin merhemidir aslında. **“Yazmasam çıldıracaktım.”** sözü gibi içten, **“Yazı acıyı hafifletir.”** haykırışı kadar etkili...

Okuma ve yazma eylemi çıkarılan yoldur hayatın hengâmesi adına, o yolda verilen moladır, o molada dikilen izdir, izin her bir hatırasına doldurulan heybedir. Biliriz ki hayat asla geç kalmışlığı kabul etmez.

Yazmak, geç kalmamış olmaktır aslında, yaşama dair olana. Her vakit deliliği ve çocukluğu nimet saymaktır. Güneş gibi her gün tüm tazeliğiyle yeniden doğabilmektir. Cehaletin karanlık mağaralarında yakılan meşale-

dir. Satırlara ve sadırlara nakşedilen her bir harf karanlığın perdesini yırtmaya uzanan nahif bir eldir. Yeni ufuklar görmeye kıvrılan avuçtur. Sırrı ifşaya kanayan gözdür, fısıldayan dudaktır.

Her daim cehd halinde olmamızı ister, yaşımız ne olursa olsun. Edebiyat, insan ilişkilerine anlam kazandırır ve gündelik işlerde davranışlarına zarafet katar. Çünkü yazındır yaralarımızın bağlanmış kabuğu, delirten yağmurdan kurtulmak için açtığımız şemsiye.

Yazma eylemi, insanı insana yaklaştıran araçların en önemlisidir ve her şeyden evvel ta-

rifsiz bir yaşam biçimidir. Bir meseleyi önce iyice anlayıp sonrasında onu basitçe anlatma eylemselliğidir edebiyat ve bu yolda yoldaşı insandır. Bundandır ki edebiyat aynada görünmeyi duvarda görebilme becerisidir.

O ediptir ki güvenli limana rotasını çeviren kaptandır. Tuttuğu yolun yalnızı olsa da yol ona selamete çıkma salahiyetini verecektir. Gayesi, aslında, erken öğrendiği suskunluk dilinden başka, gönül diliyle sesini duyurmaktır.

Okumak, acıyan yüreğe su taşımaktır, yazmak ise ona yeni esvap giydirmeye çabasıdır. O uçsuz bucaksız bir vadidir ve bu vadi- de rüzgâr yeleli atlar sarhoşça kanat vurular sonsuzluğa.

Edebiyattır insan yüzüne çekilmiş örtüleri sıyırma telaşında olan, gizliliğin ağını eşmeye gayret eden ve taze bahar gibi goncanın kabuğunu çatlatmaya fiske atan. Denize atılan bir taş gibi, dalga dalga oluşacak titreşimin fitilini yakar, bir yılanın en iyi kıvrılacağı yeri bildiği gibi kıvrılıp kalacağı yüreği arar ve bulur. Geç kalmışlığı kabul etmeyen hayatın hengâmesi içinde gönülleri gönüllere rabıta kılan, misafir eden yine de edebiyattır.

Ehli kalem bilir ki hikâyesi anlatılan insanlar var olur bu hayatta ve her şey gelecek nesillere bırakılacak hikâyelerde yer aldığı kadarıyla anlam kazanır.

Edebiyat, insanın sığınağıdır. Nasıl ki akşam olunca çekilen bir hanesi varsa insanın, ömür bitince de çekileceği hanesi olacaktır.

“Dünyaya kapalı, Allah’a açık bir oda. (Necip Fazı)l”

İşte, o odaya azık, ışık, umut götürme gayretidir bütün bu çaba. İkra emriyle başlatılan ve son nefese kadar devam edecek gayret, çıkılan yolculuktur. Yolculukta heybede birikenlerdir o vakit çıra olup yanacak olan.

Çoğu defa kitaplarda tanıdıklarımıza sokakta tanıdıklarımızdan daha çok severiz. Onlara daha çok güvenir, daha içten sarılırız. Üstat Karakoç, annesi öldükten sonra bir kiraathane-ye gidip kırk gün boyunca kırk şiir yazar. (Hızır’la Kırk Saat)

İsyana çeyrek kala sığınan limanın ta kendisidir ve kalem ehlinin yazdığı da kendi hayatı veya şahit olduğu hayatların canhıraş gerçekliğidir.

Yazmak, hayat denilen binanın şekillenmesine bir tuğla koya-bilmektir, tıpkı Mallarmé’nin ***“Dünya iyi bir kitap olmak için vardır.”*** sözü gibi.

Huzurun kendisidir kitap, hazine- nin tükenilmez olanı, okuyan iki göze onlarca kahramanın ferasetini, gücünü, bakışını, kudretini bahşetmesi vesilesidir. Bundan dolayıdır ki yazarın gayesi kitabı dünya yapmayadır.

Bir değirmendir dünya, dişlilerin arasında öğütüyor her daim ve sıradayız hepimiz, herkes ederi kadar orada un ufak olacaktırlar aslında. Tıpkı herkesin cehenneme kendi ateşini götürmesi gibi.

Aslandan kaçarken sığındığımız kuyuda bizi bekleyen canavar gibi. Kurtuluşumuz sözün doğrusunda. Yüreğimizdeki safiyetin dile, kelimeye dökülüşi.

Galiba edebiyat giderecek bu can sıkıntımızı.

“Her âdem bir âlem” demiş atalarımız. İşte bu âlemin keşfine çıkmanın önemli basamaklarından biri de yazındır. Bundandır ki deriz, edebiyatın amacı yaşama ait olanı anlatmaktır, malzemesi ise insanın ta kendisidir.

Ne zaman ve kimin tarafından yazıldığına bakılmaksızın elimize bir edebi metin aldığımız zaman içinde mutlaka kendimizde bir parça görürüz. Bu görme eylemsellerine karşın ki yazar, farkındalığın farkında olandır. Herkes ile olup herkesleşmeyendir. Ruhu eğitendir, gönlü dinlendirendir. Düşünceyi duygu süzgecinde geçirme gayretini gösterendir. Binler ile aynı göğün altında sabahlamaya, aynı ufuklara göz yormaya yazmak lakin yer ile gök arasındaki boşlukta göğe daha yakın durmaktır. Tüm bunlar olup biterken asla hayata, varlığa ölüme ve Allah’a bakış açısını hakiki olandan gayrısına çevirmemektir.

Yalnızlığa kaçıştır yazmak. Nida etmeye, niyazı dillendirmeye mağara arayışıdır. Yazmak, etrafımızdaki kesretten gönlümüzdeki vahdete sığınıştır.

Âlemlere sığınmayan Rab, kulun kabine sığınmıştır.

Edip o yolcu ki vardan yok olmaya, bilinmek istenilen gizli hazineye ulaşmaya yola çıkan, ummanda katre olmaya can atan ağzı dualı dervıştır.

Dünya iyi bir kitap olmak için vardır.

Yorgun Duygularım

■ Dr. Mehmet GÜNEŞ

Tuna'da öksüzüm, Kudüs'te yetim,
Bitmeyen derdime ağıt yakarım.
Gurûb etmez vatandaki gurbetim,
Üzüntümü mısralara dökerim.

Yazda zemheriyi yaşayan benim,
Kırım'ın derdini taşıyan benim,
Keşmir sıcağında üşüyen benim,
Filistin'de dişlerimi sıkarım.

Her akşam, her sabah gökyüzü kanar,
Doğu Türkistan'da yüreğim yanar;
Urumçî'de yalnızlık var, zulüm var,
Dertlerimi gözyaşıyla yıkarım.

İrak, irak değil; çok yakın bize,
Bu hicrânı nasıl anlatsam size,
Haçlı, hançer vurur yüreğimize,
Suriye'de insanlıktan çıkarım.

İnim inim inler, Kerkük hasta mı?
Boynu bükük "Karanfil"im yasta mı?
"Ayrılık" türküsü dilde beste mi?
Efkârlanıp hudutlara bakarım.

Âzerbaycan, bir cihâdın ahdında,
Yorgun duygularım hüznün tahtında;
Hüzün, Karabağ'ın kara bahtında,
Aras gibi dertli dertli akarım.

Yâd etsem mâziyi Bosna'ya varıp;
Kosova'da mahzûn, Üsküp'te garip,
Evlâd-ı Fâtihan yine mustarip,
Kadere kahredip, boyun bükürüm.

İslâm âleminin bu hâli neden,
Başlar uşak, baştan ayırılır beden,
Kral'a, Emir'e kimdir hükmeden?
Emir eri Emirlerden bıkarım.

Suud, Yahudi'den hesap sormuyor,
İran, Ermeni'yi düşman görmüyor,
Yunan'la Mısır dost, aklım ermiyor,
Bir âhın içinde bin ah çekerim.

Karabağ'da zulüm, Gazze'de vahşet,
Kâfire destek var, Türk'e ihânet,
Bu mudur kardeşlik, bu mudur ümmet?
Ne diyeyim, hicâbımdan çökerim.

Kardeşlik aşkıyla silah çatılsa,
Kesretten vahdete menzil tutulsa,
Hayâller hakikat ufkunu bulsa,
Sabır tohumuna umut ekerim.

Hedefimiz, maksûdumuz bir olsa;
Allah için Tekbîrimiz gür olsa,
Yeniden gönlümüz "Gül"e yâr olsa,
Kızıl Elma fidanları dikerim.

İlimle îmanı yoldaş eylesek,
Kalemle kılıcı gardaş eylesek,
Çağ, adâletle çağdaş eylesek,
Mazlumların zincirini sökerim

Güneş'in gözyaşı gönle akınca,
Uzak, yakın olur; kalpten bakınca,
Fetih rüyaları yola çıkınca;
Karanlık geceye kandil yakarım.

Ay-Yıldız'ın ışığında gelişen,
Ak alınla secdelerde buluşan,
Besmeleli sevdâlardan oluşan,
Hilâl şafağını iple çekerim...

BİR ÖYKÜ DÜŞ/TÜ

■ Ayşe Melike KURTARAN

Foto: Mustafa Şahinkaya

Ellerim cebimde. Cebim? O boş. Olsun. Olsun tabii. Hayattayız. Hayattalar. Baktım ama uzun uzun... Baktım kederli... Baktım, bu kez bakmadığım yerden. Meydan Camii'nden Saat Kulesi'ne doğru yürüyorum. Gitmekle gidilmiyor, kalmakla kalınmadığı gibi. Cami tüm ihtişamıyla, bir gece vakti ışıklar içinde arkamda kaldı. Gece, başka güzel camiler. Derken sokak lambasının soğuk ıssızlığında bir ambulans beliriverdi. Işıkları göz alıcı, belki içi can. Düşündüm. O giderken ardından baktım, yine düşündüm. Arka kapısından kaç hikâye sığırdı? Peşinden giderken dörtlüleri yakan araba kaç umutlu yolcu taşıyor? Şimdiki hastasının ölümle karşılaşmadan önce, o ambulansın kaç afili hayali vardı. "Arabada

hayal kurar mı canım sende?" dediniz duydum. İlgilenmiyorum. Bunları düşünüyorum.

Düşün de nereye kadar be kardeşim. Yarın bir haber okuruz, yine karanlık olur içimiz. Herkes değişik bir sene diyor. Senenin suçu ne? Herkes bir mevsime küsmüş, mevsimin haberi olmaz. Dikkatle baktığın kaldırım taşını bile ertesi gün aynısı gibi bulamazken insana sırtını yaslananın, zamana küsmenin ne anlamı var? Ambulans kayboldu. Hasta öldü mü acaba? Yaşarsa göreceği var, inanıyorsa ölünce de göreceği var. Her türlü göreceği var bu hastanın. Dörtlüleri yanan araba da şimdi kayboldu, gitti araba. İçindekileri ne tedirgin ediyor, nedir adına umut denilen o ihtimal? Yıllar evvel yüzde bir ihtimalle yaşar dedikleri bir sevdiğim

vardı. Umudu on gün onun karpısında beklerken tattım. Böyle yücesi yok umudun. Kaybedilen her şeyin yerine bir şekilde konacağını bilen insanoğlu, can konusunda o kadar acze uğruyor ki işte o an edilen umut, gelecek umuttur deyiveriyorsun.

Yakın zaman evvel gözlüklerimi çıkardım. Meğerse hayat benim rızamla gözüme taktığım gözlük sayesinde kör etmiş beni. Şair, "dünya aydınlık sabahlarını yitiriyor usul usul" dediğinde anlamalıydım ama zamanı varmış demek ki. Zamanı olur bazı şeylerin. Bazı şeylerin idaresi, iradende değildir ey insan! Dağıttık gene, toplamayalım. Hâsılı görüyorum, hâsılı dünya acıklı bir yermiş. Biçilen rolün yalancı sevgilerle sarmalandığı bu tiyatro sahnesinde gözlüklerini çıkarmak kolay olmazdı.

Oyuncu bilir, sahnede seyirciye sırtını dönemezsin. Peki, oyun nasıl terk edilir? Çok kolay. Yenisi başlayınca. Bitmeyecek bu. Korkma! Gözlüklerini tekrar takmaz insanlar. Onlar için yeni gözlük verilir. Bakıvermişler yeniden rengârenk dünya. Dünya lunaparkı renkli, dönme dolaplar kalabalık. Oyun kurucu yeniden sahneye itti seni işte. Senin gözlüklerin nerede?

Gözlüğünü unuttuğunu sanan biriyle karşılaştım geçenlerde. Dediği hayat bizim yaşadığı-mıza pek benzemiyor. Meğerse adama yeni gözlük takmışlar. Çarpışan arabalara göndermişler onu. Dönme dolaptan inince oyun bitti sanmış.

Yol uzun, eller cepte. Avareye düşünce mi yok? Ambulanslar geçiyor peş peşe. Allah yardımcısı olsun, bir umut sürükleniyor bir göreceğe. Anlatmıştım ya az evveli. Var bir göreceği umut eden ambulans yolcu-

sunun. Hikâye bu ya, gitmiş en hasret çektiği yerden vurmuşlar adamı. Kalbi çarpmış bir zaman bir kız için. İnsan vurulur mu oradan yahu, el insaf! Vurmuşlar, ölmemiş adam. Doktorlar anlamıyor, bu nasıl olur? Ben boşluğa düştüm bir keresinde ölmedim. Doktorlar anlamadı yine.

O günden sonra iyi niyetini otobüse tahta bavulla bindirmiş, kendinden en uzak kente göndermiş bir adamla tanıştım.

“Allah kavuştursun bey abi,” dedim.

“Aman deyim gardaşım”, dedi. “Bir gün iyi niyetimden vurdu-lar beni, doktorlar ben ölme-yince şaşırdı. Sordum, bunu aldırırsak yaşamaz mıyız? Yaşarsın, dediler. Aldırdım. Şimdi bırakmıyor peşimi. Son çarem bu yolculuk. Su dökmem ardından. Etme bu iş için hayır dua sen de. Haydi eyvallah!” dedi.

Onu da uğurladım. Ah be arkadaş biz de gidenin arkasından ağlamlık olmadık mı bir zaman? Gitmedi, deme şimdi. Gitti ama bizi de götürdü. Biliyor musun? Doktorlar bunu da anlamadı.

Bir siren duymaya göreyim. İçimin yerini öğrenirim. Bu kurmaca dünyada bir kadını zamanla kandırmışlar. Evet, nerden çıktı bu mu? Öyle... Kadının zamanı kendinin sanmış bir süre. Sonra zamanın ettiğine bak sen. Dolmasın mı? Kadın yapayalnız ortada kalmış. Kadının kalakalmış ortada yapayalnız. Kadın ne yapsın? Bir dolmuşa atlayıp eve gitmiş. Yemek yok, bulaşık yığınla. Toplamış saçını tepeden, takmış süpürgeyi. Bütün zaman fanusun içinde. Kadın toz sanıyor. Belki de zaman yanılıyor. Bazı kadınlar zanneder de karşıdaki ben yaptım sanır. Kadın zamanla biriken tozlara “ey zaman ben her şeyin farkındayım” diyor. Sahi içim neredeydi?

Var olmak üstüne düşünmekten tırlatan adama doktor; “kitap oku”, demiş. Kitapçıdan rastgele aldığı kitabı bir çay söyleyip karıştırmaya başlamış, adam. Aman deyim; çayı değil, kitabı... Sonra birden kapatmış sayfaları. Demiş tefe-üldür bu kitaptan bir sayfa. Ne çıkarsa bahtıma. Açmış sayfayı birden elini kitapta gezdirmiş, gezdirmiş, gezdirmiş. Önceden söylemedim değil mi? Gözleri kapalıymış. Gözlerini bir açmış ki sormayın. Yoksa sordunuz mu? Dönme dolap dedik ya arkadaş! Yazanı kaderi bellemiş. Dönmüş başa.

“Acı çekmek, ruhun fiyakasıdır.”

Kutlu Uyku

Songül ÖZEL

Bir uyusam diyorum, bir uyusam
Ashab-ı kehf gibi yüzlerce yıl
Sonra kalksam huzurla
Yeni bir dünyaya merhaba desem
Yeni umutlara göz kırpsam

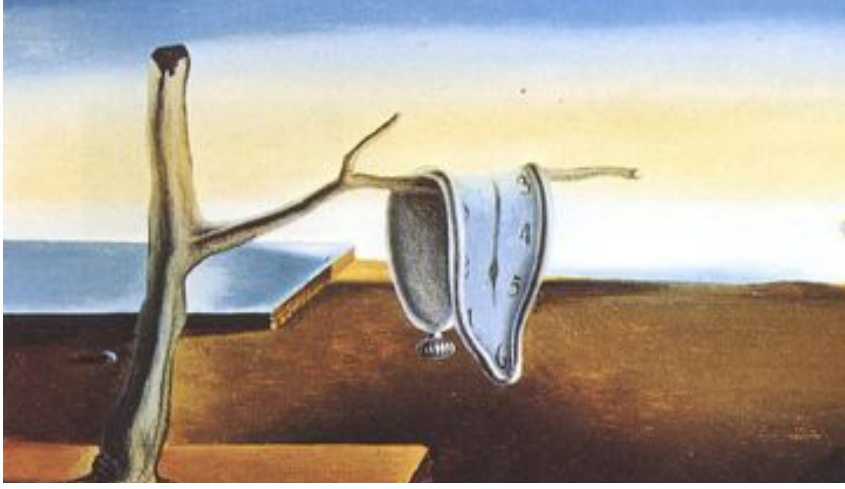
Bir uyusam diyorum, bir uyusam
Kalp sancılarım geçse
Yüreğim yeniden bahar olsa
Gözlerim kıpır kıpır gülse
Bir kuşun kanadında uçsam
Bir gelincik tarlasında kaybolsam

Bir uyusam diyorum, bir uyusam
Gökyüzü menzillerinde konaklasam
Hızır ile yoldaş olsam
Burak ile söyleşsem
Meleklerle eğlensem

Bir uyusam diyorum, bir uyusam
Açsam sonra gözlerimi cennette
Ravza'da gül kokusuyla mest olsam
Deli taylar gibi koşsam cennet-i alâda
Dizlerine dayasam başımı resulün
Hiç kaldırmadan dalıversem aşkına

SAATLERİ AYARLAMA ENDÜSTRİSİ (!)

■ Osman ŞİMŞEK

Zaman ve mekânla sınırlı bir âlemdede yaşayan insan-
noğlu, belki de bu yüzden mekânı sahiplenmeye, zamanı da ölçmeye çalışıyor. Ne yapacak ölçüp? Zamanın neresinde olduğunu öğrenecek. Peki, bu mümkün mü? Ayrıca insan zamanın neresindedir? Ahmet Hamdi Tanpınar'ın cevabı şöyle:

Ne içindeyim zamanın,
Ne de büsbütün dışında.
Yekpare, geniş bir anın
Parçalanmaz akışında.

Zamanı ölçmek için keşfedilen şeyin adı saat. Güneş saati, kum saati, masa saati, çalar saat ve taşınabilen saatler. Malcolm X «Saati olmayanlara kızarım, çünkü onlarda zaman kavramı yoktur.» diyor. Ne demeli, haklı. Saati olsun olmasın insanda zaman kavramı olmalı. Saat taşımaya bile, kâinatın saati diyebileceğimiz güneşe bakarak zamanı anlamalı. Fabrikada, plazada, alışveriş merkezlerinde bu nasıl olacak? Sahi, alışveriş merkezlerinde neden dışarıya açılan pencere ve saat yoktur?

Müslümanlar için bir saatten, bir Müslüman saatinden bahsetmek mümkün mü acaba? İmdadımıza üstat Ahmet Haşim yetişiyor. Şöyle diyor, Müslüman Saati adlı eserinde:

“Şimdi heyhat, eski saatle beraber akşam da, fecir de bitti. Birçoklarımız için fecir, artık gecedir ve birçoklarımızı güneş, yeni ve acayip bir uykunun ateşlerinden, eller kilitli, ağız çarpılmış, bacaklar bozuk çarşafı dolanmış, kıvrırırken buluyor. Artık geç uyanıyoruz. Çünkü hayatımıza sokulan yeni ve fena günün eşiğinde çömelmiş, kin, arzu, hırs ve haset sürülerinin bizi ateş saçan gözlerle beklediğini biliyoruz. Artık fecri yalnız kümeslerimizdeki dargın ve mağrur horozlara bıraktık. Şimdi Müslüman evindeki saat, başka bir âlemin vakitlerini gösterir gibi, bizim için gece olan saatleri gündüz ve gündüz olan saatleri gece renginde gösteriyor... Çölde yolunu şaşıranlar gibi biz şimdi zaman içinde kaybolmuş kimseleriz...”

Peki, ne oldu da çölde yolumuzu şaşırp zaman içinde kaybolduk? Saatimiz mi dur-

muştı, yoksa ayarı mı bozuktu? Yoksa... Yoksa ne? Tanpınar'a kulak verelim o zaman. Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanından sesleniyor:

“Saatin kendisi mekân, yürüyüşü zaman, ayarı insandır... Bu da gösterir ki, zaman ve mekân, insanla mevcuttur!”

Anlaşılan bozulan şey daha ciddiymiş. O bozulunca ne mekân ne zaman ne de onun ayarı kalıyor. Kol saatıyla kalp saatinin ayarı birbirini tutmayıp “ayar bozulunca” ömür – zaman – mekân – medeniyet yolculuğunda şaşır- mak ve kaybolmak mukadderdir.

Mekanik saatlerin bir de sesi vardır; tıktırlı, hırıltılı, din donlu... Bu ses, ezan sesiyle birlikte bizi bir mekâna yönlendirir. Üstat'a kulak vermeye devam edelim:

“Saat sesi bu yüzden Müslümanlar için şadırvanlardaki su sesleri gibi hemen hemen iç âleme, büyük ve ebedî inançların sesiydi. Onun, kendisine mahsus, hayatın her iki buudunda (boyut) da genişleyen hassaları (özellikleri) vardı. Bir taraftan bugününüzü ve vazifelerinizi tayin eder, öbür taraftan da peşinde koştuğunuz ebedi saadeti, onun lekesiz ve arızasız yollarını size açardı.”

Saatle birlikte onun ayarının önemli olduğunu söylemiştik. Bugün küreyi kuşatan bu endüstriyel medeniyet saatleri de ayarlıyor mu? Bunun için bir enstitü kurmuş mu bilmem, ama endüstrinin kendisi bu işi görüyor zaten. Bunun adı, Saatleri Ayarlama Endüstrisi(!) Bir kere saatinizi ona ayarlarsanız artık saatlerinizi hep o ayarlıyor.

Sahi, saat kaç? Ezan okundu mu?

Mimarbaşına Arzuhâl

Mehmet Yaşar GENÇ

Bi-çâreyim, derdest edildim, kurutunca ağyâr,
Avdet eyle, cesaretin beni etsin bahtiyâr.

Taşlara ruh veren sensin, emsalin yok âlemde,
Bârekallâh! Cehr olanlar ikrâr eder her demde.

Çöle döndüm, bâhirim ol, çemenzâr eyle beni,
Âraf'tayım, tut elimden, lâlezâr eyle beni.

Bî-pervâsın, gir gönlüme, beni kurtar firaktan!
Gurbetime boşaliver, kismetimsin sen Hâkk'tan!

Dudağınla nefeslenem efsunlu kuyularda,
Serinliği ol kalbimin, Yûsuf'ça kaldım darda.

Cüzzam kokan akşamlarda noksan olur ışığım,
Süzül artık kaderime, güneşine aşığım.

Can evim ki darmadağın, her gün yeni intihar,
Havalandır gözlerimi, küf koktu hatıralar.

Hâl diliyle çağır beni, gözem kaynıyor, arsız,
Horasanla yoğur beni, yârelerim pervasız.

Fersiz kalan bedenime mührünü vur, şen olam,
Ecrin olur, sükûtumunu sese boş, gülşen olam.

Ülfet eyle benim ile taşı beni heybende,
Bilgeliğin payitahtı, sana olayım bende.

Foto: A. Ağah Öncül

62

Şehir Defteri
Ocak 2021

(Bölüm 1)

Telefondaki “Aradığınız numara kullanılmamaktadır.” diyen sese bir küfür savurdu adam. Nasıl da güvenmişti o karanlık suratlı taksiciye! Adamın “Sefer Usta” diye verdiği numarada bahsi geçen Sefer’i, cep telefonu operatörü bile tanııyordu işte. Taksicinin numarasını almadığını da olay yerini terk ettikten kilometrelerce sonra fark etmişti. Görünüşe göre cânım SUV’undaki gazoz kapağı büyüklüğündeki “devasa” sıyrığı kendi cebinden tamir ettirmek zorundaydı. Ayrıca bembeyaz tampona, taksicinin iğrenç yerli arabasının sarı tampon parçaları ve far kırıkları bulaşmıştı. Tutanak tutup o herifin sigor-

tasına elini sokmaktan büyük zevk alırdı ama adam:

“Sen de sinyal vermeden önüne kırdın kardeşim. Aha araç kamerası çekti her şeyi. Çağır istersen polisi.” deyince suçu paylaşmaktan korktu.

O ter kokulu adam ne de güzel kandırmıştı onu.

“Bizim yukarı sanayide Sefer Usta var. Git ona halletsin ne zararın varsa.”

Telefonu kapatırken öfkeyle söylendi:

“Geri zekâlı mısın, adamın yanındaiken arasana şu numaray!”

Her şey o kedinin yüzünden olmuştu işte. Hayvan birden yola

çıkınca, çarpmamak için taksicinin olduğu şeride kırmak zorunda kalmıştı. Kaza anını geri sarıp sarıp tekrar yaşarken, bir de durup bir kalkan trafik iyice sinirlerini kabartıyordu. Köprü’nün bitimindeki yaya geçidi de yolun akışını yavaşlatıyordu. On dakikada alacağı mesafeyi kırk beş dakikada almıştı ve kendini bir an önce eve atmak istiyordu. Önünde seyreden kadının sürücüyeye okkalı bir korna bastı:

“Yürüsene matmazel! Gaz pedalının altında yumurta mı var!”

Kadını tedirgin etmek amacıyla önceki arabaya iyice yanaştı. Artık tampon tampona gidiyorlardı. Az kalsın aynı günün

ikinci kazasına imza atacaktı ki refleksleri imdadına yetiştı. Matmazel, yaya geçidine atlayan bir yaşlı kadına yol vermek için aniden duruvermişti.

“Şoförünüze de, yayanıza da!”

Taksiciler, dolmuş ve otobüs şoförleri, altmış beş yaş üstü erkek şoförlerden sonra trafikte en nefret ettiği canlı türü kadın sürücülerdi. Neyse ki teyze ölmeden karşıya geçmeyi başarmış, Matmazel de hareket etmişti. Fakat kaldırımda, karşıya geçmeye hazırlanan bir hanım daha vardı. Yavrudan büyük, gençten küçük, bal rengi bir sokak köpeği... Geçip geçmemekte kararsız adımlarla, ürkek bakan gözlerle yola indi köpek. Aynı anda beyaz SUV da hareket etti ama onu kullanan kararsız değildi. Hiç sakınmadan gaza bastı. Köpek üstüne doğru gelen beyaz devı görünce adımlarını hızlandırdı. Bu hamlesi onu ezilmekten kurtarmak için yeterliydi. SUV’u kullanan adam da bir hamle yaptı. Normal insanların yapacağı gibi yavaşlamak ya da direksiyonu aksi yöne kırmak gibi bir hamle olmadı bu. Doğrudan köpeğin üstüne yöneldi. Hâlbuki hayvan, arabanın yolundan uzaklaşmış, karşı kaldırıma çıkmasına artık santimetreler kalmıştı. Belinin üzerinden geçen, kendinden bile büyük kış lastiğinin farkına varamadı bile. Korkmamış, şaşırılmıştı. Arka ayakları yürümeyi neden bırakmıştı ki? Ön ayaklarıyla hâlâ kaçmaya çabalıyor, vücudunun hareketsiz kalan diğer yarısını sürüklüyordu. Doğanın ona öğrettiği tek tedaviyi uyguladı ve artık hissetmediği belden aşağısını yalamaya başladı.

SUV’un şoförü, o incecik bel kemiğindeki kırılmayı, o alamet arabanın içinden bile duydu. Gülümsedi... Köpek yalamayı bıraktı. Nefes alıp verışı önce hızlandı, sonra giderek yavaşladı. Başını soğuk kaldırım taşına koydu, dudakları gerildi, büyüyen gözbebekleri boşluğa sabit iki siyah noktacık oldu.

Ha kedi, ha köpek... Tamponun intikamı alınmıştı ya.

Köpekler için kaya gibi sağlam olur derler. Bu nedenle adam, arabasını evinin önüne park ettikten sonra indi. Yüz yirmi kilo civarıydı ve boyu taş çatlasa 1,65’ti. O koskoca arabadan inerken, boş bir kaplumbağa kabuğundan çıkan bir dere kurbağası gibi komik görünüyordu. Telefonunun flaş lambasını açtı. Tampona doğru eğildi, bir darbe var mı diye iyice baktı. Zavallı tamponun başına şu kısacık günde ne kadar çok bela gelmişti. Gazoz kapağı büyüklüğündeki sıyrıktan başka bir şey görmeyince rahatladı ve apartmanın dış kapısından girdi. Sensörlü lambanın sarı ışığı bahçeyi aydınlattı. Sonra sırasıyla ana girişin, merdiven boşluğunun ve asansör önünün sensörlü lambaları yandı. 6. Kattaki dairesinin kapısını anahtarla açıp içeri girdiğinde bir lamba daha yandı. Tuhaf bir biçimde evin girişinde de bir sensörlü lamba vardı. Kiralamadan önce daireyi gezerken, bunun ev sahibi olacak işgüzar adamın tuhaflıklarından biri olduğunu sanmıştı ama lambanın gerekçesini öğrenince mantıklı gelmişti. Ev sahibinin Alzheimer hastası bir babası vardı. Odası da koridordaki ilk odaydı. Çünkü tuvaletle bitişikti ve

ihtiyarı getirip götürmek kendileri için daha kolay oluyordu. İhtiyar, hastalık ilerleyince bilinçsizce odasından çıkmaya başlamıştı. Birkaç kez gece vakti apartman dışına çıktığı bile olmuştu. Sonra oğlunun aklına bu sensörlü lamba fikri gelmişti. Bu sayede ihtiyar odadan her çıktığında koridorun ışığı yanıyor, oğlunu ve gelinini uyarıyordu.

Adama başta garip gelse de evi kiraladıktan sonra sensörü sökmedi. Fena mı işte? Gereksiz elektrik sarfiyatından kurtuluyordu. Zaten yalnız yaşıyordu ve evi de otel niyetine kullanıyordu. Sensör değil, isterse tüm odaların tavanında disko topu olsa fark etmezdi.

Yer yer dökülmüş tuvalet aynasında suratını inceledi. Küçük, kapaksız gözlerinin akı kıpkırmızıydı. Elmacık kemikleri portakal kabuğu gibi delik delik olmuştu. İnsanların “at surat” dedikleri uzun yüzündeki geniş burnu ve köşeli çenesi, suratına daha da karanlık bir ifade katıyordu. Dünden kalan yemeği ısıtıp yedi. Sonra da buzdolabındaki kahverengi şişelerden birini alarak televizyonun karşısına geçti. Üç saat boyunca ganyan bayii muhabbeti seviyesindeki futbol programlarını izledi ve bu esnada 6 kez buzdolabına gidip geldi. Her konuya maydanoz yorumculardan birine okkalı bir küfür etti ve televizyonu kapattı.

Yatak odasına gidip yüz üstü öylece yatağa uzandı. Ne kıyafetlerini çıkardı, ne yorganın altına girdi. Aklına yine tampondaki gazoz kapağı büyüklüğündeki sıyrık gelince canı sıkıldı. Acaba kaskoya mı yaptırsaydı, yoksa ustaya mı? Tabii

ki ustaya, o kadayıncı hasar için hiç kasko bozdurulur muydu? O da nazarlığı mı olsaydı acaba? Üst geçidin orada da kırmızıda geçmişti sanki. Mobese çektiyse iş kötü! Bir iki gün sonra E-Devlet'e girip bakmalı ceza var mı diye. Ama tam kırmızı ışık da değildi be, sanki sarıdan kırmızıya dönerkendi. Kendini mi kandırıyorsun oğlum, bal gibi kırmızıydı işte. İyi de geçerken şöyle göz ucuyla bakmıştım sarı yanıyordu, ben geçtikten sonra yandı kırmızı. Uzatma işte sen de biliyorsun sarı olmadığını. Valla bana göre sarıydı. Sana göre ne olduğu değil, kameranın ne çektiği önemli. Aman zaten bu kamerayı da her haltın içine soktular. VAR diye bişey çıkardılar, penaltı diye sevinirsin iptal olur, gol diye sevinirsin ofsayt olur. Ne güzel beleş penaltılarla yolumuzu buluyorduk. Mobese icat oldu, kırmızıda geçmenin de tadı kalmadı. İtiraf ediyorsun yani kırmızıda geçtiğini? Hayır, lafın gelişi canım. Yoksa

geçtiğimde sarıydı. Hatta hava kararmaya yüz tutmuştu ve ışığın sarısı gözlerime vuruyordu. Bak, hâlâ vuruyor? Ne vuruyor, ışık mı? Evet, ışığı yüzümde hissedebiliyorum. Saçmalıyorsun, arabada değilsin ki, yataktasın. Eee, nereden geliyor öyleyse bu ışık?

Yavaş yavaş gözlerini araladı. Işık falan yoktu ama başka bir şey vardı sanki. Tekrar gözlerini kapadı. İşte o anda kokuyu aldı. Daha önce o odada, hatta o evde hiç hissetmediği bir koku. Islak halı kokusu gibi ama değil. Kötü değil ama güzel de değil. İyi de eve geldiğinden beri yoktu bu koku. Ağzını şapırdatarak yan döndü, kokuyu umursamamaya karar verdi ve uykuya odaklandı. Odaya vuran ışıkla birlikte gözleri açıldı. İşte yine karanlık, ışık falan yok. Kokular, ışıklar... Ne saçma bir rüya bu? Yoldan geçen arabaların ışığı odaya vuruyor kesin; iyi de perdeler kapalı. Belki de altıncı şişenin neden olduğu bir

halüsinasyondur. Halüsinasyon gözleri kandırır, burnu değil ki. Uyanık mı, evet şu an uyanık. Peki, kokuyu neden alıyor hâlâ? "Çıt!" Tekrar dalmaya hazırlanıyordu ki duyduğu ses ve koridorun yanan ışığı gözündeki uykuyu öldürdü. Sensör harekete geçince çıkan sesti bu. Hışımla yatakta doğruldu ve bacaklarını yere sarkıttı. Işık söndü. "Çıt!" sonra tekrar yandı, tekrar söndü... "Çıt!" ve tekrar yandı, söndü. "Çıt!" "Çıt!" "Çıt!" Ensesinden buz gibi bir ürperti girdi, sırtındaki tüyler kabardı. Koridorda bir durup bir yürüyen bir şey vardı sanki. Ve koku... Koku da onunla birlikte hareket ediyordu. Yaklaşan şeyin kesik kesik, zayıf nefes alıp verişlerini duyabiliyordu. Yürüyor gibi değil de daha çok sürünüyor gibiydi. Yatakla duvar arasındaki boşluğa elini soktu ve bir keser sapı çıkarıp kapıya gitti. Önce sopayı, sonra kollarını, sonra da başını dışarı uzattı. Korkak adımlar ve meraklı bakışlarla odadan çıktı. Koridor da kimse yoktu. Sopayı indirdi ve odasına gidip yatağa oturdu. Başını iki yana salladı:

Keser sapını yerine koydu ve yatağa uzandı. Bir kahkaha attı. Bu kahkaha, korkusuna bir meydan okumaydı. Mezarlıktan geçerken ıslık çalmak gibi...

"Belki de ev sahibim olacak denyonun babasının hayaletidir."

Bir kahkaha daha atacak oldu ama...

"Çıt!"

Yanan ışık ve yine o ıslak halı kokusu...

Yalnızlık

Mustafa OZULU

Ben mi seni buldum,
Sen mi beni buldun ey gölgem?
Sen misin künyem, sen misin varlık belgem?

Zaman tüneline geçer her dem;
Sonsuz yalnızlığım!...

Anne karnında başlayan hayatın macerası
Bir tabutla biter yolculuk...
Ve açılır perdelerin maverası.

Aldığımız her nefes, iki dudak arası
Ve başlar, sonsuz yalnızlığımız.

Öyle yalnız ki,
Evet öyle yalnız ki,
Gözlerden yaş olup süzülür
Hüzünlü bir matem.
Sonra,
Yıkarsız yüzlerimiz yalnızlık ile

Görürüz yalnızlığımızı aynada bile...

ŞERİFE KADIN

Erhan ÇAMURCU

Foto: Murat Yanık

66

Şehir Defteri
Ocak 2021

Şehir ve Edebiyat

Şerife Kadın dün sabaha karşı öldü. Dağ gibi bir Anadolu kadınıydı. Sözü yürek yakar, gözleri çakmak çakmak bakardı. Kitabın ortasından konuşur, lafı adamın yüzüne yüzüne söylerdi. Gözünü budaktan sakınmaz, olur olmaza pabuç bırakmazdı. Kaşları her daim çatıktı. Yüzünde Anadolu'nun haşmetini taşıyan çizgileriyle erkek gibi bakar, erkek gibi yürürdü. Dün sabaha karşı öldü Şerife Kadın. Başında dört oğlu vardı, on üç de oğlan torunu. Köy yerinde oğlan demek devlet demekti. Böyle görmüştü anasından, atasından. Öyleydi hem. Evlendiklerinde üç beş hayvandan başkaca bir şeyleri yoktu. Altı oğul verdi kocasına, ikisini erken aldı Yaradan. O dört oğul, koca köyün yarısını verdi analarına.

Dün sabaha karşı öldü Şerife

Kadın. Dört oğlu gözyaşı döktü başucunda. Oysa vasiyeti vardı, kimse ağlamayacaktı ardından. Ağlama seslerini duyan köy halkı Şerife Kadın'ın evine toplandı. Sıkı sıkı tembihlemişti oysa kimsecikleri yanaştırmayacaklardı ölüsünün başına. On beş gün öncesine kadar bütün köy halkının nefret ettiği kadın, ansızın amansız bir illete tutulmuş; gündüz akşama kadar inliyor, gece sabaha kadar kâbuslar görüyordu.

Anlattıklarına göre gecenin bir yarısı kan ter içinde uyanıp;

"Yapma, ne olur yapma!" diye ağlamaya başlıyormuş.

On beş gündür oğullarından ve oğlan torunlarından başka kimsecikler girmede yanına. Onun da gözü kimseyi aramadı. Büyük oğlunun anlattığına bakılırsa yalnız bir ismi sayıkla-

yıp durdu. Dün gece de sabaha kadar uykuyla uyanıklık arasındaydı Aysel'le konuşmuş:

"Aysel, gızım yapma!"

"..."

"Aysel dur!"

"..."

"Aysel gurbanın oluyum yavrum, gıyma bana!"

Küçük oğlunun dediği doğrusa son nefesini verirken dahi;

"Aysel gızım, yapmaa!" diye cırpınıyormuş.

Aysel, on beş gündür her gece kâbuslarında öldürüyordu kadını. Dün sabah bütün azabıyla birlikte göç etti Şerife Kadın. Başucunda dört oğluyla on üç oğlan torunundan başkası yoktu. Oğlan demek devlet demekti, hökûmet demekti köy ye-

rinde. Dört devleti oldu Şerife Kadın'ın, hiç dostu olmadı.

Başında Kur'an okusun diye hoca efendinin hanımını çağır-dılar. Ayşe Hanım, sağlığında defalarca mukabele dinlemeye çağırdığı Şerife Kadın'ın;

"Guran okuyacaasan gel benim evimde oku! Ben kimsenin evine gidip de Guran diğneyemem!" diye karşılık vermesiyle ardını koyvermişti.

Şerife Kadın, teravih namazla-rında dahi camiye gitmez:

"O pis gokulu garıların arasın-da namaz mamaz gılamam ben, onnarın olsun namazları da camileri de!" diyerek kestirip atardı.

Şimdi o pis kokulu kadınlar bi-rer ikişer Şerife Kadın'ın başına toplanıyor, cenaze evine yemek taşıyor, 'Allah taksiratını affet-sin!' diye dua ediyordu. Bütün köy Şerife Kadın'ın evindeydi. Bir kişi hariç.

Aysel on altısında tazecik bir kızdı. Güzelliği, hamaratlığı bütün köyün dilindeydi. Ci-var köylerden bile delikanlı-lar onun güzelliğini konuşur olmuştı. Kız çocuğunun yüzü güzel olacağına bahtı güzel ol-sun, derler. Ne onulmaz bir acı, ne derin bir isyan, ne büyük bir feryad gizlidir bu sözde. Bu söz, işte bu bizim Aysel kız gibiler için söylenmiştir. Bir kızı bin kişi ister bir kişi alır, demiş-ler. Aysel kızı da isteyen çoktu ama onun gönlü Recep'teydi. Recep, anadan babadan yok yoksul bir delikanlı. Onun da gönlü Aysel'de ya bunca talip-lisi varken neyine güvenip ha-berci salacak kıza. İki âşık içten içe yanarken bir düğün gecesi göz göze geldiler ve birbirleri-

ni sevdiklerini anladılar. Başta gizli gizli görüşürlerken Recep anasını dünürücü gönderdiğin-de bütün köyün haberi oldu. Şerife Kadın'ın küçük oğlu İsmail de duydu Aysel'in Recep'e varacağını.

Bir gece arkadaşlarıyla gittiği geyik avında kayadan düşerek öldü Recep. Jandarma, kayıtlara kaza diye geçse de olayın as-lını kimse öğrenemedi. Recepte birlikte o gece ava giden Selim şehirden ev almış dediklerinde, herkesin içine bir kurt düşmedi değil. Çok geçmeden İsmail için Aysel'e dünürücü yollandı. Aysel; "Ölürüm de girmem o gâvurun goynuna!" diye diretince İsmail, bir gece vakti Aysel'in evini basıp kızcağızı dağa kaldırdı. Aysel'in babası oğlu yaşında-ki adamdan yediği dayaktan mıdır, kızının başına gelenlere ar edişinden midir bilinmez sabahında kalbine yenik düş-tü. Annesi, iki acıyı birden bir haftadan fazla taşıyamadı. O da kocasının yanına göçtü.

İsmail, Aysel'i bir paçavra gibi Şerife Kadın'ın ayaklarının önüne attığında genç kızın yü-zünde gençlikten, güzellikten ziyade korku ve nefret görünüyordu.

Şerife Kadın genç kıza alaylı bir şekilde bakıp:

"Beğendin mi yaptığını sürük! Koskoca konağa gelin gelmek dururken senin inadın yüzün-den anan da baban da öldü git-ti."

Aysel jandarmaya gitti, olanı biteni anlattı, köylüden yardım istedi. Ne var ki bütün köy Şerife Kadın'ın oğullarına borç-luydu. Jandarma çavuşu bile gün aşırı konağa uğrar, Şerife

Kadın'ın bir dediğini iki etmez-di. Aylarca didindi durdu Aysel.

Bir gün Şerife Kadın'ın karşısı-na çıktı. İşte o gün konakta ne olduğunu kimseler tastamam bilemedi. Jandarma, "kaza" diye kayıt düştü. Kızcağızın yüzü kızgın yağla yanmıştı. Bir daha insan içine çıkamadı Aysel.

Her gece uykusundan; "Şeri-fe Kadın yapma! Yüzüm, yü-züüüm!" diyerek uyandığını, sabaha kadar hıçkıra hıçkıra ağladığını söyleyen komşula-rı var. Otuz yıldır her gece bu ızdırap dolu uykuyu uyumaya mahkûmdu Aysel.

Öğle namazına müteakip def-nedildi Şerife Kadın. Köylü hep bir ağızdan haklarını helal etti. Herkes onu iyi biliyormuş, öyle söylediler; mümin ve mu-vahhid olduğuna şahitlik edi-yorlarmış. Hoca Efendi Şerife Kadın'ın iyiliklerini saydı. Bütün cemaat, ölümün karşısında çaresizce dinledi hocayı. Ölüm, sessiz bir vaizdi işte. Böyle bu-yuruyordu efendimiz. Cemaat kabristandan çıktığında Şerife Kadın'a duyulan nefretin yerini acımayla karışık bir merhamet almıştı bile. Bütün acımasızlığı, adaletsizliği, zulmü unutul-muştu çoktan.

Cenazeden geriye sade bir söy-lenti kaldı. Dediklerine göre naaşı yıkayan kadınlar, Şerife Kadın'ın yüzünde kızgın yağ yanığına benzer bir iz görmüş-ler. Hatta talkın veren hoca, mezardan yalvarmayı andıran inilti-ler duymuş. Bütün bunlar doğru mudur bilinmez ama Aysel bu gece otuz yılın ardından ilk defa deliksiz bir uyku uyudu. Bu sabah evinden çıkıp köy içinde rahat rahat yürüdü.

Çorum İli

■ Âşık Haydar KILIÇ

Şeker fabrikadan şehre girince
Çorum ili başka ile benzemez
Hayran olun çimentoyu görünce
Çorum ili başka ile benzemez

Çok meşhurdur leblebisi, çerezi
Esnaflı pazara kurar terazi
Erken çıkar Eşençay'ın kirazı
Çorum ili başka ile benzemez

Haftanın beş günü sebze pazarı
Orta yerde ağaç biçer hızarı
Köylüsünün hizmetinde dozeri
Çorum ili başka ile benzemez

Pehlivanı vardır güreş tutuşur
Ozanları birbiriyle atışır
Osmancık'ta güzel pirinç yetişir
Çorum ili başka ile benzemez

Demircisi sıcak döver demiri
Dodurga'dan çıkar maden kömürü
Lâçin'de çoğalır insan ömürü
Çorum ili başka ile benzemez

Çok meşhurdur Oğuzlar'ın cevizi
İskilip, Bayat'ın verimli düzü
Uğurlu Dağı'nın er gelir güzü
Çorum ili başka ile benzemez

Boğazkale Sungurlu'nun beldesi
Hüseyinova'nın azdır gölgesi
Meşhur Alaca'mız buğday bölgesi
Çorum ili başka ile benzemez

Ortaköy'dür bizim küçük ilçemiz
Ne tarafa baksan her yer tertemiz
Güzel köylerimiz şirin beldemiz
Çorum ili başka ile benzemez

Dört göletten sular çağlar akışır
Seven sevdiğine candan bakışır
Ne kadar methetsem gene yakışır
Çorum ili başka ile benzemez

Karadeniz yolu bu ilden geçer
Akar Kızılırmak bereket saçar
Çalışkan valiler burayı seçer
Çorum ili başka ile benzemez

Tanı ÂŞIK HAYDAR Çorum'u tanı
Çalışkandır şu Çorum'un insanı
Sanki tahıl ambarıdır her yanı
Çorum ili başka ile benzemez

BU İŞTE BİR TUHAFLIK VAR

■ Murat CANBOLAT

Abdülhak Hamit Tarhan yaşadığı devirde Şair-i Azam (Büyük Şair) olarak anılan bir edebi bir kişilik. Rahmetli eşi için yazdığı meşhur "Makber" şiirinin şairi. Geçenlerde şairle ilgili ilginç bir bilgiye denk geldim. Üstad, elçi olarak Almanya'nın Berlin şehrine gitmek üzere yola çıkar. Bindiği vapurla Odesa'ya kadar ulaşır. Vapurda gördüğü Alman bir kız dikkatini çeker. Yanındakilere dönerek der ki:

"Ben bu kadar iri ayaklar yetiştiren memlekette yaşayamam."

Berlin'e ulaşmadan İstanbul'a geri döner ve istifasını verir.

Tuhaf alışkanlıkları, değişik huyları enteresan davranışları olan ne çok insan var etrafımızda. Buna itirazım yok. Bizi güldüren, düşündürülen, hayatımızı renklendiren tekdüzelikten kurtulmuş diyebiliriz onlara. Kimisi bu farklılıkları sayesinde diğerlerinden farklı olmayı

başarmış ne mutlu. Çünkü dünyayı şaşırtmakla kalmayan, sıradan olmayı tercih edenlerce tuhaf bulunan garip insanlar iyi ki var diyorum. Yoksa keşifler, buluşlar, sanatın bütün dallarında yepyeni imgelem ve özgür düşünceleri ortaya koymak çok kolay olmazdı.

Yukarda bahsi geçen şairin, bu tuhaf davranışını anlamaya çalışmak yerine böyle bir adamın eserlerini inceleyip onun gibi hissetme çabasına düştüm. Köklü bir aileden gelen, o güne kadar yapılmayan yapıp aruzun kalıplarını yıkan, yaşadığı devre göre devrim sayılabilecek yenilikleri edebiyatımıza kazandıran enteresan bir adam.

Büyük edebiyatçımız sahne tekniğini özellikle zayıf bıraktığını düşündüğüm tiyatro eserlerini daha çok okunmak için yazan ilginç biri. Bana en tuhaf gelense, hayat arkadaşını kaybedince yazdığı makber şiirinde, eşine ölümüne bağlı olduğunu hissettirmesine ve bundan sonra hiç evlenmez artık diye düşündürmesine rağmen eşinin ölümünden henüz kırk gün geçmeden yeniden evlenmesi. Elbette ölenle ölünmez, hayat devam ediyor diye düşünmekte mümkün.

Edebiyatçı kimliği ve sanat anlayışıyla nadirattan bir zat olduğu kesin. Hatırasında bahsi geçen kızın iri ayaklarından dolayı elçilik görevinden istifade edecek kadar tuhaf bir

davranış sergilemesi açıkçası bana çok garip gelmedi. Kimileri edebiyatçımızın ne kadar naif bir insan olduğundan dem vurarak yaklaşabilir bu olaya. Nasıl ki şiirde “iri gül” gibi bir imgelemin bir anlamı olmaya-çağı gibi iri ayaklı bir kızı kendi dünyasına, kendi havsalasına sığdıramamış olabilir. Kim bilir belki de Almanya’ya gitmemek için kafasında geçerli bir bahane bulamayıp böyle bir bahane üretiverdi birden.

Bu tuhaf durumu nasıl açıklamaya çalışırsam çalışayım bu davranışın altında yatan gerçeğin ne olduğu konusunda tam bir kanaat sahibi olacağımı düşünmüyorum. Tuhaflikların dünyayı renklendirdiği inancına sahip olan biri olarak bu renkli insanı azda olsa tanıma zemin hazırlayan bu enteresan hadiseyi önemsiyorum.

Geçmişten günümüze gerek kültür, sanat, edebiyat dünyası gerekse keşif, buluş ve araştırma dünyasında tuhafliklar o kadar çok ki eminim kocaman bir kitaplık tutacak kadar anekdot ortaya çıkması mümkün. Tuhafliğa, acayıplığı övmekten muradım hayata farklı pencerelerden bakan insanlar oldukça insanlığın ilerlemesinin durmayacağına olan inancımdır. Sıra dışı olmak anlamında düşünebiliriz bu acayıplıkları. Ancak konumuzu büyük çaplı acayıpler değil.

Burada ele aldığım acayıplık daha dar anlamda. Sonunda ne keşif çıkacak ne de kıssadan hisse çıkarılacak belki de. Çünkü ortaya bir ürün çıktığında olayın ne acayıplığı kalıyor

ne gülünçlüğü ne de basitliği. Belki de bu yüzden acayip olan acayip olarak kalmalı.

Alışılmamış, alışılmışın dışında olan, insanlara değişik gelen durumlar şaşkınlık vermeye devam etmeli. Böylece biz şaşırmaya, tuhaf bulmaya devam edelim. Bu tuhaflikları gidip tuhafiyeden alacak değiliz yahut eskici satmayacak kapımıza dayanarak. Yaşayıp göreceğiz. Her duyduğumuzda bir yaşımıza daha gireceğiz belki de. Lakin dediğim gibi tuhaf olan bir şey tuhaf kalabildiğince tuhaftır.

Şunu çok iyi bilmeyiz ölümden başka her şey tuhaftır bu dünyada. Doğumumuzla başlayan tuhafliklar zinciri hayatımızın sonuna kadar bizi takip eder. Bazen hayret etmemek hayrette değer bir durum kazanırken bazen de hayret edilen şey hayret etmeye değer değildir. İşte asıl tuhaflikta burada başlıyor. Sanırım, görecelik olmasa tuhaflikta kalmaz bir yerde.

Tuhaf; kimi zaman gülünçtür, kimi zaman korkunç, bazen de düşündürücüdür. Tuhaf olan farklıdır çünkü hemen fark edilir. Yalnızlığın kendine göre bir tuhaflığı olduğu gibi, kalabalığın tuhaflığı da apayrıdır bir yerde. Hayat bazen matruşka gibidir. Kimileri için ana be-bekten ötesi yokken kimilerine göre yedi bilinmeyenli denklem gibidir bu yüzden hayat. Adını koyamadığınız, kendi iç dünyanızın gölgesine sığınan her türlü obje, her türlü duygudur tuhaf olan. Her anlamlandırma çabanızda, yeni bir ufka yelken açarsınız. Kendi iç yolculuğunuzda çıktığınızda görebileceğiniz ne tuhafliklar vardır kim bilir.

Neyi niçin yaptığımızı sorgulamak yerine, hayatı gelişine yaşamayı tercih etmemiz bize öcü olan bu tuhaflikları görmezden gelebilmemiz adına iyi olsa gerek. Yoksa ne çekilmez olurdu bu hayat bir yerde. Bu tuhaflikları ortaya çıkarma cesaretidir belki de sıra dışılık. İstisnalar üzerinde durmaktan bahsediyorum. Müstesna diyebildiklerimiz tuhafliklardan dem vuruyorum. Aynı dalga boyunda olmadan anlaşılamayacağımız diyorsam, sizi bu tuhaf dünyaya davet ediyorum demektir.

İçinden çıkamadığım durumlar, içimin çıkılmaz bir kuyu oluşundandır. Aklımın kova-sını her saldığında dışarı çıkan tuhafliklar içerde kalansa ben. Biraz dikkatli bakınca her şey için düşünebileceğimiz bir durumken tuhaflik, nedense eksiklik ve fazlalık üzerinde yoğunlaşır. Asıl tuhaf durumlar dört başı mamur olandadır. Tüm azalarıyla sağlam bir kuzu görünce şaşırmayız ama çift başlı bir kuzu bize ilginç gelir. Anın güzelliğinin farkına varmadan geçmiş veya gelecekte yaşamaktan daha tuhaf ne olabilir diye düşünmeden edemiyorum.

Her neyse, “Dışarıdan baktım bir yeşil türbe içine girdim bin kere tövbe...” kıvamında bir konudur bu tuhaflik. Bu işte gerçekten bir tuhaflik var. İri ayakların bir sefiri her şeyden vazgeçirmesi değil benim için ilginç olan. Ne mutlu bana ki süregelen bir tuhaflığın işlendiği bu hikâyecik her aklıma gelişinde tuhaflığını koruyacak.

CIZLAVAT; BEN SEN O

■ Ethem ERDOĞAN

72

Şehir Defteri
Ocak 2021

1982. Yılgın insanların çılgın fikirleri olan çağda çocukluğa düşmüş zebunlardık. Belki de atılmıştık, Hz. Âdem'e ceza olan dünyaya. Atamıza ceza olanın bize ecza olması düşünülemezdi ama biz düşündük. Biz derken **ben**, **o** ve maalesef **sen**. İşte zamir kullanmak zorunda bıraktın beni yine. Oysa ben sırıltılı derelerle gökyüzüne hayrandım.

Yüz hane köyde, yüzlercesi yaşar, yemekler, sütler taşar, taze buzağılarla kuzular avluda koşardı. Komşular emmi, teyze. Çocuklar okul çıkışı ya kuzuya gider ya avluda dokuz çanak oynardı. Bin bir mihnet top edinilmişse ortam temizlenmeden top oynanamazdı. Titizlik top içindi. O mendebur da en kısa

sürede patlardı. Deliği tıkamak, yapıştırmak, güneşe bırakmak vakiiydi. Birbirimizi suçlardık. Nedense hep **sen** patlattırın. **Beni** ve **onu** suçlardın. Suçlamaların canhıraş olduğu günlerdi.

Öğretmenler iyi adamlardı. 1-2-3'ler bir derslikte, 4-5'ler diğerinde olurdu. Hüseyin öğretmen 1'lere torpilli davranırdı. Ali ile okula gidilir, Oya ile ip atlanırdı. Biz 4.sınıftık. Hüseyin öğretmenin tedrisini bitirip Mahmut öğretmene geçmiştik. Mahmut öğretmen gençti. Dalgacı kumral saçları uzun boynunu tamamlardı. Bizi sosyal konularda yetiştirmeye çalışırdı. Ülkenin tüm dağlarını, ovalarını, nehirlerini öğretmişti. Ayrıca Fatih'i, Yavuz'u, Kanuni'yi

seviyorduk. Öteki padişahları sevmemek gerekiyordu. Oysa **ben** ve **o** yine de seviyorduk. **Sen** küçümsüyordun. "Adamların bir eli yağda, bir eli baldaymış abi, asıp, kesiyor, melmeketin içine ..." diyordun. O günler; ülkenin içine edilen günlerdi.

Son dersler serbest etkinlik oluyor; bahçede mendil kapmaca, futbol ya da dokuz çanak oynuyorduk. Mendil kapmaca eğlenceliydi, mendili yakalayıp rakipten önce kaçmak gerekirdi. Hızlıydık. Sağlıklıydık. Paket gıdaların evlere girmediği zamanlardı. Dokuz çanak farklıydı. Patlamış fakat güneşte kalmış top kullanıyorduk. İki gruptan; kurayla, saymacayla, o piti piti ile kazanan, üst üste dizilmiş dokuz adet çanağılepliği, top kullanarak belli bir mesafeden devirmeye çalışıyor, diğer gruptan bir kişi topu bize atmaya uğraşırken biz çanakları tekrar üst üste diziyorduk. Sen hep diğer takımda oluyordun. Öğretmen de oynuyordu. Öğretmenlerin öğrencilerle oynadığı zamanlardı.

1984. Çılgın fikirlerin çağa yakalandığı zaman türlü darbelere göğüs gerdik. Asker kaçağı bir akrabamız kütüğü köyde olduğu için askerlerce arandı. Ne aramak ama. Bir onbaşı dedesi yaşındaki adamları tokatladı köy odasında misal. Hazreti Âdem'e ceza olan dünya, bize cehennemdi. Atamıza ceza olanın bize ecza olması düşünülemezdi. Hata idi. Biz düşündük. Biz derken ben, o ve maalesef sen. Oysa ben ağır aksak şarkılara, radyoya, trenlere ve gökyüzüne hayrandım.

Futbolda iyiydik. Takım kurarken öğretmenler işe el atar dengeli takımlar kurulurdu. Bunun için iyi pabuçlara ihtiyaç vardı. Köye yakın kasabada Pazartesileri pazar kurulur, ihtiyaç görülürdü. Çünkü karalastik ve cızlavat dayanmıyor, arkalarından yırtılıyordu. Pazar akşamı en az bir saat yalvarırdık. Kara lastik ya da cızlavat isterdik, bir kilo domates, bir kilo elma fiyatına satılan cızlavat için bir saat makuldü. Pazartesi öğle sonu traktörler ve at arabaları köye döner, salınarak okulun önünden geçerlerdi. Aksata yapılrken babanın aklına gelmişse ve cızlavat almışsa, okulun önüne gelinir ve törenle lastikler teslim edilirdi. Sen hep parlak cızlavatlar teslim aldın. Gözümüze soktun. Ben böyle bir töreni hiç yaşamadım. Çünkü babam Pazar akşamı trene binip işe gider, Cuma akşamı köye dönerdi. Amcaoğlu iki yaş büyüktü benden. Akıllı ve iyiydi. İlkokulu bitirmişti. Koyun güderdi. Ben de kuzu. Sabah ezanı ile koyunlar çıkarılır, kuşluk sıcaklığında eve getirilirdi. Kuzular ise ikinci vakti benimle çıkar akşam ezanından sonra dönerdi. İyi anlaşırdık herkesle. Sen hariç. Sen sarışın sarışın sırtırdın. Dövmездik seni nedense. İnsanların iyi anlaştığı günlerdi.

Hiç unutmam, top oynuyorduk, iddialı maçı. Beşler eksik olunca hemen onların takımına girmiştin Sen. Bahçe duvarlarında dışarıdan izleyiciler... Fişek gibiydik. O ve ben. Sen rakiptin. Feyk çalım, derken kaleyi gördüm. Aklımın ucunda iğreti cızlavat; ya sorun çıkarsa. Allah ne verdiyse abandım tabi. Kaleye hızla giden iki nesne; biri plastik top... Top yivli bir mermi. Diğer nesneyi izleyiciler anlamaya çalışıyor ve gülüyor-

lar. Biliyorum ne olduğunu sen de biliyorsun. Ayağımdan firar eden cızlavat. Kaleci hangisine hamle yapacak? Şaşkın. Top yön değiştirmiş ama kaleye gidiyor. Cızlavat tüfek fişegi gibi düz. Kaleci hamle yapıyor. Çok zaman olduğu gibi top kaleyi fethediyor, kaleci ise cızlavatı yakalıyor. Seyircilerin bir kısmı "Yaşa!" diye haykırırken, bir kısmı "Yuh, mantar!" diye söylüyor. Maçı alıyoruz. Sen kaybediyorsun. Kural bu; 3'te devre 5'de biter. Kaleci cızlavatı bana atıyor. Ağzında abuk sabuk laflar. Cızlavat topuktan yırılmış. Amcaoğlu sesleniyor. Eve gidiyoruz. Yolda yırtık cızlavatların tamirini anlatıyor. Uhu var, lastik parçası var. Avluda bir teneke bulup keser ve çiviyle delip törpü yapıyoruz. Cızlavatları törpüleyip yırtıkları yamıyoruz. Öğleden sonra daha iyi oynayacağım. Acı sürpriz: O'nun babası; "Öğretmen yok madem yürü." deyip, O'nu da topu da götürmüş. Nort oynuyoruz. Sopalara ve kaz yumurtası kadar bir taş. Kocaman bir daire. Ortasında yumurtanın girebileceği kadar emen. 'Yaş-kuru' ile ebe... Ebe taşı emende tutmaya çalışırken biz sopalarmızla taşı uzaklaştırmaya çalışacağız. Ebe kendi sopasıyla bizim sopalarmızı engelleyecek. Son zil, kanter içindeyiz. Yürümekte zorlanıyorum. Ayağımda çorap yok. Çıplak ayağım terden simsiyah, sırlıklam. Cızlavat ayağımda dönüyor. Cızlavatların döndüğü zamanlardı.

Okuldan sonra kuzuya. Otuz kadar kuzu. Arkadaşlarla kırdayız. O var, sen varken yoksun. Akşamın modası med (uzun) – galak (kısa); yani çelik çomak. Kısa çomağın iki ucu çapraz kesik. Yerdeyken uzun çomakla kenarına vurunca havalanıyor.

Havalanınca tekrar vuruluyor. Galak uçuyor. Karşı takım ile ride kısa çomağı yakalamaya çalışıyor. Hırkaları ellerinde. Tutuyorlar. Tutuluyorlar bir çeşit sevdaya. İşte, çocukluğumun tutunduğu hengâme. Çocukların tutkun ve tutuklu olduğu günlerdi.

Bin çeşit sohbetin tek eksiği siyasetti. Darbeden sonra, bir onbaşı bile görse hizaya giren insanlar içindeydik. Hizacıları az şey çileden çıkarabilir. Mesele at arabası tekerleklerinden çalınan çemberler. Tellerden çemberi çevirebilecek "u" yuva ve bir metre tutamak. Köyde çember şenliği. O'nu, şirazeden çıkan bir dayı köyün en uzak bölgesine dek kovalamış. Sen gülmüşsün. Yakalayamamış. Çember çalmak ve dayak riskini almak bizim çocukluğumuza hastı. Riskli günlerdi.

Okulun kenarındaki betonlar üzerinde gazoz kapağı en heyecanlıydı. Önce bakkal önünde erkete beklerdik. İçilen her gazoz kapağı bize ulaşırdı. Beş kapak bulan okula daldardı. Nedenise beş kapağı ilk hep sen tamamlardın. Binanın kenarındaki beton zemin üzerinde lepikler iyi kayar, hedef şaşmazdı. Hedeflerin şaşmadığı günlerdi.

Traktör aküsüyle çalıştırılan kahve TV'sinden haberi illa duyardı vatandaş. Olmadı bilek kalınlığında pille çalışan radyodan. Ünlem cümlelerinin gölgesinde, asılanları böyle belledik. Biz asılanlara üzüldükçe sen bize kızardın. Sağda-solda insanlığın asıldığı günlerdi.

En az oynadığımız oyundu bil-yeler. Bulmak zordu. Cicili bicili ve güzeldiler. Oynamaya pek kıyamazdık. Onun yerine 10-20 yaş arası herkes 'aşık' oynardı.

Kurşun bile dökülürdü aşığın göbeğine. Ağırlaşan aşıklar, sıraya dizili aşıkları çil yavrusu gibi dağıtırdı, atış sırasını bekleyenlerin, idam sırasına girenlerin yüreğiyle bir. Yüreklerin dağıldığı ve dağıldığı günlerdi.

1992. Çağa yakalandığımız zaman türlü garabetle yaşamayı belledik. Hazreti Âdem'e ceza olan dünya, bize cennet olacak değildi ya! İşte biz buna çalıştık. Olmayacak duaydı. Biz derken ben, o ve maalesef sen. Oysa ben şiirin ve öykünün peşinde şakak çatlatırken, üniversite diye tuttururken, sen O'nu da yanına çekmiştin. Oysa ben Fuzuli'ye hayrandım, O beyaz Broadway'a, sen üniformaya.

1994. "Abi, bu işler beni boğuyor. Dört yıl daha okuyamam. Zaten okumaya kalksam kazanamam. Kazansam yurtlarda yaşayamam. Tek isteğim var benim, üniforma." demiştin. Oysa sen şiir okumaya tutkundun. Beni anlamadın, anlamak istemedin. Aha şimdi itiraf ediyorum kendi kendime. Abi ben de şarkılar, şiirler seviyor, kitap okumaya bayılıyordum. Tek bir gün belli etmedim. O galerici olur ilerde. Sen n'olursun bilmem. Bak şimdi Gabar'da, Cudi'de dolaşıyorum. Çok şükür, anam babam geçiniyor bu sayede. Devletimiz var olsun. Elim tektif ceketin göğüs cebine gitti. Çıkardım mektubu. "Büyük şehirde üniversite okumak hem zor hem masraflı. Babamın durumunu biliyorsun. Bazı günler sırf para olmadığından okula gidemiyorum." Böyle yazmışsın. Abi aramızda ayrı gayrı olur mu? Hemen PTT havalesi yapmıştım. Cevap gelmedi henüz. Ama gelir. Çocuklukta pek sevmezdi beni ya da

öyle görünürdü. Ama ben onu severdim. Onu kızdırmayı severdim. Biz beraber büyüdük. Beraber koyun-kuzu güttük. Ekmeği bölüştük. Mektubu cebime koydum. "Görüntü var." dedi üstçavuş. Hazırlanın. Vızıltı başladı.../...

O geldi yanına. Sarıldınız. Başımız sağ olsun, dedi O. Cevap veremedim. Boğazında büyüyen bir yumru vardı. Yutkunamıyordun. Bak, aklından geçen her şeyi biliyorum. Hem de tam olarak: "Sen, büyüdükçe neden kumrallaştın ki? Çocukken ne güzel saman sarısı ve gıcıkтын. Lisede yurtta yan ranzada yattın üç yıl. Suluydun ama gıcıklığın azalıyordu. Kumrala büyüdükçe saçların daha iyi birisi oluyordun. İyi biri olmuştun, ölmenin sırası mıydı?" Bu kadar yeterdi. O'na baktım sonra, gözlerine... O seni dinliyordu. Gönderdiği parayla geldim, dedin. Güldüm. Demek ruhlar gülüyormuş. Anladın mı yoksa. Sen de gülümsedin. Uğultu ha-

linde "helal olsun," dediniz. Ben de sana dedim. O'na da dedim.

2020. Çağa yakalandığımız zaman türlü garabetle yaşamayı da ölmeyi de belledik. Hazreti Âdem'e ceza olan dünya, bize cennet olacak değildi ya! İşte biz buna çalıştık. Yanıldık tabi. Dünyadan cennet mi olur? Olmadı. Biz derken ben ve O. (Sen, bizi görüyorsun değil mi?) Oysa ben şiirin ve öykünün peşinde şakak çatlatıp kitaplar yayınladım. Fuzuli'ye hayrandım, O; beyaz Broadway'dan sonra yüzlerce araba alıp sattı, bir kez bile at arabasından çaldığı çemberi düşünmedi. Sen unutulmadın ama. Galeride O'nun odasındasın işte. Benim kalbimde. Dilimde Fuzuli...

"Dost bî-pervâ felek bî-rahm devran bî-sükûn

Derd çoh hem-derd yoh düşmen kavî tâli zebûn"

SAVAŞÇI

Ramazan BÜYÜKGÜÇLÜ

Hiç başrol olmadım. Bütün sahneleri, benim için oynanıyor-muş gibi bir köşede sessizce seyrettim. Uzayan seanslarda anladım herkesin oyuncu olduğunu, sıra bana gelecek tedirginliği bozdu seyrimi. Perdeler açıldıkça arkalardan yer kap-tım.

Hiç yenilmedim, çünkü hiç sa-vaşmadım. Şartlar hep müsaitti. Evime sızdıran savaş, ben odama çekildim. Büyük şatolar yaptır-dım, kalın duvarlar ördürdüm etrafına, anahtar deliklerinden pencerelerim oldu... Sulh vak-ti geldi, muzaffer kumandan edasıyla çıktım şatomdan. Pe-lerinimi sürüyerek geçtim en-kazımın üzerinden. Kırbacımın sesiyle cınladı kulaklarım.

Kimse görmedi olanları, kimse bilmedi. En güzel cümlelerle süsledim yalanlarımı. Bir kah-

raman yaşattım hayallerinde, muzaffer kumandan oldum. Ama ben hiç savaşmadım, şart-lar hep müsaitti lakin odama çekildim.

Sımsıkı sarıldım, nüfuz ettim hayata, dağıldım her köşesine, hâkim olduğum kadar çöktüm üzerine, zincirledim kendime Ulaşamayacağım yere gitmesi-ne müsaade etmedim, elimde tutmaya çalıştım iplerini, her anının farkında oldum, öz-gürlüğünü aldım elinden. Bık-tırdım, susturdum, korkular yetiştirdim içinde, sindirdim, kahrettim. Sonrasında hiç ko-nuşmadı. Hep öyle kaldı hiç konuşmadı. Herkes çıktıktan sonra görüldü, kimseye bak-madan çıktı gitti. Bir daha geri dönmedi.

Ben kahraman şövalye değil-dim. Umutlar alıp masallar an-lattım. Hayatta kalkmak uğru-na katlandım her şeye. Planlar kurdum, oyunlar kurguladım, barikatlar döşedim her yere. Entrikalar yaşattım ve kontrol etmeye çalıştım. Kaçıyorsam kovalayanın arkasından onu seyrettim. Sınırlar çizdim dışı-na çıkamadım. Hayatta kalmak uğruna her şeye katlandım...

Zırhlarıma rağmen tanıyanlar oldu beni. Mevzilerimi ele ge-çirdiler birer birer. Hayallerini geri verdim. Hiçbirini almadı-lar. İnatçı bir suçlu gibi diren-meye çalıştım önce. Olmadı... Ve yorgun düştü kollarım, bıraktım kılıcımı...

Küçük bir hücreye kapattılar beni. Demir parmaklıkların ar-kasından seyrettim fırtınaları. Toprağın kokusunu demir par-maklıkların arkasından çektim

içime. Gardiyanlarım geldi yağ-murların ardından. Duvarları-mın renklerini kazıdılar, kori-dorlar çizdiler, iri iri tuğlalarla ördüler. Çatlakların arasından sızan su yosun tuttu. Parma-ğımınla caddeler yaptım ışıklan-dırdım yeşil bir şehir oldu hü-c-rem.

Sorgulama başladı.

Sorular sordular, sesimi kay-dettiler, nabzımı ölçtüler. Öde-melerim varmış ödenmemiş tahsil ettiler. Bütün anlamları-mı aldılar içimden, eciş bücüş sıraya koydular. Birçoğunun kenarlarını katlayıp gemiler yaptılar. Bana aitti hepsi, bir köşede sessiz sakindiler ses verdim, fark edildiler. Çok se-vildiler, bir kısmını da nakarat yaptılar. Alkışladılar, güldüler, eğlendiler. Çok geçmeden sıkıldılar. Acımadılar hiç birine, hazin sonlar hazırladılar. Ses-sizdiler zaten itiraz edemediler yokluğa razı olup çekildiler.

Gelirler diye bekledim gelmedi-ler. Pencerelere çıktım kapıları açık bıraktım kimse gelmedi. Onlarda dönmediler ardından diğerleri kayboldu, yeşil şeh-rim siliniverdi birden yine bek-ledim. Günlerce bekledim

Uykum geldi.

Kapıları iyice kilitledim odama çekildim. Büyük şatolar yaptır-dım odama kalın duvarlar ör-düm etrafına, kimse giremedi.

Korona Destanı

■ Mustafa AYGÜN

Bir kıyım korona salgını geldi
Koca bir âlemi sardı da gitti
Her ülkede toplu ölümler oldu
Yaşlıyı, gençleri kırdı da gitti

Ağır darbe vurdu tebdil şaşırdı
Ateş koydu yürekleri pişirdi
Sağlık hizmetini zora düşürdü
Doktoru, hekimi yordu da gitti

Çevirdi, kuşattı, kapsadı yurdu
Okulu, kışlayı, sınıfı vurdu
Sam yelleri gibi esti kavurdu
Tomurcuk gülleri burdu da gitti

Dalga dalga düştük ölümcül riske
En basit önlemi eldiven, maske
Dokunsa yıkıyor ufacık fiske
Koca sillesini vurdu da gitti

Asya Avrupa'yı ezdi aradı
Uzak, yakın her kıtaya uğradı
Yeryüzünü didik didik taradı
İnsanları yere serdi de gitti

Duyulmadı böyle derdin serisi
Gösterdi kendini cini, perisi
Belki gelecektir daha gerisi
Pabucunu yere sürdü de gitti

Yerli miydi, ithal miydi yabani
Çarpılmışa döndük derler ya hani
İtiraf edeyim korkuttu beni
İğne deliğine girdi de gitti

Dünyada duyuldu şiddetin sesi
Ne Almanya kaldı ne İtalya'sı
Gün güne artıyor ölüm vakası
Sayısı milyona erdi de gitti

Emaresi yoktu, iz bırakmadı
Bunun nedenini bilen çıkmadı
Anaya, yavruya dönüp bakmadı
Kan ile bedeni kardı da gitti

Milleti çaresiz, gafil düşürdü
Duygular kabardı, gözler yaşardı
Önlemini tıp bilimi başardı
Ölümüne sınav verdi de gitti

Ülkemizde vardı savaş da, kan da
Kendimde değilim daha şu anda
Ne farkı var idi Nuh tufanında
İlahi hesabı sordu da gitti

Bu gidişle mahşer tez kurulacak
Kovid on dokuz da geldi gelecek
Altmış beş yaş üstü tanık olacak
Ecel hâkimiyet kurdu da gitti

Ölümler çok oldu katli katına
Rahmetine saygım Hak hürmetine
Taziye sunarım Türk milletine
Beterden beteri gördü de gitti

Felaket yaşattı kıyamet koptu
Mustafa'yı yüz gün eve kapattı
Yine fırsatçılar işini yaptı
Sinirli ortamı gerdi de gitti

PİRBABA'DA ÇORUM SAVUNMASI (*)

■ Muzaffer GÜNDOĞAR

Emekli eğitimci olan Zafer Bey Çorum'da oturmaktadır. Üç kızından olan torunlarından Özgün İstanbul'dan, Emre Aydın'dan Cemre de Samsun'dan yaz dinlencesinde büyükbabalarının yanına Çorum'a gelmişlerdir. Özgün'le Emre 13, Ezgi ise 12 yaşındadır. Büyükbabaları onlara Çorum'u gezdirmektedir.

30 Haziran 2003 Pazartesi günü, hava sıcaklığı daha da artmış gibi geldi Zafer Bey'e.

Öğleye doğru torunlarıyla çarşıya çıktı. Gazi Bulvarı'na yukarı yürümeye başladılar. Caddenin iki kıyısındaki atkestaneleri ve akasyalar kaldırımları gölgeliyordu. Her yaştan insan; kadını erkeği, çocuğu çocuğu, yaşlısı genciyle farklı amaçlar için akıyorlardı durmadan aşağı yukarı. Araç trafiği de yoğundu

bulvarda. Son yıllarda ne kadar da çoğalmıştı özel araçlar. Bulvarın iki yanında yüz yüze, sıra sıra dizilmiş modern yapılar uzayıp gidiyorlardı yukarılara doğru. Yükseklikleri, yapım biçimleri, bünyelerinde barındırdığı dükkânları, işyerleri ve konutlarıyla yarışıyorlardı sanki.

Gençler ve çocuklar mevsimin özelliğine göre daha rahat ve ferah giyecekleri seçmişlerdi özgürce. Her elli adımda bir önlerinde kümelenmiş insanlarıyla dondurmacılar vardı. Sıcaktan bunalanlar, dondurmayla serinliyorlardı.

"Size de dondurma alayım çocuklar," dedi, Zafer Bey. "Siz de biraz serinleyin."

"Ne gereği var Büyükbaba," dedi Emre.

Bir dondurmacıdan birer tane dondurma aldı onlara. Teşek-

kür etti çocuklar.

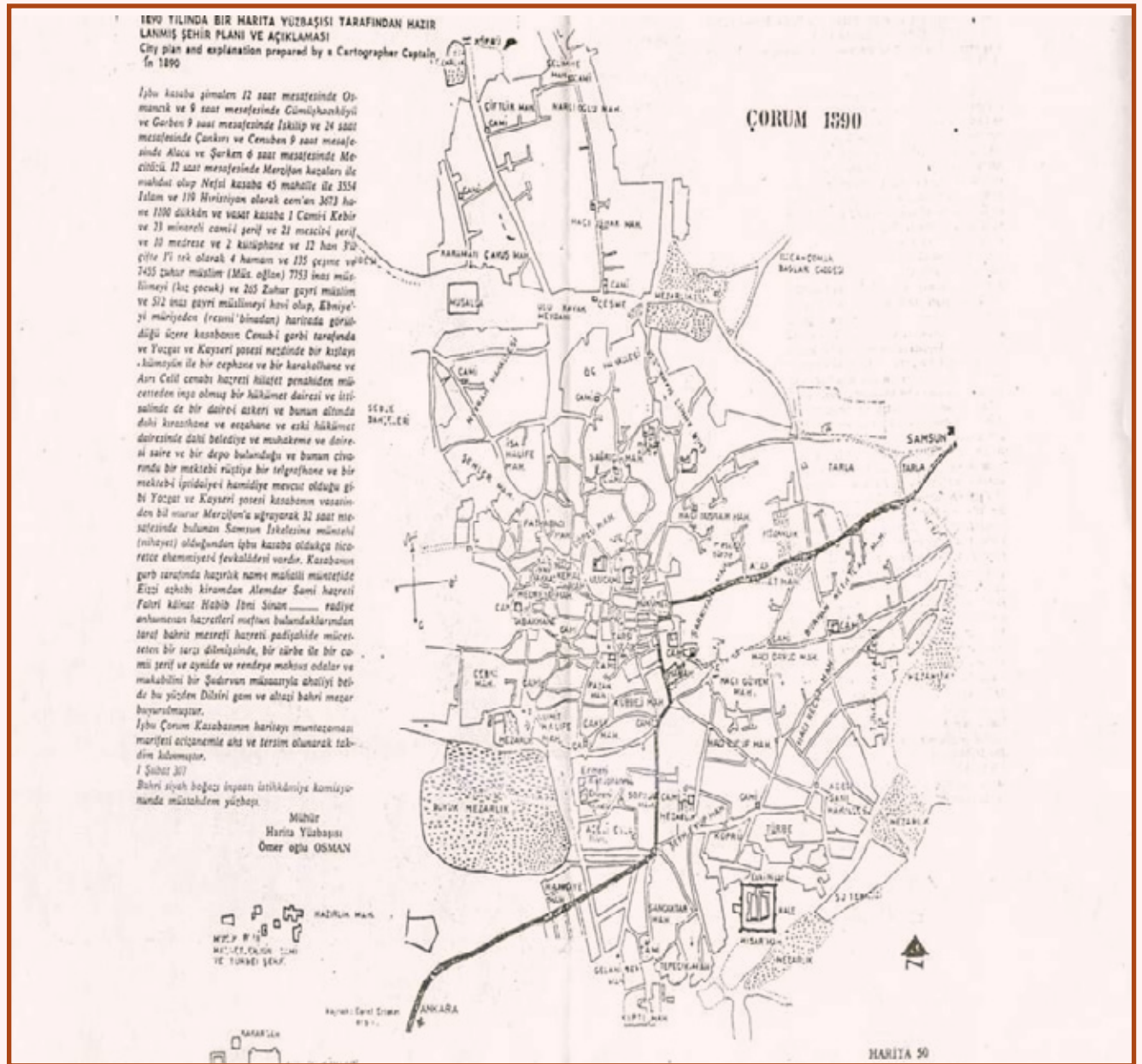
Kültür Sitesi ve Adliye Yapısı'nı arkada bırakarak, Hükümet Konağı'nın yanındaki İlica Caddesi kavşağına ulaştılar. Kavşaktan sonra, 'Pirbaba Çamlığı'nın karşısına geldiler. Aşağı yukarı su gibi akan araçları kollayarak, yaya geçidinden karşıya geçtiler.

Kent insanının çoluk çocuğuyla oturup dinlendiği, ya da dostlarıyla hoşça zaman geçirdiği, çamlarla kaplı rahat ve ferah bir mekândı 'Pirbaba Çamlığı'. Yer yer banklar yerleştirilmişti çamların altına. Bu parkın merkezi yerinde, bir de çayevi kurulmuş, aileler için oturma yerleri düzenlenmişti. Çocuklar için iki de salıncak kurulmuştu ağaçların altına.

Onlar da çamların bir şemsiye gibi gölgelediği, havuzun kıyısındaki boş masalardan birisine oturdular. Gelen garsona kendisine çay, çocuklara da birer kola getirmesini söyledi Zafer Bey. Ardından:

"Burası mezarlıkmış zamanında," çocuklar, dedi. "Sonra çamlık ve park yapılmış. "Pirbaba" denilen bir ulu kişinin de mezarı varmış burada. "Pirbaba Çamlığı" olarak onun adı verilmiş buraya. İnsan özellikle buranın toprağına basarken içi titriyor; bir tuhaf oluyor. Bir de burada yani bu çamlığın bulunduğu yerde, geçmişte yapılmış bir savaş var. Çorumluların bir

(*)Yazarın, "Yaman Üçler Hitit Kentinde" adlı yayımlanacak çocuk romanından alınmıştır.

eşkiya çetesine karşı, kahramanca yaptığı “Çorum Savunması” bu.”

“Anlatsanıza Büyükbaba,” dedi Özgün. “Ben kentlerin geçmişi-
ni çok merak ediyorum.”

“Zevkle dinleriz Büyükbabacığım.” dedi Cemre de.

Emre:

“Prens’le Prensес dinlemeyi istedikten sonra, Şehzade de dinleyecektir elbet,” dedi.

“Dinleyin öyleyse,” dedi, Zafer Bey.

“Çorum, geçmişte birçok sel, deprem gibi doğal afetlerle sarsıldığı gibi, Osmanlı Devleti’nin özellikle Gerileme Dönemi’nde, birçok başkaldırlara da sahne olmuştur. O yıllarda devlete başkaldırmış, Çorum’u yağmalamak isteyen Kapıkulu Askerleri’nden bir eşkiya grubuyla Çorumluların 1730’lu yıllarda yaptığı savaşa, ‘Kul Mustafa’yla ‘Âşık Feyzullah’ adlı iki ozan da katılmış. Her

ikisi de, ‘Kaside-i Kapusuz’ adlı birer destan yazmışlar. Bizler de, Çorumluların Çorum’u kahramanca savunmasını onların destanından öğreniyoruz.”

Bu arada garson içecekleri getirmişti. Çocuklar içeceklerini yudumlarken, Zafer Bey de anlatımını kaldığı yerden sürdürdü:

“Genç Osman adlı bir şaki, yani eşkiya başı 1700 adamıyla birlikte Erzurum’u yağmalayıp Çorum’a doğru yola çıkar. Yo-

lunun üzerindeki Sivas, Amasya, Merzifon ve Gümüşhacıköy gibi kentleri ve kasabaları yağmalayıp soyarak Çorum topraklarına kadar gelirler. Düvenci Ovası'nda çadır kurup konaklarlar. Ardından eşkiya-başı Genç Osman, Çorum'un müsellimine, yani kaymakamına haber gönderir:

"Teslim olmazsanız, acımayız. Büyük küçük demez kılıçtan geçiririz. Namımız Devlet'e, Pa-dışaha kadar gitmiştir."

Çorumlular da, Çorum'un kaymakamı 'Kurtuluş Süleyman Ağa' da bilir ki, gelen eşkiya çetesi kendilerine gül vermeyecektir. Kenti yağmalayacak, halkın canına, namusuna el uzatacaktır. Onun için kenti eşkiyaya teslim etmektense, savaşarak ölmeyi üstün tutarlar.

Başlarında kaymakamları olmak üzere, eli silah tutan herkes savaşa hazırlanır. Siper kazarak savunma önlemi alırlar. Kanları, canları pahasına eşkiya çetesiyle savaşacak, onları Çorum'a sokmayacaklardır.

Genç Osman şakisi, buyruğundaki bin yedi yüz kişilik eşkiya çetesiyle Düvenci Ovasından hareket eder. 'Elvançelebi Köyü' üzerinden 'İçerdere Bağları'na; oradan 'Pirbaba Tekkesi'nin önüne, yani, bu çamlığın olduğu yere gelirler. Çorum halkı, eşkiyayı burada, karşılar. Başlarında müsellim adı verilen Kaymakamları 'Kurtuluş Süleyman Ağa' vardır. Eşkiya çetesiyle kıyasıyla savaşır. İki taraf da çok kan döker, çok can verir. Tam 18 gün sürer bu savaş. Sonunda, eşkiya çetesinin başı olan, 'Genç Osman' öldürülür. Başsız kalan adam-

ları da dağılır, kaçarlar. Salt Çorumlular değil, Anadolu da bu eşkiya belasından kurtulmuş olur. Çorum'un ünü bir yandan Horasan'a, Irak'a; öte yandan da İstanbul'a, saraya kadar ulaşır. Kaymakam Süleyman Ağa ise, yiğitliği ve kahramanlığı nedeniyle İstanbul'daki padişah yönetimi tarafından ödüllendirilir. Ünü ise, uzun zaman dilden dile dolaşır."

"Çok etkileyici," dedi, Cemre.

"O ozanların destanı var mı sende Büyükbaba?" diye sordu Özgün. "Okumak isterdim ben de."

"Çocuklar," dedi, Zafer Bey. "Çorum Halkevi'nin çıkardığı 'Çorumlu' dergileriyle, Çorum'un son senatörü Hukukçu şair Abdullah Ercan'ın yazdığı 'Çorumlu Şairler' kitabında var bu destanlar. Eve varınca Çorumlu Şairler kitabından her iki destanı da okuyabilirim size. Anımsadığım kadarıyla bir bölümü şöyleydi, Âşık Feyzullah'ın destanının:

"Kimler gördü böyle cengi Urum'da

Beylik aslan gibi durur yerinde

Koç yiğitler yetişmiştir Çorum'da

Sedd'İskender oldu Kurtuluş

Gün bu gündür der Süleyman Ağa

(...)

"Çok sağ ol büyük baba," dediler çocuklar. "Anlattıklarınız gerçekten ilginç. Sizi dinledikçe ufkumuz açılıyor."

"Evet çocuklar," dedi Zafer Bey.

"Buraları yurt yapabilmek için, geçmişten günümüze kadar bu topraklarda az savaşım verilmemiştir. Vatanın her karış toprağı, atalarımızın kanlarıyla sulanmıştır. Bugün özgür ve bağımsız olarak huzur içinde yaşıyorsak, bunu, buraları bize kanı canı pahasına yurt yapanlara borçluyuz. En son örneği de, Atatürk'ün önderliğinde yedi düvele karşı yaptığımız ve utkuyla sonuçlanan Kurtuluş Savaşımız. Ve ardından, sizler de biliyorsunuz ki Yüce Atatürk'ümüzün kurduğu çağdaş ve çağcıl Türkiye Cumhuriyetimiz."

"Evet, Büyükbabacığım" dedi Özgün. "Bugün huzur ve güven içinde yaşadığımız bu toprakların, ne ağır bedeller karşılığında bizlere bırakıldığını çok iyi biliyoruz."

"Onun için de" dedi Cemre "Başta Atatürk'ümüz olmak üzere atalarımıza karşı sonsuz teşekkür borçluyuz."

"Bu nedenle" dedi Emre "Atalarımıza layık bireyler olmak için çok çalışacağız."

"Aferin çocuklar!" dedi Zafer Bey. "Ülkemizi sonsuza kadar koruyup kollamak, geliştirmek ve yine Yüce Atatürk'ümüzün dediği gibi; "Ülkemizi çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkarmak" bu ülkede yaşayan herkesin görevi olmalıdır."

Bir süre daha oturduktan sonra kalktılar. Özgür, bağımsız ve çağdaş bir ülkenin bireyleri olmanın onur, gurur ve mutluluğuyla büyükbabalarıyla birlikte yönlendiler caddeye aşağı.

NÖTR

■ Çağatay TÜFEKÇİ

80

Şehir Defteri
Ocak 2021

Şehir ve Edebiyat

Zindanını seviyor musun Adem ? Ah, unutmuşsun tabi beni, özünü, “ben” dediklerini rüya olan bu boyut ne de gerçek sanırsın. Normalde Yaradan’ı unutup sadece beni tatmin etmen hoşuma giderdi fakat onu da beceremiyorsun. Ruhun nerede Adem ? Hepsini birbirine karıştırıyorsun. Burada sana vereceğim tavsiyeler kendini parçalayıp tekrar birleştirmeni, eksi bedenlerinin üstünde yükseldiğini ve onların etlerinin kokusunu duymanı, çürüyen ruhuna merhem bulmanı, kendin sandıklarının sahte olduğunu anlamanı ge-

rektirecek. Mut’a sahip isen ve bir arayış içinde değilsen buradan sonra okumanı tavsiye etmiyorum belki suretim sana etkileyici hatta hoş bile gelmiş olabilir. Ama şunu bil “Ben arafta bulamayacağını bildiği halde Mevla’sını arayanım” Buna katlanabilir misin Adem? Son şansın! Diyeceklerimi eğer idrak eder isen “Bak anlar isen değil” Sende bir şeyler değişmeye başlayacak. Gözünün gördüğü sana yetmeyecek. Zindanını az buçuk olsa da anlayacaksın. Başlayalım ufaktan

Yükseliş 1 Niyet

Niyet zindanı programlamaktır.

Sen beynine şuna niyet ediyorum dersin bir program yazmış olursun. Fakat bu aynı zamanda bir emirdir öz emrede bildiğini anladığında kapılmamalı egoya sonra o da sana emretmeye kalkar bu bilgiyi hazmetmek için karanlıkta otur gözlerini kapa kal zindanınla baş başa hemen gitmeye çalışma arşa çünkü “Arşı delsem de başa geririm. Men gideride nere giderim nere dönem nere, başa dönerim. Torpah eski menem dele çıkarım. Arşın ardı torpah dele gide yine zindanıma çıkarım” Şimdilik bu kadar Adem.

ZAMANDA YOLCULUK

■ Tülay BİLGİN

Bir yaz akşamıydı ve hava çok güzeldi. Kuzey, arkadaşlarıyla bir duvar üzerinde oturmuş konuşurlarken konu define aramaya geldi. O akşam o kadar ilginç anılar anlatıldı ki Kuzey define aramaya karar verdi. Arkadaşlarına hiç bahsetmeden kendi köylerinde yıllardır anlatıla gelen yere gitmek için yola çıktı. Bir taraftan da yakalanmaktan korkuyordu. Başına geleceklerden habersizdi. Bir mağara girişinde karşısına eski bir kapı çıktı. Kapının önündeki biriken toprağı kürekle attı. Daha sonra gıcırdayan kapı paslarından kurtulup yavaş yavaş açılmaya başladı. Huzmeli bir ışık gözünü alıyordu. İçeriden sesler geliyordu. Korktuğu için kapının kıyısından içeri baktı. Kısa etekli bellerinde kılıçları başlarında taçları olan askerler içeride nöbet tutuyorlardı.

O gün Kral Hattuşili, Hattuşa'yı başkent ilan etmişti ve bunu kutluyorlardı. Tanrılara şükran hediyeleri gidecek daha sonra eğlence yapacaklardı. Tanrılara giden yol meşakkatli olduğu içinde hediyelerin sunumu akşama kadar devam etmişti. Kral verandaya çıktı üzerinde beyaz kumaşa sarılmış elbisesi başında da defneyaprağından altından tacı vardı. Hattuşili kadeh kaldırdı ve eğlence başladı. Türü türü yiyecekler masayı süslüyordu. O gece herkes çok eğlenmiş sarhoş olmuş bir şekilde evlerine döndüler.

Bir kız çocuğu da oradan oraya koşturuyordu. Saçlarına papatyadan taç takmıştı. Beli büzgülü ve çiçekli elbisesinin

eteğinden hiç ayrılmayan birde keçi yavrusu vardı. Sabah oldu babası bahçeye giderken kızı Hepa'yı da yanına aldı. Babası bahçede çalışırken Hepa'da kelebeklerin peşinden koşup oynuyordu. Öğlen olmasıyla birlikte baba yemek çıkını açtı ve birlikte peynir bir parça ekmek yanında da buz gibi kaynak suyunun da olduğu sofrada yemeklerini yediler. Akşam olunca Aslanlıkapı'dan girip dar sokaklardan geçerek evlerine geldiler. Babasının arkasından koşarken örgülü saçları da uçuşuyordu Hepa'nın.

Hava çok sıcaktı ve kraliçe bulunmuş akarsuyun yanında bulunun doğal küvetlerde serinlemek istiyordu. İğde ağaçları doğaya güzel kokular salarken dallarına asılan gölgelikler altında kraliçe üç yaşındaki oğluyla birlikte vakit geçiriyordu. Hizmetkârlar küçük prensin emirleri yerine getiriyorlardı. Hava kararmaya başlayınca Kraliçe Tahtirevanına oturdu askerler taşlı yollardan saraya taşıldılar. Kraliçe balkonundan kalenin ihtişamını seyrederken tatlı tatlı şerbetini içiyordu. Zira kale hiçbir şekilde geçilemez olarak korunuyordu.

Hepa küçük keçisiyle yatağında uyurken annesi ona güzel elbiseler dikiyordu. O da geleceği için hayaller kuruyordu. Bir gün evlenecek güzel bir gelin olacaktı. Elleriyle Hepa'ya gelinlik dikecekti. Bu kalenin içinde çok güzel bir çocukluğu geçmişti. Artık bir genç kız olmuştu. Hepa'yı tanıyan Hattuşa'lılar onu çok seviyorlardı. Kral da Hepa'yı en

gözde askerinden birisiyle evlendirmek istiyordu.

Potern, Hepa için bir piknik sepeti hazırladı ve tanışmak için bahçelerinde küçük bir arkadaş grubu çağırdı. Hepa'yı alıp elleriyle yaptığı salıncakta sallanırken kendinden bahsetti. Hepa'yla Potern anlaştılar ve kral çok güzel bir düğün yaptı. Hepa'nın bir kızı bir oğlu oldu. Saray yakın çok güzel bir evi vardı. İpekten elbiseler gümüş kaplarda şerbetler. Çocukları kraliyet eğitiminden geçiyorlardı.

Hiçbir şekilde yıkılmayan kale içerden yıkılmaya başlamıştı. İnsanlar sokaklarda düşüp kalıyor oracıkta ölüyordu. Veba çok hızla yayılıyor fareler sokaklarda cirit atıyordu. Hattuşili emir vermişti büyücüleri, din adamlarını çağırılmıştı. Her kez başı önünde kralın karışığında çaresizdi. Hepa, kollarında çocuklarının öldüğünü görüyordu. Kan ter içinde uyanmıştı, aslında gördüğü bir rüyaydı. Rüyasını eşine anlatmış eşi de büyücüye rüyayı tabir ettirdiğinde ülkeye veba hastalığının geleceğini söylemişti. Yıllarca o rüyayı unutamadı Hepa.

Yaşlanmış, saçları ağarmıştı ve Kral değişmişti. Artık hiçbir şey eskisi gibi değildi. Beklenen o an gelmişti bütün kale içinde yaşayan insanlar vebaya yakalanmış ve zaman içinde herkes ölmüştü.

Kuzey kendine geldiğinde o eski kapının önünde uyuya kalmıştı ve sabah olmuştu.

SERLEVHA

■ Mehmet OKUMUŞ

“Çemberden geçen feleğin söylediğidir”

Kime koşacağını bilmeyenler çocuklar arasında
Yerin ve göğün yatışmasını
Bekleyene düşer
Tahammül
En çok
Sonra
Annesi göçüp gitmiş kuşa
Yüzüne kapanmış kapıları gören köre
Uçurum kenarında büyüdüğü
Toprağı zapt etme derdiyle
Sararan ota

Ese ese geçtiğin yolu açan bir rüzgar olacaktım
Yana yana senin hizana çekilen bir yanardağ
Dövüle dövüle eline yakışan bir kılıç
Aka aka kıyına çekilmiş bir nehir
Kader avuçlarıma sığacak
Kadar ancak yazıldı

Akşamın bitirdiği günü
Kalbinden vurduğunu gördüm
Akşamdan kaçtım
Bitirdiği günü kalbinde
Besleyen sabahı gördüm
Sabaha yanaştım
Yıldızlara bakarak bulduğum yollar kördüğüm
Geceyi sürünerek
Geçtim

Dünya kusursuz bir tuzak
Hem telli duvaklı bir tuzak
Serinliğiyle tavlıyor ham insanı
Kesilmeyeceğine yemin edilen süte benziyor dünya

Ben fi tarihinde
Aşkı şerh ederken olmadan çürümüşüm
Ayaklarımda kapan izleri kursağımda açık yara
Açık yaraya da düşermiş kurt gizlisi zaten yenilmiş başak

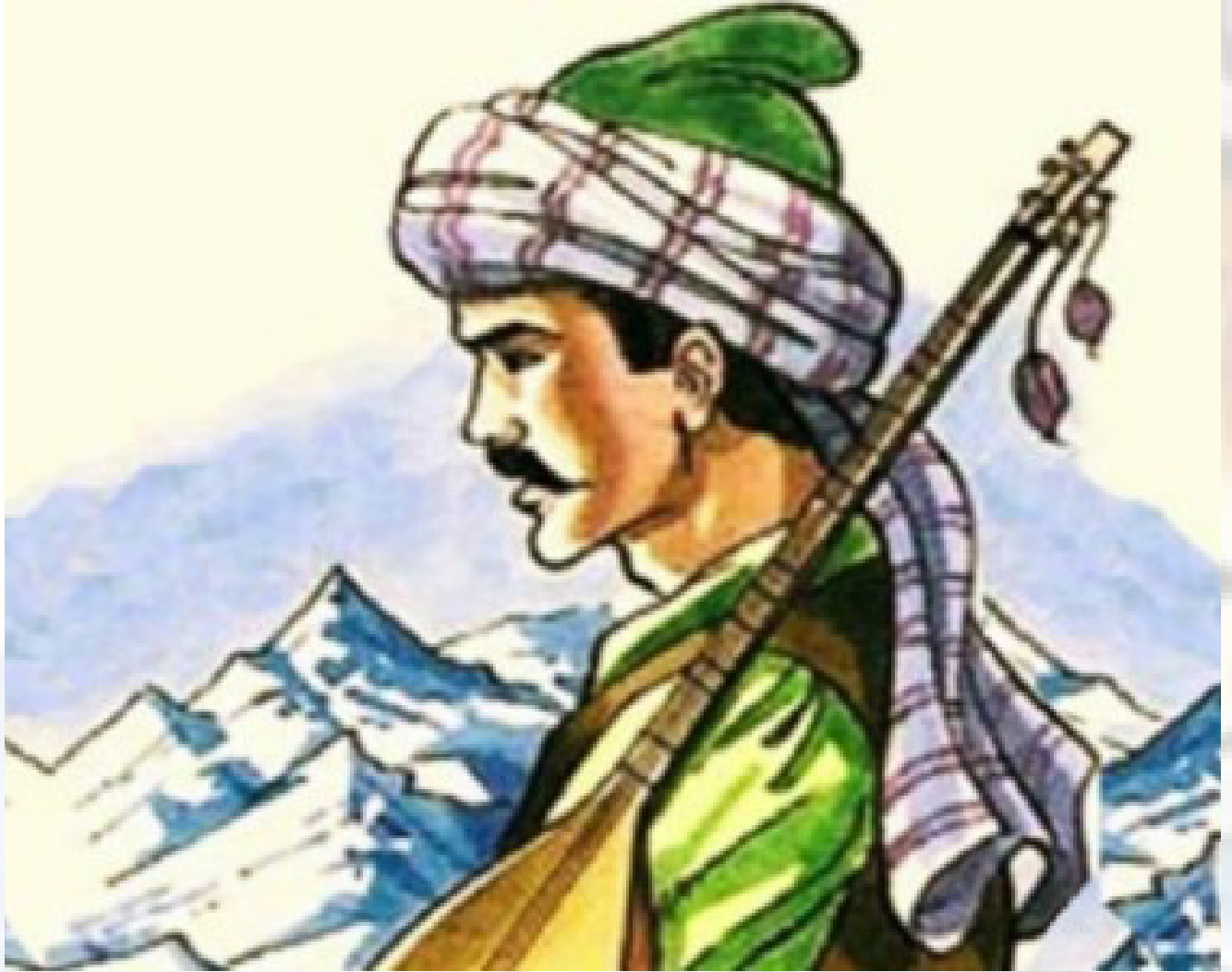
‘hırsı yüzüne ağan insana baktığınız zaman üç kez gözlerinizi yıkayın’

Ben
Gözlerimi
Kırk
Kez
Yıkadım bakmak için sana

ÇORUM'DA HALK OZANLIĞI GELENEĞİNİN SORUNLARI

■ İbrahim GÖSTERİR

84

Şehir Defteri
Ocak 2021

Teknolojik Gelişme, toplumsal Değişime Direnen Ozanlık Geleneği

Edebiyat tarihçisi Fuat Köprülü, 1924 yılında, teknolojik gelişmeler karşısında ozanların varlıklarını sürdüremeyeceklerini ileri sürmüştü. Oysa ozanlar teknolojiyi de kullanarak varlıklarını sürdürdüler. Gelişen teknoloji sayesinde plaklar

doldurarak, kaset çalışmaları yaparak, kitap yayınlayarak gerek yurt içinde, gerek yurt dışında seslerini duyurmayı başardılar.

1970'li yıllarda ozanlık geleneğinin öldüğünü söyleyenlere tanık olduk. Bunlardan biri, halk edebiyatı üzerine kitaplar da yazmış olan Rauf Mutluay'dı. Yazar, Âşık Veysel'in ölümü üzerine, "Âşık Veysel, halk şiiri-

nin son halkası idi. Âşık Veysel öldü, halk şiiri de öldü." demişti. Oysa derin kökleri olan güçlü bir geleneğin bir ozanın ölümü ile sona ermesi söz konusu olmazdı. Âşık Veysel'den sonra da yalnız Türkiye genelinde değil, Çorum toprağında da sanatıyla ozanlık geleneğinin ölmediğini, ölmeyeceğini kanıtlayan güçlü ozanlar yetişti. İlk çırpıda Âşık Borani'yi (Halil Çimen), Salim Örgel'i, Şekip

Şahadoğru'yu, Hamdi Gardaş'ı, Fikret Piroğlu'nu, Gürani Doğan'ı, Hüseyin Çırakman'ı sayabiliriz.

Çorum ili, ozanlık geleneğinin güçlü bir biçimde yaşadığı beş altı ilden biridir. Ancak, bu konuda yeterince araştırma yapılmadığı, buradaki gelenek yeterince işlenmediği için Çorum'da ozanlık geleneği hak ettiği yere gelememiştir. Bunun önemli nedenlerinden biri ozanlarımız üzerine araştırma yapacak, yaptığı araştırmaları yayınlayacak yeterince halkbilimci yetişmemiş olmasıdır.

Ancak yaşanan süreçte ozanlık geleneği ortadan kalkmasa da eski canlılığını yitirmiştir. Çünkü bir bakıma halkın sözcüsü olan, halkın sorunlarını bir yandan halka anlatıp onu uyandırırken bir yandan da ilgililere anlatıp bu sorunların çözümünü isteyen halk ozanlarının kendi sorunları bir türlü çözüme kavuşmamıştır. Sanayileşme, köyden kente göç gibi olgular ekonomik ilişkilerde, toplum yapısında önemli değişmelere yol açmıştır. Bu değişim, ozanları da olumsuz etkilemiş, onları bir sorunlar yumağı içine tutsak etmiştir. Bu sorunların içinde geçim sıkıntısı, sosyal güvenceden yoksunluk ilk sırada yer almaktadır. Öyle ki pek çok ozan bu sorunlar çözülmediği için geçim kaygısına düşerek geleneğin dışına savrulmaya başlamıştır.

Türk Sanat Müziği, Batı müziği sanatçılarına, halk türkülerini söyleyen kimi sanatçılara yüklü paralar harcayarak destek çıkan, sosyal güvence sağlayan devlet, halk kültürünün taşıyıcısı olan, halkımızın geleneklerini yaşatan, duygularını,

düşüncelerini yüzyıllardır dile getiren, Türk dilinin benliğini koruyup bugüne ulaşmasında büyük emekleri geçen ozanlarımızın elinden tutmamıştır. Halkın öz sanatçıları olan ozanlarımızı üvey evlat olarak görmüştür.

Öte yandan, ozanlarımızın yaratımları kimi yazarların, sanatçıların, şirketlerin hem esin kaynağı hem geçim kaynağı olmuştur. Plak ya da kaset şirketleri, halk ozanlarının yaratımlarını tüketime sunarken ozanlara ödediklerinin birkaç katını kazanmaya çalışmıştır. Yine üniversitelerimizde hazırlanan yazıların, tezlerin, kitapların önemli bir bölümünün temelini de ozanlardan elde edilen bilgiler, ürünler oluşturmaktadır. Ozanlarımızın yaratımları kimi bestecilere, yazarlara yaratıcılık bakımından esin kaynağı olmakta, onlara maddi, manevi olanaklar sağlamaktadır.

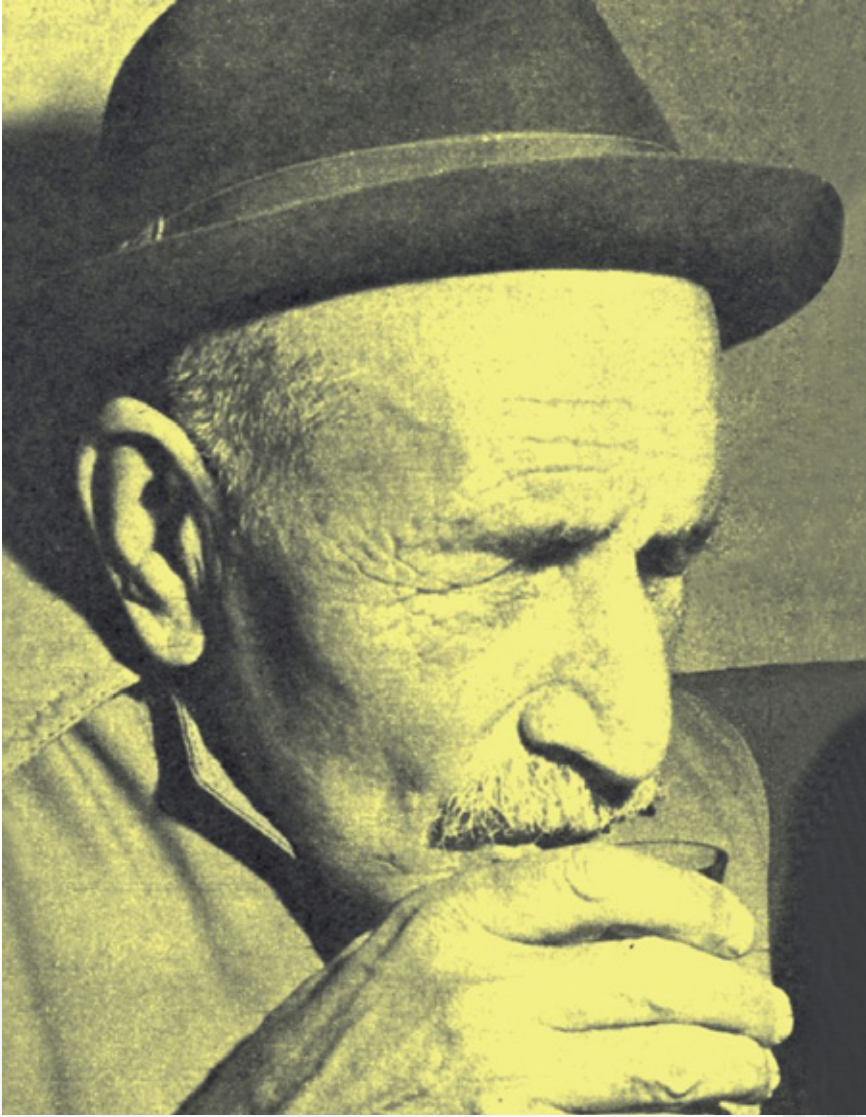
Ozanlarımız için sıkıntı yaratan konulardan biri de değişik kişilerin, kurumların halktan derlediği halk müziği ürünlerinin, beste türküler hariç anonim sayılarak yaratıcısı bakımından telif hakları dışında tutulmasıdır. Bu yüzden, halk türkülerimizin ezgileriyle, sözleriyle acımasızca oynayan sözde ses ya da saz sanatçıları türemiştir. TRT Repertuvarına 1988 yılına dek beste türküler girmediğinden, halk sanatçıları yaktıkları türkülerini anonim göstermek durumunda kalarak gelir kaybına uğramıştır. Türkülerimizin birçoğunun hem asıl taşıyıcısı hem de yakıcısı olan, bu nedenle "söz mülkünün sultanı" olarak tanımlanan ozanlarımız yokluk yoksulluk içinde yaşarken, icracılar büyük ka-

zançlar elde edip sultanlar gibi yaşamıştır.

Ozanların Sorunlarına Çözüm Arayışları

Ozanlık geleneğinin yaşatılmasının öncelikle bu alandaki sorunların çözümüne bağlı olduğu yadsınamaz. Bu bağlamda ozanların sorunları değişik zamanlarda düzenlenen toplantılarda tartışılmış, bunların çözümü için öneriler ortaya atılmıştır. Bu tür çalışmaların ozanlık geleneğinin güçlü olarak yaşadığı 1970'li yıllarda artmaya başladığını söyleyebiliriz. Örneğin, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi ile Hikmet Dizdaroğlu başkanlığındaki bir kurulun, 5-7 Kasım 1979 tarihlerinde Ankara'da düzenlediği "Türkiye Halk Ozanları Semineri", bu alanda anılmaya değer etkinliklerden biridir. Seminerin temel amacı, günümüz halk ozanlarının toplumsal, ekonomik, sanatsal, yasal sorunlarını ana çizgileriyle belirlemek; bu sorunların çözümüne ışık tutacak görüşleri konunun uzmanlarıyla, kamu yetkilileriyle, halk ozanlarıyla birlikte saptamak; bu görüşleri halk ozanlarına, ilgili kuruluşlara iletmek biçiminde belirlenmiştir. Ancak amacı ozanlık geleneği bakımından önemli olan bu seminere gelenek üzerine uzmanlıklarıyla tanınan önemli bilim - kültür insanları bildiri sunmamıştır. Sunulan bildirilerin çoğunun konusu ise amacın çok uzağında kalmıştır. Dolayısıyla düzenlenen seminer amacına tam olarak ulaşmamıştır.

Ozanlık geleneğinin yaşatılması konusunda kişisel çabaları da göz ardı etmemek gerekir. Bu konu da çözüm önerisi or-

taya atanlardan halkbilimci Yıldırım Erdener, çıkarılacak bir yasaya ile iki yüzü aşkın ozana devlet güvencesi sağlanırsa geleneğin bir süre daha özünü koruyarak yaşayabileceğini ileri sürmüştür. Ona göre, ozanların en iyileri yansız seçmelerle belirlenip okullarda Türkçe öğretmenlerine yardımcı olarak verilmelidir. Böylece ozan, halk şiiri örneklerini sınıfta sazıyla çalacak, okul kitaplarında müziksiz olarak dondurulan şiirlerle canlılık kazandıracaktır. Bu, öğretim yöntemleri açısından da etkili olacaktır.

Halk ozanlarının ekonomik sorunlarının çözümü konusunda

ikinci önemli kişisel öneri ise halk müziği derleyicisi, sanatçısı Yavuz Top'tan gelmiştir. Sanatçı, 1997 yılı sonunda, Kültür Bakanlığı HAGEM Genel Müdürü Nail Tan ile dönemin Kültür Bakanı İstemihan Talay'a ilettiği önerisinde, halk türkülerinin ticari amaçla acımasızca kullanıldığını, türkülerin yaratıcısı olan ozanların perişan durumda olduğunu dile getirmiştir. Çözüm olarak halk türkülerinden küçük de olsa bir telif ücreti alınıp bir havuzda toplanmasını, elde edilen gelirle kasetler, CD'ler, üretilmesini, kitaplar çıkarılmasını, muhtaç sanatçılara yardım yapılmasını önermiştir.

Bakanın olumlu yaklaşımına, Nail Tan'ın daha sonra da süren çabalarına karşın bu girişimden de bir sonuç alınamamıştır.

Halk ozanlarının sorunlarının tartışıldığı önemli bir etkinlik de İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 21-22 Mart 2008'de İstanbul'da düzenlediği "Âşıklar Kurultayı"dır. Çorumlu ozanlardan Ezgeli Kevser ile Haşimi Aslıhak'ın da katıldığı kurultayda ozanlık sanatının yaşatılmasının önündeki engeller, ozanların örgütlenmesi, bu sanatın yaşaması için eğitime gerek olup olmadığı gibi konular tartışılmıştır. Kurultayda değişik kesimlerden, görüşlerden ozanların ortaklaştıkları düşünceleri şöyle özetleyebiliriz: Ozanların sosyal güvencesi yoktur. Ozanlık sanatının yaşatılması konusunda Kültür ve Turizm Bakanlığı, TRT, Konservatuvarlar, fakülteler gibi ilgili kuruluşlar görevlerini yapmakta, ozanları öteki sanatçılar kadar desteklememektedir. Siyasetçiler kendi aralarında olduğu gibi, ozanlar arasında da ayrımcılık yapmakta, bu da bölünmelere yol açmaktadır. Devlet, anayasanın "Devlet sanatı ve sanatçıyı korur." hükmüne karşın sanatçılar arasında ayırım yapmakta, ozanlar üvey evlat muamelesi görmektedir. Radyolarda, televizyonlarda ozanlarla ilgili programlar yok denecek denli azdır.

Kurultay'da hızlı sanayileşme dolayısıyla İstanbul'un Anadolu kentlerinden yoğun göç aldığı, her ilin nüfusu kadar İstanbul'da hemşerisi olduğu; ozan sanatının yaşadığı çevreler olan Erzurum, Kars, Bayburt, Ağrı, Van, Sivas, Tokat, Çorum, Adana, Kahramanmaraş, Malatya illerinden çok sayıda

ozanın İstanbul'a yerleştiği vurgulanmıştır. Bu nedenle, İstanbul'da Türkiye Âşıklar Birliği ya da Konfederasyonu kurulması, sanatın yaşadığı illerde şubeler açılması istenmiştir. Bu istekte İstanbul'un Türkiye'nin kültür başkenti sayılması etkili olmuştur.

Eğitim konusunda ise eğitimin gerekliliği dile getirilirken, bu eğitimin sağlanacağı doğal ortamların yaratılması üzerinde durulmuştur. İllerde, ilçelerde bulunan kültür merkezleri, halk eğitim merkezleri, Halkevleri döneminde olduğu gibi etkin bir duruma getirilirse, yeni ozanların yetişmesi için gerekli ortamın sağlanacağı belirtilmiştir. Kurulması durumunda Türkiye Âşıklar Birliği'nin bağlama çalma, âşık makamları gibi gereksinim duyulan konularda kurslar düzenlemesi önerilmiştir.

Kurultayın sonundaki değerlendirmeye toplantısında Sivas, Çorum ya da Kars'ta düzenlenecek âşıklar kurultaylarında sonuca gidici çalışmalar yapılması gerektiği vurgulanmıştır.

II

Ozanlık Geleneğinin Çorum'daki Durumuna Yüzeyel Bir Bakış

1. Örgütsel Sorunlar

Bu genel açıklamalardan sonra Çorum'da ozanlık geleneğinin durumuna ana çizgileriyle bakabiliriz. Çorum'da 1980'li yılların öncesinde var olan bir ozan örgütüne rastlanmamıştır. Varlığını saptadığımız ilk örgüt, Anadolu Halk Ozanları Kültür Derneği'dir. Bu dernek, 1984 yılında, "Sefil Pir" ozanlık adını kullanan Fikret

Piroğlu'nun çağrısıyla bir araya gelen ozanlarca kurulmuştur. Derneğin kurucuları arasında Piroğlu'ndan başka Selami Saydam, Şekip Şahadoğru, Haydar Öztürk gibi ozanların adı geçmektedir. Genel merkezi Çorum'da açılan derneğin başka illerde şubeler açması düşünülmüş, böyle bir gelişme olmamıştır.

Kuruluşundan sonra dernek; ozanlar gecesi, halk dinletisi, dayanışma geceleri, şenlikler, şiir yarışmaları, saz kursları, yardım kampanyaları gibi ilgi gören önemli etkinlikler gerçekleştirdi. İlk düzenlenen önemli etkinlik ise 1984 yılı mayıs ayı içinde yapılan "Sılanın Sesi" dinletisi oldu. Almanya'da çalışan bir yurttaşın 1985 yılı mayısında armağan ettiği minibus sayesinde ozanlar ilçelere giderek oralarda da dinletiler düzenlediler.

Dernek, ilk başkanı Fikret Piroğlu'nun 1985 yılı sonunda ölümü üzerine başkanlığa seçilen Ali Saklavcı'nın yönetiminde bir süre daha etkin olarak görev yapmıştır. Onun döneminde yerel basında ozanları tanıtıcı yazılar yayınlanmıştır. Ancak dernek, yavaş yavaş etkinliğini yitirmiş, zaman zaman adına lokal işletilen kâğıt üzerinde bir örgüte dönüşmüştür. 2009 yılında yeni üyelerin katılımıyla derneği etkinleştirmek için yeni bir atılım yapılmış, ancak bir iki etkinlikten sonra, uygulanan yanlış politikalar, saydamlıktan uzak bir yönetim anlayışı yüzünden üyelerce sahiplenilmeyen dernek eski konumuna gerilemiştir.

Çorum'da halk ozanlarının kurduğu ikinci örgüt, Halk Ozanlarını Koruma ve Yaşatma

Derneği'dir. Basına yansıyan haberlerden derneğin, 1991 yılında, önceki dernekten ayrılan ozanlarca, orada yaşanan anlaşmazlıklar üzerine kurulduğu anlaşılmaktadır.

Halk Ozanlarını Koruma ve Yaşatma Derneği'nin başkanlığına iki kez seçilen Hüseyin Özdemir, yerel bir gazetede Çorumlu ozanları tanıtıcı yazılar yazmıştır. Ayrıca dernek; saz kursu, ozanlar gecesi, şehit ailelerine yardım gecesi gibi etkinlikler düzenlemiştir. Bir süre sonra bu dernek de etkinliğini yitirmiştir.

İlimizdeki ozanlık geleneğinin sorunlarına gelince, bu sorunların ülke genelindeki sorunlarla örtüştüğünü söyleyebiliriz. Görüşülen ozanların dile getirdiği sorunların başında ekonomik sıkıntılar yer almaktadır. Ozanların tamamı geçim sıkıntısı çekmektedir. Ozanların büyük bir bölümü sosyal güvenceden yoksun olduklarından sanatlarını layıkıyla yapamamaktadır. Çünkü günümüzde artık ozanlık karın doyurmamaktadır. Bu yüzden Ankara, İzmir, İstanbul gibi büyük kentlere giden, oralara yerleşen ozanlar vardır. Bu durum, Çorum'daki ozanlık geleneğini olumsuz etkilemektedir.

Ozanların örgütlenmesinde yetersizlikler vardır. Var olan dernek, yeterli desteği bulamadığından verimli çalışmalar yapamamaktadır. Ayrıca dernek yöneticileri, dernek çalışmalarını yürütecek gerekli bilgiden, deneyimden yoksundur. Çalışmalar plansız programsız bir biçimde kara düzen yürütülmektedir.

Üniversite, valilik, belediye, televizyon kanalları, radyolar,

sivil toplum kuruluşları ozanları yeterince desteklememektedir. Özellikle Çorum yerelinde radyolarda, televizyonlarda ozanlarla ilgili programlar yok derece kadar azdır. Öteki sanatçılara verilen destekler, tanınan olanaklar, halkın gerçek sanatçısı olan ozanlardan esirgenmektedir. Örneğin, her yıl geleneksel olarak düzenlenen Hitit Festivali'nde başka yerlerden gelen sanatçılara ödeme yapılırken, etkinliklere katılan yerel ozanlarımıza ödeme yapılmamakta, "ev danası öküz olmaz" mantığı ağır basmaktadır.

Ozanların kendilerini geliştirmelerini sağlayacak eğitim ortamları yetersizdir. Usta çırak ilişkisi zayıflamıştır. Ozanların birbiriyle tanışacağı, ortak çalışmalar yürütebileceği, başka ozanların yetişmesine katkı sunabileceği "Âşıklar Kahvesi" ya da "Âşıklar Evi" gibi ortamlar yoktur. Açılan kültür merkezlerinde ozanlara yer ayırmak akla bile gelmemektedir. Başka illerdeki örneklerinin durumuna bakarak Çorum'da bir "Âşıklar Kahvesi" ya da "Âşıklar Evi" açmanın yararlı olup olmayacağı tartışmaya açıktır. Bu nedenle soruna daha geniş bir pencereden bakılmalı, halk ozanlarıyla birlikte yazarlarımızı, akademisyenlerimizi de içine alacak, bunların birbiriyle etkileşim içinde olacağı "Çorumlu Ozanlar Yazarlar Akademisyenler Derneği" (ÇOYAD) adıyla daha geniş bir kurumlaşmaya gidilmelidir. Bu derneğin etkinliklerini sürdüreceği bir "Kültür Evi" kurma düşüncesi gündeme alınmalıdır. Yeni ozanların yetişmesinin öncelikle geleneğin sürdürülmesine bağlı olduğu unutulmamalıdır. Yetenekli

ozanların kendini yetiştireceği ortamların oluşturulması, bu alanda ortaya çıkan kültür birikiminin işin uzmanlarınca incelenip değerlendirilmesi son derece önemlidir. Akademisyenlerin bu yapının içinde yer alması bu bakımdan gereklidir. Burada öteki bileşenlerin düzenleyeceği konferans, seminer, toplantı gibi etkinliklerin yanı sıra ozanlara yönelik olarak kurs, âşıklar bayramı, âşıklar gecesi gibi etkinlikler yapılabilir. Ayrıca kurulacak dernek, bir yayın kooperatifi gibi çalışarak üyelerinin kitap, CD yayınlama çalışmalarına da destek vererek onların geniş halk kitlelerine ulaşmasına katkı sağlayabilir. Dernek aracılığıyla başka illerdeki benzer yapılarla kurulacak ilişkilerin, ortak çalışmaların da ozanlarımızın ülke genelinde tanınmasına katkısı olabilir.

2. Başka Sorunlar - Çözüm Önerileri

Çorum'da ozanlarla ilgili araştırma, derleme, yayın çalışması yapacak halkbilimci olmadığı gibi, üniversitemizde "Halkbilimi Bölümü" de yoktur. Bu güne değin ilimizin yetiştirdiği halk ozanlarıyla ilgili bir envanter çalışması bile yapılmamıştır. Yapılacak araştırmalar için böyle bir çalışmaya ivedi olarak gereksinim vardır. Seçki (antoloji) düzeyinde yapıtlar yayınlamak geleneği yaşatmak açısından olumlu olmakla birlikte yeterli değildir. Çorum ozanlık geleneğinin dünü bugünü üzerine ayrıntılı bir araştırma yapılmalıdır. Bunun için üniversitemizin ilgili bölümleri sorumluluk yüklenmelidir. Çünkü amatör olarak bu işle uğraşanların bu tür çalışmaları yürütmek için maddi olanakla-

rı sınırlıdır. Ozanlarımızla ilgili bitirme, yüksek lisans, doktora düzeyinde tezler hazırlanması yapılabilecek çalışmaların başında gelmektedir.

Geleneğin sürdürülmesine katkı sağlamak için yerel radyolar, özellikle de televizyon kanalları ozanlara yönelik düzenli programlar yapmalı, elden geldikçe maddi yönden de ozanları desteklemelidir. Yerel basında ağırlıklı olarak yaşayan ozanların sanat değeri taşıyan ürünlerine yer veren bir kültür-sanat sayfası oluşturulmalıdır. Dernekler, gazeteler, öteki kuruluşlar zaman zaman ozanları değişik konularda daha güzel şiirler yazmaya yöneltecek şiir yarışmaları düzenlemelidir.

Ozanlarımızın şiirleri derlenip Kültür Müdürlüğü'nde ya da Kent Arşivi'nde ozanlarımızla ilgili ayrı bir kitap, plak, kaset, ses bandı, fotoğraf arşivi oluşturulmalıdır. Bu arşiv araştırmacılara kolaylık sağlayacaktır. Sivas'ta yapıldığı gibi, özellikle eski ozanlarımızdan başlanarak ozanlarımıza yönelik bir "Çorumlu Ozanlar Kitap Dizisi" yayınlanmalıdır. Yaşayan ozanlarımızın kitaplarının yayınlanması, onlara sağlıklarında değer verildiğini göstermesi bakımından da önemlidir.

Tanınmış ozanlarımızın adları parklara, caddelere, sokaklara ya da kültürle ilgili yapılara verilerek ölümsüzleştirilmelidir. Bunun yörede yetişecek ozanlar için özendirici bir etkisi olacağı açıktır. Bu bağlamda Âşık Borani ile Âşık Şekip Şahadoğlu'nun adlarının ilimizdeki parklara verilmiş olması yerinde bir uygulamadır.

Kültür Bakanlığı'nca ozanlara

seçici bir kurulca yapılan sözlü bir değerlendirmeden sonra "halk âşığı" ya da "halk şairi" olduklarını gösteren tanıtıcı kimlikler verilmektedir. Çorum'da da bu belgeyi alan birçok ozanımız vardır. Ancak bu belge sahiplerine hiçbir yarar sağlamamaktadır. Hiç olmazsa kamunun işlettiği kurumlarda bu belgenin indirimli konaklama, indirimli yolculuk yapma, müzelere ücretsiz girme gibi bir yararı olmalıdır.

Ozanlarımızın ürettiği özgün yapıtların notaya alınıp arşivlenmesi, repertuvarlara kazandırılması konusunda ilimizde bilinçli bir çalışma yoktur. Konunun uzmanları ile bu alandaki eksikliğimizin de giderilmesi

için girişimlerde bulunulmalıdır.

Ozanlık geleneğinin sürdürülmesi için ozanların da geleceklerinden kaygı duymaları, sorumluluk duygusu içinde çalışmaları gerekir. Bunun için usta ozanlar yetenekli gençlerin yetiştirilmesi konusunda sorumluluk almalı, usta - çırak ilişkisi yeniden yaygınlaştırılmalıdır. İşin eğitimini almadan, tekniğini bilmeden ozanım diye ortaya çıkanlar geleneği değersizleştirmektedir. Ozanlarımızın çoğu kitap okuma gereği duymamaktadır. Okumadan, söz dağarcığını, imgelem gücünü geliştirmeden bir ozanın yaratıcılığını geliştirmesi, şiirini kuruluktan kurtaracak öz-

gün söyleyiş biçimi yakalaması güçtür. Yazdıklarını şiir sanarak yayınlayanlar halk şiiri geleneğinin yozlaşmasına neden olmaktadır.

Her kentin geleneklere dayalı kültürel bir kimliği olduğu gibi, bu geleneklerden biri olan ozanlık geleneği de toplumsal kimliğin sürdürülmesinde önemli bir yere sahiptir. Kentimizin etkilileri, yetkilileri, iş insanları, bilim insanları, ozanları, yazarları, sivil toplum kuruluşları bu gerçeğin bilincinde olmalı, ozanlık geleneğini geleceğe taşımak için üzerlerine düşen çalışmaları yapmalıdır.

KAYNAKÇA

ÇORUM Gazetesi; 7 Mayıs 1984, 25 Mayıs 1985, 10 Şubat 1986.

ÇORUM Adalet Gazetesi, 4 Aralık 1992.

ÇORUM Haber Gazetesi; 14 Şubat 1991, 28 Mart 1991, 10 Haziran 1991, 23 Temmuz 1991.

ERDENER, Yıldırım (1982), "Türk Kültür Hazinesi Âşıklar Devletçe Korunmalıdır", Türk Folkloru, Sayı: 37 (Ağustos 1982), s. 22-23.

KAYA, Doğan (2001), "Âşıklık Geleneğinin Geleceğiyle İlgili Düşünceler ve Yapılması Gerekenler", Millî Folklor, Sayı: 52, Ankara, s. 87-92.

TAN, Nail (2012), "Türk Halk Bilimi Tarihimiz Açısından Önemli Bir Belge", Türk Halk Edebiyatı Dediğin Bir Sarp Kale, Kültür Ajans Yayınları, Ankara, s. 203-214.

TAN, Nail (2016), "Âşıklar Kurultayı Sonuç Bildirisi", Yel kayadan Ne Aparır?, Kültür Ajans Yayınları, Ankara, s. 200-202.

İSLÂMÎ-MİLLÎ SİNEMANIN ÖNCÜSÜ YÖNETMEN: YÜCEL ÇAKMAKLI

■ Mehmet TATLISU

Yönetmen, Senarist, Yapımcı (1937-2009) –Hayatı:

Sinema Anlayışı:

İslâmî – Milli Sinemanın ülkemizdeki ilk ve en önemli temsilcilerinden biri olan Yücel Çakmaklı, çoğunlukla bireyin ahlak ve inanç alanındaki değişim ve dönüşümünü anlatarak, inandığı değerleri sinema ya aktardı. Ona göre Türk insanının en büyük sorunu “Ahlakî” olup, çare İslâm’a dönüştür.

Bir konuşmasında bu durumu veciz bir ifadeyle şöyle özetler: “Benim sinema anlayışım, İslam Medeniyetine dayanır. Asırlardır toplumumuza damgasını vurmuş İslam ahlakını bırakıp, yüzyılı aşan Batıya dönme, modenleşme çabaları sonucu Türk insanı mânevi dayanaklarını yitirmiş boşlukta kalmıştır. Tek çözüm İslâmî duyarlılıkla anlatmaya çalıştım; “Benim filmlerim Türk sinemacılığında bir Millilik arayışı, Türk insanının tarihsel ve toplumsal şartlarını içinde kendi kılan özelliklerini tespit çalışmasıdır.” (Antrak Dergisi, Eylül) Yücel Çakmaklı’nın tüm filmlerine egemen olan bu görüş, hiç değişmemiş, vefatına kadar devam etmiştir.

Yücel Çakmaklı’nın Yönettiği Sinema Filmleri

Yücel Çakmaklı’nın eserlerini en çok sinemaya aktardığı yazar; Üstad bildiği Necip Fazıl Kısakürek’tir.

Çakmaklı’nın Necip Fazıl’ın eserlerinden senaryolaştırarak çektiği filmler şunlardır:

- 1- Zehra: 1972-Başrol oyuncular: Hülya Koçyiğit-Ediz Hun
- 2-Çile: 1972-Türkan Şoray-Ediz Hun
- 3-Diriliş: 1974-Hülya Koçyiğit-Murat Soydan
- 4-Kızım Ayşe: 1974-Yıldız Kenter-Necla Nazır
- 5-Mümin ile Kâfir: 1992-Tamer Yiğit-Engin İnal
- 6-Bir Adam Yaratmak-1977-Üç Bölüm-Ahmet Mekin-Şaziye Mora (TRT, TV Dizisi)
- 7-Birleşen Yollar:1970-Türkan Şoray-İzzet Günay-Eser: Şûle Huzur Sokağı romanından
- 8-Ben doğarken ölmüşüm: 1973-Orhan Gencebay-Necla Nazır
- 9-Oğlum Osman: 1974-Aytaç Arman-Fatma Belgen-Eser: Raif Cilasun
- 10-Garip Kuş: 1974-Ediz Hun Necla Nazır-Eser: Erdoğan Tünaş
- 11-Memleketim: 1974-Filiz Akın-Tarık Akan-Senaryo: Atilla Gökbölü
- 12-Sahibi Arayan Madalya: 1989-Halil Ergün-Bulut Araş-Eser: Tarık Buğra
- 13-Kurdoğlu: 1991-Serdar Gökhan - Sezer Güvenirgil,

1937 yılında Afyonkarahisar’da doğdu. 1955’de Afyon lisesini, 1960 yılında İstanbul Üniversitesi – İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsünü bitirdi. Afyon’un yazlık sinemalarında kapı kontrolü İstanbul sinemalarında yer göstericiliği yaptı. Yeni İstanbul, yeni İstiklâl ve Düşünen Adam gazete ve dergilerinde sinema yazıları yazdı. 1963’de yönetmen Arşavir Alyanak’ın ikinci asistanı olarak, sinemaya geçti. Aram Gülyüz, Mehmet Dinler, Osman Fâhir Seden ve Orhan Aksoy’un asistanlığını yaptı. 1969’da Elif Filmi kurarak yapımcılığa başladı. Aynı yıl, “Kâbe Yollarında” adlı Belgesel Filmi çekerek ilk Yönetmenlik Denemesini gerçekleştirdi.

Eser: Cem Ertürk

14-Mimyeli Abdullah :-1-
1989-Perihan Şavaş-Berhan
Şimşek

15- Mimyeli Abdullah: -2-
1990- Perihan Savaş- Berhan
Şimşek Eser: Hekimoğlu İsmail

16- Kanayan Yara Bosna (Mavi
Karanlık) 1994- Üstün Serdar
Gökhan- Sibel Turnagöl- Senar-
yo: Üstün İnan

Yücel Çakmaklı'nın TRT TV Dizi Filmleri:

1-Çok Sesli Bir Ölüm: 1977- İs-
met Hürmüzlü Nilüfer Öztürk
Eser: Rasim Özdenören

2-Oynaş: 1977- Tanju Kore-
Hülya Yiğitalp Eser: Şevket Bu-
lut

3-Çözülme 1977- Selçuk Özer-
Perihan Ceylan Eser: Rasim
Özdenören

4-Bağrıyanık Ömer ile güzel
Zeynep-1978-Ahmet Mekin-
Cemal Gencer Eser: Tarık Dur-
sun K.

5- Denizin Kanı – 1978- Ahmet
Mekin – Bulut Aras Eser: Tarık
Dursun K.

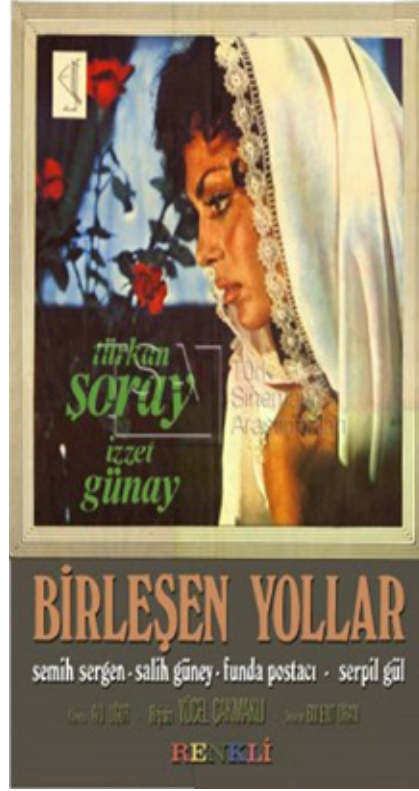
6- 4. Murat- 1980- Cihan Ünal-
Ayten Gökçen Eser: Turan Ofla-
zoğlu

7- Hacı Arif Bey-1982- Ahmet
Özhan- Necla Armeril Eser:
Ayşe Şasa

8-Küçük Ağa:1983- Çetin Te-
kindor- Aydan Şener Eser: Ta-
rık Buğra

9- Aliş İle Zeynep:1984- Ahmet
Özhan- Sanya Veynoviç Eser:
Tarık Dursun K.

10- Kuruluş- Osmancık:
1987-Cihan Ünal-Ahmet Mekin
Eser: Tarık Buğra

11-Son Türbedâr:1996-Çetin
Tekindor-Yusuf Koç Eser: Ah-
met Efe

12- Emir Sultan-1997- Bulut
Aras- Rehâ Yepren Eser: Hüse-
yin Aydemir

13-Cumbadan Rumbaya: 2005-
Bulut Aras- Arzu Yanardağ
Eser: Reyâmi Safa

Önemli Not:

İsteyenler Yücel Çakmaklı'nın
yukarıda adlarını yazdığım
bütün sinema filmleri ile TV
Dizilerini internetten izleyebi-
lirler...

YÜCEL ÇAKMAKLI İÇİN NE- DEDİLER?

1-Mustafa Miyasaoğlu: Yücel
Çakmaklı'nın benzersiz bir us-
talığı var. Bu benzersiz ustalı-
ğın yeni sinema kuşakları tara-
fından anlaşılıp takdir edilmesi
gerektiğine inanıyorum. En bü-
yük hayali, senaryosunun oğlu

Mehmet Kısakürek'le benim
yazacağım bir Necip Fazıl Filmi
çekmekti. Nasip değilmiş...

Yücel Çakmaklı'nın birden çok
tez ve kitapları incelenmesi
gerekir. (Milli Gazete -27 Eylül-
2009)

2- Ali Haydar Haksal: Yücel
Çakmaklı sinemamızda bir ilk-
tir. 1970'li yıllardan itibaren
kültür ve düşünce hayatımızın
en hareketli olduğu bir zaman-
da belirdi. (Milli Gazete – 25
Ağustos)

3-Hakan Albayrak: Yücel
Çakmaklı, Bediüzzamanların
Süleyman Hilmi Tunahanların
başlattığı ihyâ hareketini be-
yazperdeye taşıyan ve Necip
Fazıl'ın yükselttiği bayrağı
sinemanın bunlarına diken
adamdır. (Yeni Şafak 26 Ağus-
tos 2009)

4- Beşir Ayvazoğlu: Yücel Çak-
maklı Milli Sinema Akımının te-
orisyonu ve uygulayıcısı olarak,
özellikle Anadolu'da efsaneleş-
miş bir yönetmendi. Birleşen
Yollar, Kızım Ayşe Oğlum Os-
man gibi filmleri kim ne derse
desin Türk Sinemasında döne-
meçtir. (27 Ağustos 2009)

5-Fatma K. Barbarosoğlu: Yü-
cel Çakmaklı bizim için isimle
müsemma bir isimdir. Sinema-
ya bizi taşıdı yücelterek taşıdı.
Karton karakterler olarak deği-
şim yaşatarak taşıdı. (Yeni Şa-
fak 28 Ağustos 2009)

Kaynak:

Türk Sinema Yönetmenleri
Sözlüğü- Burçak Evren Antalya
Altın Portakal Film Festivali Ya-
yını, 2006

ESKİ ÇORUM'DAN

■ Abdulkadir OZULU

Dün yine eski Çorum'dan konuştuk. Çarşı kültürü üzerine anlatım yoğunluğu ile edebiyatımızda haklı bir yer tutan Mithat Enç'in "Uzun Çarşının Uluları" kitabından söz ettim. Mithat Enç eserinde doğum yeri olan Gaziantep'i anlatır. Yirminci yüzyılın başlarındaki Türk toplumundan canlı kesitler sunar. İstiklal Savaşı günleri ve Cumhuriyetin ilk yıllarının nasıl yaşandığına dikkat çeker. Yıkılmış bir şehirde savaş yorgunu insanlarda, yıkılmamış olan insani ilişkilerin inceliği, bozulmamış tadını okuyucuya hissettirir. 22 başlık altında meczubundan sarhoşuna, hancısından yolcusuna, berberinden kasabına, arzuhalcısından dul kadınlarına kadar varan sıradan pek çok insanın kahraman olduğu eserde, sağlam ve sıcaklığını hiç yitirmeyen insani ilişkiler ağı çizilmiş... Kitaptaki handan hancıdan söz ettim İsmail Özkahraman'a.

İsmail ağabey konuyu Çorum'un geçmişine taşıdı. Altaylığın Mehmet Ağa'yı, Derendeli Ali

Efendi'yi anlattı bana. Bu sohbet faslı içinde dinlediklerimi, keşke roman-hikâye yazma kabiliyeti yüksek olan biri duymuş olsaydı diyorum. Zira Çorumlu olan ve ömürleri boyunca Çorum'da yaşamış bu insanların yapıp tutukları bir roman olacak boyutta. Yaşadıkları her olaydan bir hikâye çıkar.

Altaylığın Mehmet Ağa Çorum'un meşhur hancılarından. Altaylığın Han denilince bilmeyen yok. Mehmet Ağa ise hanından daha ünlü bir hancı.

Rahmetli ne mahir adammış. Diplomasız, fakat işinin gerçekten ehli bir baytar, sakat bırakmayan bir sınıkçı. Han hem muayene hem tedavi merkezi. Hana getirilen hayvanın yürüyüşünden sahibinin ne şikâyeti olduğunu anlayacak kadar işinin ehli. Hayvanın ağzından kan sızıyor. Mehmet Ağa yanında çalışan işçisine ve atın sahibine, "sıkı tutun hayvanı" diyor ve Bismillah çekip hayvanın dilinin üstünden elini sokuyor. Parmaklarının arasında kara bir sülûkle

çıkıyor eli hayvanın ağzından. At tıksırıyor. Bir anda rahatlıyor hayvancağız. Teşekkür eder gibi iri gözlerini Mehmet Ağa'ya çevirip bakıyor. Atın sahibi dualar ediyor. Altaylık, biraz sitem biraz akıl öğretmek için konuşuyor.

"Hayvanları temiz oluklarda sulamıyorlar. Pis oluklardan, durgun kara sulardan alıyor hayvanlar sülûğü."

Mehmet Ağa, ağızsız dilsiz hayvanların sancısı neresindedir, bu sancı nasıl giderilir, hayvan nasıl terletilir, nasıl beslenir, şifalı otlardan yapılmış toz hayvanın burnuna nasıl üflenir, gazdan şişmiş karnından hayvan nasıl tısilata-tısilata kurtarılır, incikmiş ayak bileği, kırık bacak, dönmüş toynak nasıl yerine getirilip sarılıp bağlanır hep bilir. İşte böyle bir hayvan hekimi hancı imiş rahmetli.

Uzun Çarşının Ulularından hiç farkları yok bizim çarşının ulularının da. Hiç duyulmuş maharet midir, nöbet şekeri ile katarakt temizlemek. Derendeli Ali Efendi yaparmış bu göz tedavisini. Nöbet şekeriyle kazırmış kataraktı gözden. Ayna gibi görürmüş bu ameliyatı geçiren yaşlılar. Bana bunları hep İsmail Özkahraman anlattı. Çocukluğundan beri hep çarşı içinde olan biri. Esnaf çocuğu. Kendisi de yıllar yılı esnafbaşılık yaptı Dikiciler Çarşısında.

Aklıma han denilince nalbantlar geldi. Daha doğrusu çocukluğumda çarşının mı desem yoksa Çorumun mu meczuplarından Ali Ağa diye seslenile biri var-

dı. "İpler yağlandı Ali Ağa!" diye bağırılınca müthiş öfkelenen bu yaşlı adama "Ali Ağa deveye nal çakıyon mu?" diye de bağırırlar ve kızdırırlardı. Ali Ağa sesin ne taraftan geldiğini buluncaya kadar bir başkası daha bağırırdı. Çaresiz kalan adamcağız öfkeden köpürür ve esarete öğrendiği dille "toyni... tosmi..." diye başlayan sunturlu bir küfür savururdu.

Bunu hatırlayınca İsmail ağabey:

"Eşek nallanırken kulağı bükülür, öküz yere yıkılıp nallanırdı. Sen de gördün mü?" diye sordu.

Bizim berberlerin çok mahareti vardı eskiden. Kafadan hacamatla kan alırlar, diş çekerler, sarımsakla kınayla saçkıran tedavisi yaparlar, ufak tefek eldeki koldaki yaralara pansuman uygulamalarıydı. Saç sakal tıraşı bazen bu yarım hekimlik faslının yanında ek iş gibi kalırdı.

Üç yaşında imişim. Kızamık salgını varmış ortalıkta. Ben de yakalanmışım. Evde herkes benim vücudumun her tarafını kaplayan küçük kırmızı çıbanlarla ilgili. İlginin ağırlık noktası, kaşınmamamı temin etmek. Zira kaşındıkça kızamık döküntülerinin her biri içindeki sular etrafına yayılıyor ve çıbanlaşıp tehlikeli hâl alıyor. Korkulan oldu ve ben gözümün kaşıntısına yenik düşüp gözlerimi ovuşturduğunda sol gözüm çıbanlaştı ve kapandı. Evde telaş daha da arttı. Her gün hastaneye taşımaya başladılar beni. Hastaneye gidişim ve dönüşüm aile fertlerimin sırtında oluyor. Sırtta taşınışım yetmiyormuş gibi bir de onlara ağıt dinletiyorum. Pansumanlar da fena hâlde canım yanıyor. Giderken korkudan ağlıyorum, döner-

ken acıdan. Uzatmayalım, bizim körlük tedavisi epeyce zaman aldı. Bir gün eve kibrit kutusu içinde berber yapması sarı bir merhem geldi. Kibrit çöpünün başına bir parça pamuk doladılar ve fırsatını bulan sarı merheme sürdükleri çöpü gözüme değdiriyorlar. Kuş olup cıgırıyorum kimsenin umurunda değil. Babamın kesin emri:

"Ağlasa da bağırса da çalın gözüne. Ağlaması kör olmasından hayırlıdır."

Ablalarım, anam ve bizim evde hafızlığa çalışan babamın öğrencisi Harzadınlı Mustafa ağabey, birinden kurtulsam diğerinden kurtulamıyorum. Hafız Mustafa ağabey benim körlük günlerimde en çok kahrımı çekenlerden. Ağlayınca gezmeye küçük parka götürüyor beni. Tek gözle havuzun fiskiyesinden çıkan sulara bakarken kör tarafımdan sarı merhem gözümü buluyor. "yandım anam... yandım!.." cıgırtılarıyla havuz başı seyrimiz bitiyor. Gönlümü almak için omuzlarına oturtuyor Mustafa ağabey. Kafasına yüzüne yumruklar indiriyorum ve eve dönüyoruz.

İyileşti gözüm. Bilmem sarı merhemden bilmem hastanede yapılan tedavi uygulamasından. Yıllar sonra gözlük ihtiyacı için göz muayenesi olduğumda sol gözümde çizikler olduğunu söyledi doktor. Bilmem ki kızamık sekeli midir? Yoksa iyiliğim için gözüme çekilen kibrit çubuğunun beni ağlatan çizgileri midir?

Göz ilacı yapan berberlerde vardı eskiden.

Eski Çorum'dan söz açılıp da laf hekimlik faslına düşünce, Çöplük çarşısında Sarı Ali Ağa'nın bakkal dükkânı arkasındaki

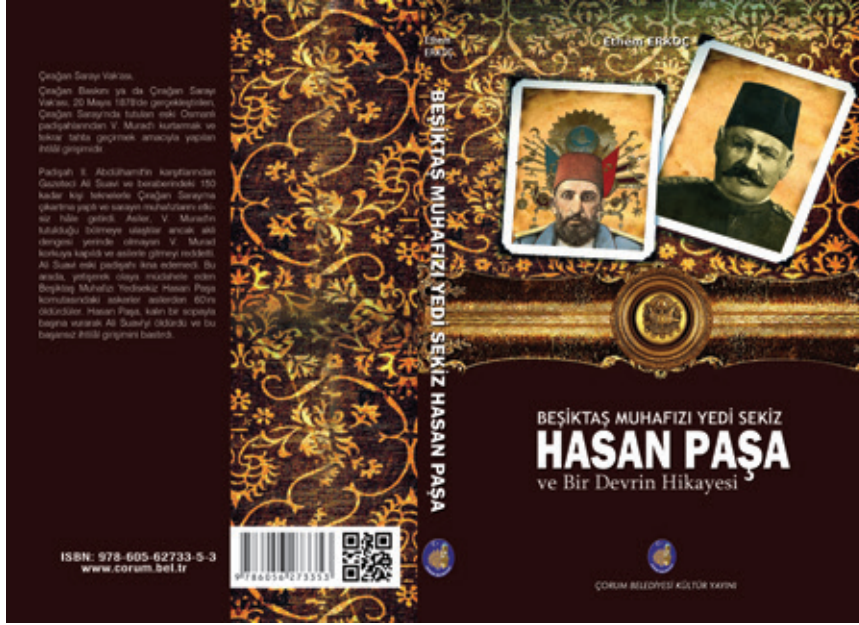
asmalı arastada kara merhem yapıp satan çemrek sakallı Akif Hafız'ı anmamak mümkün değil. Kara merhemi ile meşhurdur. Kalayı esmerleşmiş bakır bir sahan. Eritilmiş balmumu gibi oldukça katı kıvamda kara merhem. Sahanın üstünde bir beyaz bez. İçinde ucu keskin bir dikici bıçağı. On kurşuluk kara merhem. Bir kibrit kutusu içine konularak servis yapılırdı. Uç vermesi gecikmiş çıbanlara veya uç vermiş yaraların üstüne lokum gibi yatırılırdı. Bir gece yara üzerinde sarılı kalan merhem görevini hakkıyla yapar, yara içinde ne kadar cerahat varsa hepsini kustururdu. Hasta rahatlar ve Akif Hafız'ın kara merhemi bir kez daha ünlenirdi.

Şimdi çarşılarda sağlık konusunda bu işlerle uğraşan halk hekimleri yok artık. Bu sağlık konularının her biri için iş hanlarının kapılarında dizi dizi uzman levhaları asılı. Ve ilaçlar kutu içerisinde eczane raflarında.

YEDİ SEKİZ HASAN PAŞA

Halil MANUŞ

çan sesinin uzaklardan işitilebilmesini sağlamaya yönelik dört adet pencere yer almakta. Saatin çanı ise Hasan Paşa tarafından özel olarak İstanbul'dan gönderilmiş...

O zamanlar öğrendim ki bu saat kulesini Çorumlu Hasan Paşa yaptırmış. Sultan II. Mahmut zamanında doğan bu Hasan Paşa'ya "Yedi Sekiz Hasan Paşa" denilirmiş. Sebebi de şöyle anlatılır; babasının yanında geçim derdinden tahsil görmemiş olduğundan imzasını Arapça yedi ve sekiz anlamına gelen و/ل şeklinde attığından adı "yedi sekiz"e çıkmış.

Daha sonraları bu paşaya ilgim gittikçe artmış fakat hakkında yazılan yeterli bir kaynak bulamamıştım. 2004 yılında Çorum Belediyesi yine bir Çorumlu olan Araştırmacı/Yazar Sayın Ethem Erkoç'un bir çalışmasını kitaplaştıırıp bastırmıştı. Kitap "Beşiktaş Muhafızı Yedi Sekiz Hasan Paşa ve Bir Devrin Hikâyesi" adını taşıyordu. Bu konuya ilgimin olduğunu bilen o zaman ki Çorum Yeşilay Cemiyeti Şube Başkanı Değerli dostum Attila Alpay, Belediyenin kültür bölümünden aldığı birkaç kitapla birlikte bu kitabı da bana getirip verdi. Kitabı dikkatle ve merakla okudum. Artık Yedi Sekiz Hasan Paşa'yı çok iyi tanımıştım.

Kitap bittiğinde bende kitabı özetleyecek bir şiir yazma düşüncesi oluştu. Hemen sıcağı sıcağına başladım yazmaya.

İşte o şiir:

94

Şehir Defteri
Ocak 2021

Yıl 1990... İstanbul Beyoğlu Anadolu Lisesindeki öğretmenliğim Çorum Bayat Mehmet Akif Ersoy İlköğretim Okulu'na tayinimin çıkmasıyla artık son bulsa da öğretmen her yerde öğretmendir düsturunca düştük yollara.

İstanbul'un o tarih kokan silüeti gözlerimden gitmese de var olanla yetinmeyi bilen bir kültürden geldiğimden Bayat'ta kaldığım yedi yıl süresince kendimi orali gibi hissedip elimden geldiği kadarıyla yapabileceklerimin en güzelini yapmaya çalıştım.

O zamanlar her öğretmenin bırakın arabasının olmasını evinde renkli televizyonu bile yoktu. Cep telefonum da yoktu dememe bile gerek görmüyorum. Bayat'tan Çorum'a gidebilmek için önce İskilip ilçesine gidilir, oradan aktarma yapılarak Çorum'a gelinirdi. Zamanla Bayat/Çorum arasına tek oto-

büs seferleri konmuş, bu bile halka bir rahatlama getirmişti.

Çorum'a ilk geldiğimde meydanadaki saat kulesi dikkatimi çekmiş ancak kim yaptırmış, niçin yaptırmış düşünmemiştim. Yedi yılsonunda Çorum Merkezeye tayinim çıktı. Arkadaşlarla mesai bitimi buluşacak olduğumuzda buluşma noktamız olmuştu o kule.

Saat kulesi sarı kumtaşından sekiz köşeli 5.3 metre çapında ki tabanın üzerinde 27.5 metre yüksekliğinde, minare şeklinde inşa edilmiştir. Her köşe 2.1 metre uzunluğunda olan kulenin yapım tarihi 1894'tür. Asıl kulenin gövdesi ise 24 köşelidir. Gövde çapı 3.9 metredir. Kule merdiveni 84 basamaklıdır. Üzerinde bulunan dört yöne bakan dört saat kadrânının çapı 1.5 metre, akrep uzunluğu 70 cm, yelkovan uzunluğu ise 85 cm'dir. Saat kadrânının üzerlerinde her yöne bakan

Ölmek

Hiç aklıma gelmezdi
Bir gün ölenlere imreneceğim
Çekip gidiyorsun ansızın
Peşinde çözdüğünü sandığım bir yumak sorun
Matruşka gibi iç içe / peş peşe
Bembeyaz bir sayfayla kapatıyorsun hayatı
Sana en öfke duyanın bile
Yüreğine sızı
Gözüne yaş düşürüyorsun
Ve bırakıyorsun geride
Seni anlamayanları anladıkları kadarıyla

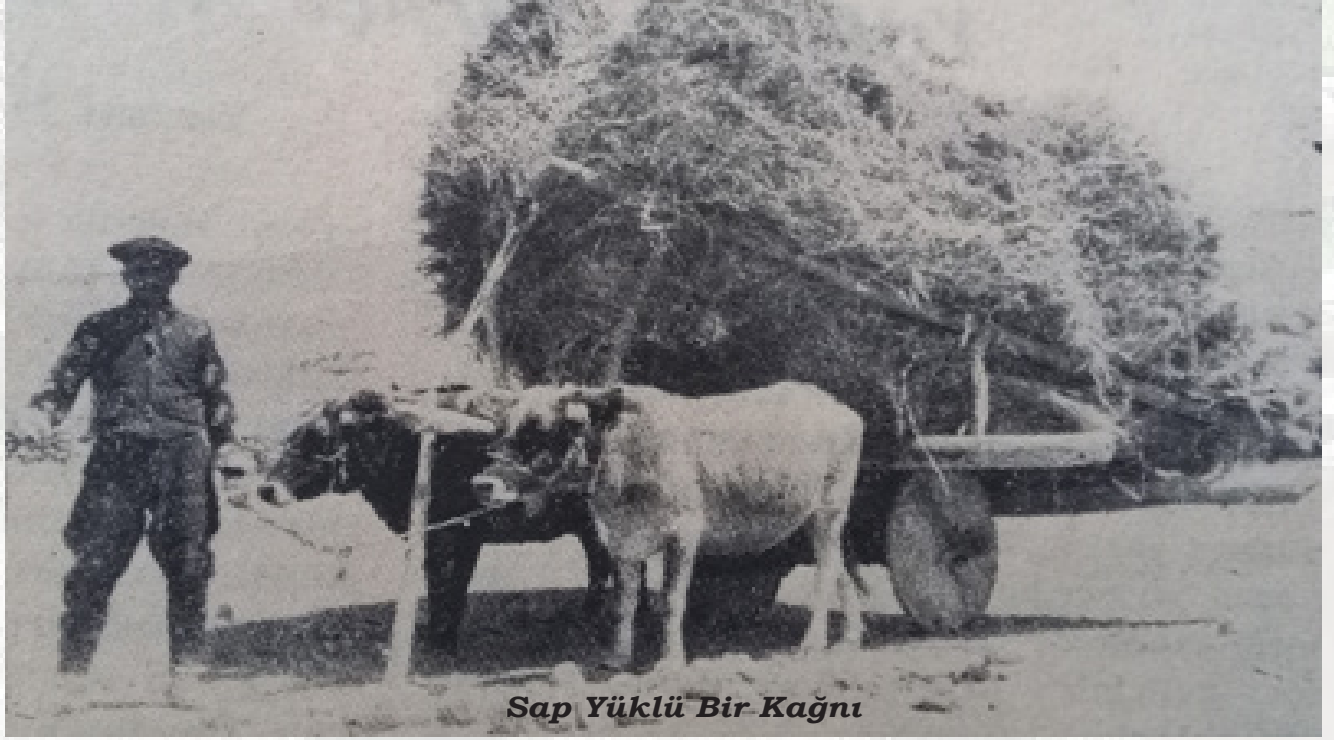
Ne güzel değil mi?
Çıkıyorsun da bir yolculuğa
Elinde yükün yok, sırtında çantan
Valizin ruhunda
Yılları katlamışsın düzgünce
Tek tek vedalaşmasan da
Saf saf olmuş helallik sunuyor dostlar
Elini tutmayanlar sarılıyor tabutuna
Omuz veriyorlar salına
Hayatında omuz vermekten kaçanlar
Hayır diliyorlar son duada
Şahitlik etmezlerken iyiliğine, kötülüğüne
Şahit oluyorlar dinine, imanına

Ölmek ne güzelmiş meğerse
Bir varsın
Bir yoksun
Yaratıldığın toprağın bağrında
Ana şefkatiyle sarmaş dolaş
Şimdi bekle gelenlerini
Bayramdan bayrama...

Halit YILDIRIM

KAĞNI VE KÖP

Can YOKSUL

Sap Yüklü Bir Kağrı

Doğu Perinçek, 18 Şubat 2018 tarihli Aydınlık gazetesindeki yazısının sonlarına doğru babası Sadık Perinçek'in Karacaoğlan'dan okuduğunu söylediği bir dörtlülüğü aktarıyordu:

**"Sekiz olur dokuz olur
Kenger sütü sakız olur
Tosun büyür öküz olur
Bir gün gelir köpe eder"**

Yazar, burada geçen köp sözcüğüyle ilgili olarak, "Hiçbir sözlükte bulamadım, bir tek Ali Püsküllüoğlu'nun Türkçe Sözlük'ünde var diyordu. Oysa **"köp"** sözcüğü bütün eski Türk sözlüklerinde, yazılı kaynaklarda geçer. Yalnız ağız ayrılıkları yüzünden höp, hep, küb, küp

gibi değişikliklere uğramıştır. Aynı kökten gelen köpmek eylemi şişmek, kabarmak, irilenmek, kalınlaşmak, çoğalmak, artmak anlamlarına gelir.

Köpük, köpürmek, köpürtmek sözcüklerinin kökü de köp sözcüğüne dayanır. Kağnılardaki köpün de aynı kökten geldiği açıktır. Çünkü kağının önüne ve arkasına enlemesine konan kalın tahtalar nedeniyle buralar kabarmakta, kalınlaşmaktadır.

Kağrı ve araba Anadolu, Ön Asya, Akdeniz ve Balkan ülkelerinin binlerce yıldan beri kullandığı bir taşıma ve ulaşım aracıdır. Bu araç, Hattilerden beri dağlık sarp alanlar dışında yaşayan tüm Anadolu kavimle-

rinin yaşamlarının bir parçası olmuştur.

Perinçek, benim gibi kırsal alanda doğup büyümediği, kağrıyla yük taşımadığı, karasabanla çüt¹ sürmediği için doğal olarak kağrının köpünü de bilmez. Belki ayağına "sırımlı çarık" giymemiştir. Öğle ve ikindinin sıcaklığıyla ayağındaki çarıklara dolan topraklar ayaklarını kabartmamış, sıcakta kuruyarak tele dönüşen çarıkların sırımları bacaklarını yaralamamıştır. Kağrıya konan **"kemre çeteni"**, **"saman çeteni"** nasıldır, ne işlere yarar? Belki onları da bilmez. İhtimal kendisi benim gibi **"cızlavut"** lastiğe kavuşmanın sevincini de yaşamamıştır.

¹ Çüt: Çorum yöresinde çifte çüt, sabanla bir yeri sürmeye de çüt sürmek denir.

Kağnı yapımı için yaklaşık beş ile yedi metre uzunluğundaki iki **ok**, belli bir düzen verilip yontularak yan yana getirilir. Bu iki okun uç kısımları belli bir açıda yontularak sivri tek bir ağaca dönüştürülür. Arka tarafa doğru genişleyen bu oklar önde tek ağaç gibi olsa da arkada kalan oklar arasında yaklaşık yüz yirmi, yüz kırk santim kadar bir açıklık olur. Okun ön kısmında kayış bağlanarak boyunduruğu tutturacak iki okun iki yanından çıkan sağlam ağaçtan yapılmış bir parçayla oklar arasındaki ilişki sağlanır. Burada en önemli konu, kağnının tekerleriyle bunların arasındaki **mazının** okların altına yerleştirilmesi ve bunun ölçümüdür. Yine kağnının ön köpü ile boyunduruk arasında kalacak boşluk da önemlidir. Çünkü kağnyı koşulan hayvan buraya rahatça sığabilmelidir.

Kağnı kurmada (yapmada) en önemli konulardan biri de tekerler ile mazının ayarlanmasıdır. Tekerlerin büyüklüğü yöreden yöreye değişmektedir. Özellikle engebeli arazilerde kullanılan kağnıların tekerleri daha küçüktür. Mazının uç kısımlarının dört yanı düzgünce yontulmuştur. Ama bu yontma öyle gelişigüzel değildir. Uca doğru gittikçe daralır. Arkaya doğru kalınlaşarak gelir. Tekerler önce kolayca maziya girer, sonra zorlanır. Tekerler ile mazi birleştirildiğinde tam bir uyum içinde olmalıdır. Aksi halde kağnının yolda gitmesi çarpıklaşır. Tekerleri maziya pekiştiren ağaç parçalarına **"buyru"** denir. Buyru, mazının ucu ile teker arasındaki özenle

oyulmuş bir deliğe çakılır. **Mazıbaşı**, mazının uç kısmıdır.

Tekerlerin döndürülmesini sağlayan oklara çakılmış birerden dört kol vardır. Bunlar, mazının ön ve arkaya kaymasını önlediği gibi, tekerin ve mazının dönmelerini sağlarlar. Bu dört kol da çok önemlidir. Bunlar düzenli bir ölçüyle yerleştirilmelidir. Bunlara da buyru denir. Bu kolların kavradığı yerde mazının o bölümü oyulmuştur. Buraya oturan kollar mazının hep aynı yerini kavramış olurlar. Bu dört buyrunun uçları oyulmuş deliklerden okun üzerine çıkar. Çoğu kez mazi ile okun birbirinden kurtulmaması için gevşek bir şekilde bir halat (halka) bağlanır. Bu, devrilmeye karşı da bir önlemdir.

Mazılar, tekerler ve kağnı okları genellikle dayanıklı ağaçlardan yapılır.

Kağnının okları mazi üzerine konunca köplerin yerleri de ayarlanır. Köpler, genellikle sağlam ve kalınca bir kalas parçası gibidir. Biri ön köp, öteki arka köp olmak üzere iki köp vardır. Kimi kağnılarda arka köp biraz daha uzunca olur. Ön köp ile hayvanın arka bacakları arasında çok az bir mesafe olur. Bu yüzden hayvan pislediği zaman bazen pislikleri ön köpe düşer.

Köplerin her bir ucunda da genellikle birer delik olur. Kağnı tarladan sap çekmeye hazırlanacağı zaman bu deliklere birer ucu çatal kazık takılarak ön köp ile arka köp arasına bir ağaç uzatılır. Böylece kağnının yük alanı genişlemiş olur. Daha

çok arpa, buğday, burçak, mercimek, zeyrek gibi ürünlerin saplarını almaya yarar.

Ön köp ile arka köp arasında, tekerler üzerine gelecek biçimde uzunca bir sıruk daha uzatılır. Bunlara da **"çağ"** denir. Kağnı okunun üstündeki köpleri oka tutturan çivi biçimindeki ağaçtan parçaya ise **"köpbasan"** adı verilir.

Kağnı tekerlerinin merkezindeki kalınlık genellikle on santim civarındadır. Dışa doğru açıldıkça bu kalınlık eşit biçimde inceler. Tekerin toprağa sürtünen yerine gelindiğinde bu kalınlık iki üç santime kadar iner. Yolculuklara ve taşta toprağa dayanıklı olması için tekerin dış çevresine kalınca bir demir halka geçirilir. Bu halkalar, kabara denilen tepeli çivilerle çakılarak tekerin korunmasını sağlar.

Tekerlerin maziya iyice yerleştirilip çakılmasından sonra tekerle maziye birbirine sıkıca bağlayan bir oyuga ağaçtan yapılmış bir kama sokulur.

Kimi bölgelerde tekerin yağmurdan etkilenmemesi ve kurtlanmaması için bazı tedbirler alınır. Tekerlere katran sürmek bu tedbirlerden biridir.

Kağnılar bölgesel özellikler gösterir. Balkan bölgelerindeki kağnılarla Anadolu kağnıları birbirinden çok farklıdır.

Boyunduruk:

Boyunduruk da teker, mazi ve bunları taşıyan diğer bölümler kadar önemlidir. En ortası hafif oyularak kayış yerleştirmeye

yarayan boyunduruğun iki yanı eşit olmak zorundadır. Uçlara yakın yerlere ikişer delik açılır. Buralara “**zelve**” denilen, hayvanların boyunlarını bağlamaya yarayan iki üç santim kalınlığında birer parça takılır. Zelveler, genellikle meşe gibi sağlam ağaçlardan yapılır. Biri düz olan zelvenin diğerinin ucu eğilerek iki zelve ucunun birleştirilip bağlanmasını sağlar. Eğri uçlu zelve genellikle yaş ağaçları ateşte yumuşatıp belli bir kalıba vurularak hazırlanır. Boyunduruğa koşulacak hayvanın boynunun iki yanına geçirilen zelveler alttan bir iple birbirlerine bağlanır. Bu iplere “**zelve bağı**” denir. Zelve bağlarının çözülmemesi için zelve uçlarındaki bağ yerlerinde kerikler bulunur.

Boyunduruk kayışları genellikle manda veya öküz derisinden yapılır. Zaman zaman yağlanarak yumuşaması sağlanır. Bu kayışı hayvanın koparması

mümkün değildir. Ama kimi hayvanlar zorlayarak zelveyi kırıp yükten kurtulmaya çalışırlar.

Kayış Atmak:

Kimi hayvanlar kurnazdır. Kendilerini yana vererek yükün ağırlığını öteki hayvana yüklemeye çalışırlar. Başlarındaki kişi bu işi biliyorsa hemen boyunduruk kayışının bir bölümünü kaydırarak o hayvanın kurnazlığını önleyip yükü ona yıklar.

Zelve kayışı yapabilmek, zelve kayışını usulüne uygun bağlayabilmek herkesin harcı değildir. Zelve kayışı yapabilmek usta saraçlık ister.

Kağının Yedekleri:

Kırsal alandaki rençperlerin en önemli araçlarından biri olan kağının başka zamanlarda kullanılmak üzere birtakım yedek parçaları da vardır. Bunları

şöyle sıralayabiliriz:

1. Katran: Çam sakızından yapılan kimyasal bir maddedir. Kimi hayvanların yaralarının kurtlanmaması için kullanıldığı gibi, kağınların ağaç parçalarındaki kurtlanmaya karşı da kullanılır. Geçmiş yıllarda birçok evde içinde katran bulunan kaplar bulunurdu.

2. Çeten: İki çeşit çeten vardır. Bunlardan biri kemre çeteni, diğeri saman çeteni. Kemre çeteni evin çöplüğündeki ve ahırın gübrelüğündeki gübreleri en yakın tarlalara (arpalıkla-ra) taşımaya yarar. Yüksekliği yaklaşık olarak elli ile yetmiş santim arasındadır. Saman çeteni ise daha yüksektir. Tahmini yüksekliği yüz yirmi santim iveya bunun üzerindedir. Harmanlardaki samanları, kesleri eve taşımaya yaradığı gibi, bunların pazara götürülüp satılmasında da kullanılır. Kesler hayvan yemi olmaya yaramayan

samanın iri ve sert parçalarıdır. Tandırlarda, ocaklarda ekmek ya da başka şeyler pişirmek için yakacak olarak kullanılır.

3. Urgan ve sicim: Hemen tüm kağınlarda ve arabalarda bulunması gereken en önemli gereçlerden biri de urgan ve sicimdir. Çünkü her an ansızın bir yük, bir taşımayla baş başa kalmak mümkündür. Böylesi bir durumda urgan, sicim, çuval, heybe, torba gibi gereçlerin kağında bulunması önemlidir.

4. Yiyecek içecek maddeleri: Yolculuğun uzunluğuna, kısıtlılığına veya diğer koşullara göre kağınlarda bulunması gereken önemlilerden bazıları da yiyecek içecek maddeleridir.

Geçmişte bugünkü gibi çelik veya plastik maddeler yoktu. İçecekler genellikle ağaçtan veya topraktan yapılan su kaplarından oluşuyordu. Özellikle çam ağacından yapılan büyük su kaplarına “*senek*” deniyordu. Bunlar on litre civarında veya daha çokça su alıyordu. Küçüklerine “*bardak*” deniyordu. Bunlar beş litre civarında su alabiliyordu. Bir de topraktan yapılmış testiler veya çömlekler vardı. Kağı, araba gibi ulaşım araçlarının vazgeçilmez parçalarıydı bunlar. Ayrıca *sepet* ve *hâ* denilen, yumuşak dallardan örülmüş gereçler de kağınların ve arabaların önemli yedekleriydi. İçlerine birçok şey konulurdu.

5. Kağı dayağı: Kağının en basit; ama en önemli parçalarından biri de kağı dayağıdır. Dayak, okun ön kısmına bir ipe bağlanarak iki hayvanın ara-

sında, okun altında sürünerek kağıyla birlikte gider. Dayağın boyu hayvanların boyuna göre ayarlanır. Kağı olduğu yerde durduğu zaman koşum hayvanlarının boyunlarına yük binmemesi, hayvanların rahatça dinlenmesi için dayak okun altına dik bir biçimde dayanır. Böylelikle kağıya koşulu hayvanlar üzerlerindeki ağırlıktan kurtulmuş olur.

6. Yağdanlık: İçine yağ, tereyağı, içyağı, kuyruk yağı gibi yağların bulunduğu ufacık herhangi bir kaptır. Okun maziya rahatça oturabilmesi için tekerlerin iç bölümünde okun geldiği yer kertilerek okun kaymaması için yer açılır. Tekerlekle birlikte mazi sürekli döndüğü için gerek bu kertik yer, gerekse kertige oturan ok zamanla ısınır ve aşınır. Bu kertik yer yağlanarak hem ısınmadan korunmuş olur hem de kağının daha çok gıcılmasını sağlar. Mazının kolayca dönmesi de sağlanmış olur.

7. Üvendir: Üvendir kağının bir parçası değildir; ama kağı kullananların, karasabanla çüt sürenlerin ellerindeki önemli bir alettir. Yaklaşık bir buçuk iki metrelik bir ağaç dalından yapılır. Ucuna *nodul* denilen bir çivi parçası çakılır. Bu çivin ucunu eğelenerek veya başka yöntemlerle sivriltilir. Koşulu hayvanları daha çok harekete geçirmek için arka butlarına nodul dürtülür. Çoğu kez bu nodul yaralarından kan sızarak bir de buralara sinekler dolur. Kısacası nodul hayvanlar için bir işkence aletidir.

Üvendirenin arka kısmına “*cemek*” denilen sacdan, demirden

yapılan bir parça takılır. Bu da çamurları temizlemek için kullanılır. Özellikle çüt sürerken cemek çok işe yarar. Sabandaki ve saban demirindeki çamurları kazımaya yarar. Üvendirler bazen köylü kavgalarında da bir silah gibi kullanılır.

Harman Zamanı Sapa Gitmek, Kağı Yükleme, Tırpan İşleri, Ağaç İşleri

Coğrafi yapıya göre orak ve harman zamanı farklı yerlerde farklı zamanlardadır. Örneğin Çukurova, Antalya yöreleri gibi yerlerde tarım ürünleri erken oluşur. Sivas, Erzurum, Kars gibi yüksek yerlerde bu zaman çok daha geçtir.

Geçmiş yüzyıllarda ekilen ürünler ya elle yolunarak ya da *orakla*, *tırpanla* biçilerek hasat edilirdi. Eğik yarım daire biçimindeki demirden yapılmış orakların bir de el ile tutulan sap bölümü vardır. Ağızları genellikle keskindir. Çorum yöresinde orağa “*kavrama*” denir. Bu ad, eğikliğinden dolayı biçilecek ürünü kolay kavramasından kaynaklanır. Tırpanla biçilen yerler bir de tırmıkla tırmıklanarak kalanlar toplanır.

Tırmık, dirgen, anadut, çatal, *yaba*, *siyırğı*, çalı süpürgesi, *tırpan*, tırpan çekici, tırpan dişleme örsü, tırpan taşı (bileme işlerinde), su testisi, çalışanların terlerini silebilmek için yağlık (çok amaçlı kullanılan çok büyük mendil), bayanlar için yazma veya başka başörtüsü, önlük gibi birçok araç gereç rençperlikte çok önemlidir. İskilip yöresinde bu tür araç gereç yapımına “*salli*”, bunları yapanlara da “*sallici*” denir.

Tırpanı bir örs üzerinde çekileyerek ağzını daha keskin hale getirmeye **tırpan dişemek** denir. Bu da büyük bir ustalık ister. Ufacık bir yanlış çekiç vuruşu tırpanı tümünden mahveder. Kimi yörelerde (Çorum gibi) tırpan biçerken **ayakçak** denilen bir gereç daha kullanılır. Ayakçak sayesinde biçilen saplar desteler halinde toplanarak belli aralıklarla bırakılır. Ayakçak meşe ve buna benzer kimi ağaç dallarından, özellikle çıtlık otlarından yapılır.

Orak zamanı yolunan ya da biçilen ürünler desteler halinde tarlaya rastgele bırakılır. Bunlar “çatal” ya da “dirgen” denilen “V” biçiminde bir aletle toplanarak belli yerlerde yığınlar oluşturulur. Orak zamanı bitip harman zamanı gelince bu yığınlar harmanlara taşınır.

Çorum ve çevresindeki iller, mayıs sonlarından itibaren orak ve harman zamanına girmiş olur. Bu mevsim eylül, hatta ekim ayına kadar sürer. Köylünün ter döktüğü emek aylarıdır bu aylar.

Harman zamanı sapa gitmek çok erken başlar. Çoğu kez şafak sökerken yola düşülür. Tarlaların uzaklığına göre bir iki veya üç kez tarladan sap alınarak harmana yıkılıp tekrar dönülür. Kuşluk vakti gelip ortalık ısınmaya başlayınca getirilen saplar harman yerine serilerek desteler dağıtılır. İyice dağıtılan desteler düvenle sürülmeye hazır duruma getirilir. Sapların harman yerine serilmiş bu durumuna **“döşek”** denir.

Düvenle sürülen saplar incelidikçe dirgen veya yabayla karıştırılarak sürülmeyenler, iri olanlar yüzeye çıkarılır.

Düven dişemek de ayrı bir ustalıktır. Çoğu kez bu işle uğraşanlar köyleri dolaşarak mesleklerini sergilerler. Düvenlerin altlarına çakılan çakmak taşları her yerde bulunmayan sert taşlardır. Düvenler daha çok ormanlık bölgelerdeki yerleşim yerlerinde yapılır. Çorum yöresindeki rençperlerin bu ihtiyaçlarını çoğunlukla İskilip ve Bayat yörelerinde bu işlerle uğraşanlar karşılar. Çorum’un kuzeyinde bulunan Eyerici Dağı’nın başka bir adı da Düvenci Dağı’dır. Geçmiş zamanlarda bu yörelerde bol miktarda düven yapılarak Çorum dolaylarında pazarlandığı için bu ad verilmiştir. Düven işiyle uğraşanlar genellikle pencere çerçevesi, kapı, ekmek tahtası, tokaç vb. ağaç işlerini yaparak bunların pazarlanmasını da sağlarlar. Karasaban tutağı, kağrı ve saban oku, kağrı ve araba tekeri, ahır ve samanlık-larda kullanılan öz (uzun ağaç), direk, mertek gibi nice ağaç işlerinin yapım ve satımları yine bu kişilerce organize edilir. Tüm bu kaçak işler onların dönemlerine özgü ticaret işleridir.

Sap kağrısı yüklemek ayrı bir ustalık ister. Kökleri dışarıda, başakları içeride olacak biçimde sapların kağrıya yüklenmesinde **“anadut”** denilen, ikisi altta, biri üstte olmak üzere üç çatallı, uzun saplı bir alet kullanılır. Yığından alınan desteler bir duvar ustalığı becerisiyle kağrıya yüklenir. Çoğu kez en ön tarafa, en üste de birkaç deste atılarak bir kulak oluşturulur. Bu da yükleyicinin ustalığının simgesidir. Urganla bağlanarak kayıp düşmesi önlenen saplar tarladan harmana doğru yola çıkarılır.

Kağrı gıcılatacak:

Kağrıya sap yükleyip özellikle ön kulakları yapmanın bir ustalık olduğu gibi, kağrıyı devirmeden gıcılatacak harmana getirmek de ayrı bir ustalık ve onurdur. Kağrının gıcılması için mazı yapımında kullanılan ağaç önemlidir. Daha önce değindiğim gibi mazıyı yağlayarak gıcılmasını sağlamak ayrı bir ustalıktı. Kağrının gıcılması kağrıyı süreni onurlandırdığı gibi, onun yakınları (belki koşulu hayvanları) da bundan zevk alırdı.

Kağrının gıcılması sözü dalga dalga yayılarak atasözlerine, deyimlere kaynaklık etmiştir.

Kağrı pazarı:

Osmanlı dönemi olsun, Cumhuriyet dönemi olsun Anadolu’daki, Trakya’daki birçok kent ve kasabada belli semt ve mahalle adları yaygındı. Bu adların başlıcaları şunlardı: Namazgâh, devehane, tabakhane, hayvan pazarı, sebze meyve pazarı, araba pazarı, kağrı pazarı gibi. Bu pazarların ve duvarların yakınlarında esnaf ve zanaatkarlar bulunurdu. Çeşme, cami, han, hamam bölgenin başlıca yerleriydi. Kağrı pazarı çevresinde kağrıya ilgili araç gereçler yapılır, onarılır ve satılırdı.

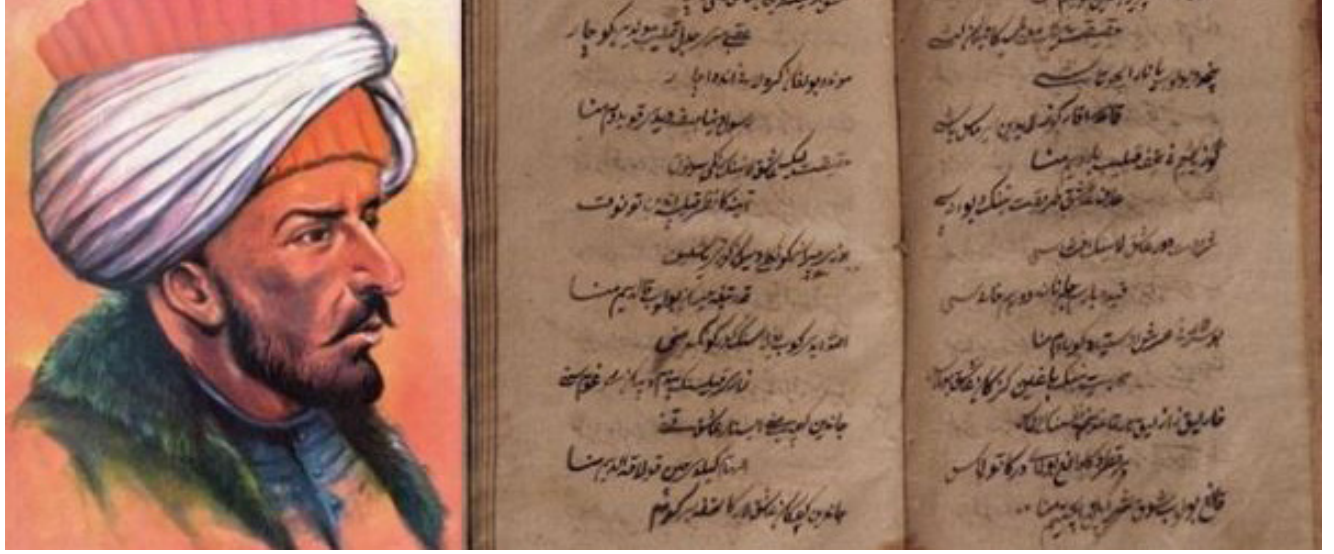
Ordulara erzak ve başka ihtiyaçlar taşıyan kağrı, araba gibi araçlardan başka deve ve diğer hayvanların konakladığı yerler birer istasyon görevi görürdü.

(Devam Edecek)

KUTADGU BİLİG'DEN GÜNÜMÜZE ETİK REHBERLİK TAVSİYELERİ

■ Yaşar UZUN¹

102

Şehir Defteri
Ocak 2021

Şehir ve Kıtıp

Güncel Türkçe Sözlükte “töre bilimi”, “çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü”, “etik bilimi”, “ahlaki, ahlakla ilgili” anlamlarına gelen “etik” kavramı, insan tutum ve davranışlarının iyi-kötü, doğru-yanlış açısından değerlendirilmesidir. Felsefenin ahlakla ilgili bir dalı olarak “etik”, insanın fiil ve davranışlarının ahlaki değerler açısından “iyi” veya “doğru” olup olmadığı üzerine düşünmesini ve buna göre tutum ve davranışını belirlemesini gerektiren bir kavramdır. Bu yönüyle “etik açıdan düşünme”, insanın ahlaki değer ve ilkelere uygun hareket etmesini teşvik ederek “ahlaki olgunluğunu” güçlendiren bir fiildir.

Kamu yönetimlerinde kamu hizmeti üretim ve sunumunda uyulması gereken değer, ilke ve

kurallara uygun davranılmaması “adalet,” “kamu yararı”, “eşitlik”, hukukun üstünlüğü” gibi değerlerin erozyona uğramasına, kaynakların israfedilmesine, kamu itibarının zedelenmesine ve telafisi imkânsız durumların ortaya çıkmasına yol açabilecektir. Bu nedenle, “etik” kavramı kamu yönetimleri açısından kritik öneme sahip bir kavram haline gelmektedir. Zira kamu yönetimlerinin önemli aktörleri olan kamu idareleri ve kamu görevlilerinin kamu hizmeti üretim ve sunumlarında uymaları gereken değerler, ilkeler ve kurallara uygun şekilde hareket etmeleri hizmetten yararlanacak olanların temel bir beklentisi olup, bunun gerçekleşebilmesi için sergilenecek tutum ve davranışların beklenen değer ve ilkelere uygun olup olmadığının davranış sahipleri tarafından sürekli olarak düşünce süzgecinden geçirilmesi gerekme-

tedir. Dolayısıyla kamuda etik düşünme/düşünce, kamu idarelerinin ve kamu görevlilerinin değer odaklı hareket etmelerini, böylece kamu yönetimlerinin kamu ahlakı açısından “ahlakilik” çıtalarını yükseltmelerini amaçlar. Bu yönüyle “etik yönetim” kavramını, güçlü bir liderlik şemsiyesi altında kamu yönetimlerinde “ahlakilik” çıtasının yükseltilmesi, bu anlamda kamu idarelerinin ve kamu görevlilerinin etik değer, ilke ve kurallara uygun hareket etmeleri için gerekli yönetsel faaliyetlerin planlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesini kapsayan faaliyetler bütünü olarak ifade edebiliriz.

Türk İslam devlet geleneğinin şekillenmesinde önemli katkıları olan “siyasetnameler” de yönetim anlayışımıza dair kadim bilgi hazinemizin önemli kaynaklarından birisidir. Siyasetna-

1 Sayıştay Uzman Denetçisi

meler, içinde siyasi düşünce ve uygulamalarla ilgili tavsiyelerin (öğütlerin) yer aldığı, doğrudan hükümdarlara ve diğer yöneticilere yönelik yazılan, yöneticilerin sahip olması gereken hem beşeri hem ahlaki özellikleri ve yönetimi sırasında takip edeceği ilke ve politikaları içeren metinlerdir. Devleti “adalet”, “tarafsızlık”, “hukukun üstünlüğü” gibi değerler üzerine yönetmek için gerekli iyi yönetim esaslarını ortaya koyan siyasetnameler, etik yönetim” için gerekli yönetim sırlarını bünyelerinde barındırmakta ve keşfedilmeyi beklemektedir.

Bu yazımıza konu “Kutadgu Bilig” de bir siyasetname örneği olarak günümüz etik yönetim anlayışının güçlenmesine değer katacak yönetim yaklaşımlarını bizlere sunmaktadır. Balasagunlu Yûsuf Has Hâcib tarafından XI. yüzyılda yazılmış, Türk dilinin, edebiyatının ve kültür tarihinin en önemli kaynaklarından olan “Kutadgu Bilig” (mesut olma bilgisi), insana her iki dünyada saadete ermek için takip edilecek yolu göstermek amacıyla kaleme alınmış bir eserdir. Yusuf Has Hacib, Balasagun’da (Kuz-Ordu) soylu bir aile içinde dünyaya gelmiş, bilimi, erdemi, zühd ve takvâsı ile temayüz etmiş, eserini bir buçuk yılda Balasagun’da yazıp Kâşgar’da tamamlayarak 462 yılında Karahanlılar’ın hakanı Süleyman Arslan Hakan oğlu Tavgaç Uluğ Buğra Han’a sunmuştur. Şairin kudretini takdir eden hakan kendisine “görevlerin en incisi olan” has hâciblik mansıbını vermiştir.

Kutadgu Bilig’de genel olarak yöneticilerin halka olan davranışlarına, halkın devlete karşı olan sorumluluklarına, devletin en üst düzeyde olan yöneticisin-

den itibaren örgütsel yapıdaki tüm yöneticilerin sorumluluklarına, tutumlarına, devlet yönetiminin iyi yönetimi nasıl ve ne şekilde sağlayacağına, devlet yönetiminde saadete nasıl erişebileceğine ve bu saadetin ahiret saadetini de beraberinde getireceğine değinilmiştir. Eserde anlatılmak istenenler Kutadgu Bilig’de Kün Togdı, Ay Togdı, Ögdülmiş ve Ogdurmuş gibi sembolik kişileri üzerinden kurgulanarak bu kişilere ait diyaloglardan ve bu kişilerin davranış, yaşantı ve ifadelerinden hareketle aktarılmıştır.

Günümüzde OECD gibi uluslararası kuruluşların kamu yönetimlerinin etik anlayışa dayalı şekilde gelişim sağlayabilmeleri açısından üzerinde hemfikir oldukları hususlardan birisi “etik yönetimin inşası ve geliştirilmesi” için kamu yönetimlerinde etik esaslı rehberlik faaliyetlerinin koordine edilmesi gerekliliğidir (OECD 2017). Bu anlayışa göre, kamu yönetimlerinde etik yönetimin bütün unsurlarına temel teşkil edecek olan etik kodların (kamu görevlilerinden beklenen etik davranış değer, ilke ve kurallar setinin) tarif edilmesi; bunların kamu görevlilerine benimsetilmesine ve tanıtılmasına yönelik eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerinin yerine getirilmesi; devlette görevli yöneticilerin etik davranış konusunda rol model olarak liderlik sergilemeleri ve etik yönetim unsurlarının hayata geçirilmesi için gerekli çalışmaları devlet/idare bünyesinde gönüllü olarak koordine etmeleri; ve kamu görevlilerine kamu hizmetlerinin üretim ve sunumunda karşılaştıkları ve nasıl davranılması gerektiği noktasında ikilemde kaldıkları durumlarda en doğru davranışın ne olması gerektiği konusunda onlara

destek olması için etik danışmanlık müessesesinin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bu alanlar itibarıyla Kutadgu Bilig’e baktığımızda “kurumlar” ve “kavramlar” değişime uğrasa bile günümüz etik yönetim anlayışının güçlendirilmesine yönelik düşünce pratiğine katkı verecek aşağıdaki tespitleri yapmak mümkündür:

Etik Kodlar: Kutadgu Bilig, kamu yönetimlerinde yöneticiler dâhil kamu görevlilerinin uymaları gereken etik değer, ilke ve kurallar setini belirleyen “etik kodların” düzenlenebilmesi için gerekli referans bilgilere haiz olan bir eserdir. Eserde yer verilen diyaloglar, devlet görevlilerinin görevlerini ifa ederken gözetmeleri gereken değerler üzerine inşa edilmiştir.

Bu bağlamda, eserde ifade edilen ve devlet görevlilerinin sahip olması gereken değerlerden bazıları şunlardır: “Adil olmak”, “affedici olmak”, “cömert olmak”, “sabırlılık”, “kararlılık”, “liyakate önem verme”, “tedbirli davranma”, “akıllı ve bilgili olmak”, “devletine bağlılık (aidiyet)”, “sır saklama”, “doğru sözlü olmak”, “ikiyüzlü davranmamak”, “güzel söz söylemek”, “merhametli davranmak”, “vefalı davranmak”, “itinalı konuşmak”, “şeffaf davranmak”, “halka açık olmak”, “hizmet odaklılık”, “hakları gözetmek”, “edepli olmak” vb.

Eserde bahse konu değerlerle ilgili öngörülen davranış kural örneklerinden bazıları aşağıda ifade edilmiştir:

Devlet yöneticisi, yöneticilik görevinde işlerini bilgiyle yürütmelidir (4136). Devlet yöneticisinin bütün erdemleri herkesten üstün olmalı ve halkına karşı adaletli davranmalıdır

(2171). Devlet yöneticisinin hal-kına söz geçirebilmesi için doğruyu eğriyi, iyiyi ve kötüyü ayırt etmesi beklenir(5884-588). “Vezir” olunduğunda, kötü töre (kanun) kurulmamalı, yumuşak ve düzgün olunmalıdır (4140). “Ordu komutanı” olunduğunda, cömert olunmalı ve uyanık durulmalıdır (4138). Ulu hacib, beyin/yöneticinin sözünü sıkı tutmalı, hevese kapılmamalı, söz söylerken itinalı ve ne dediğinin farkında olmalı, nerede ne zaman ve nasıl konuşulması gerektiğini bilmelidir (2504-2505, 2520). Ayrıca “hacib” olunduğunda rüşvet alınmamalı, yoksul, dul ve yetimlerin istekleri dinlenilmelidir (4144). “Kâtip” olunduğunda, sır bilgi ifşa edilmemeli (4146), her arandığında göreve hazır olunmalıdır (2728). Hazinesdar olunduğunda dosdoğru olunmalı ve işleri doğru şekilde yürütmelidir (4145).

Kutadgu Bilig, yöneticilerin maiyetinde çalıştırdıkları hizmetlilerle (kamu görevlileri ile) olan çalışma ilişkilerinde uyulması gereken kurallara da işaret etmektedir. Örneğin, devlet yöneticisi hizmetlilerin yeme içme ve hizmet için gerekli ihtiyaçlarını karşılamalı (2958), bunlardan yarar gösterenlere dengince bağışta/ücret ödemesinde bulunmalı ve dengince hakkını vermelidir (2974). Eser halka yönelikte uyulması gereken davranış kural örneklerini bünyesinde barındırmaktadır: Örneğin; halka karşı yumuşak dilli olunmalı ve istekleri karşılanmalıdır. Bunlara hitap edilirken gerekli söz sakınarak söylenmelidir (4320-4335) vb.

Burada bir noktanın altını çizmekte yarar vardır: Eserde konu edilen değer ve kurallar “bütününün” günümüzde “mutlak doğru ve geçerli” olduğu ayrı bir değerlendirme konusu-

dur. Zira yöneticilerin ve kamu görevlilerinin sahip olması gereken değer vasıflarının bazılarının sınırları (cömertlik, affedicilik vb.) günümüzde mevzuatla belirlenmektedir. Ancak eser açısından önemli olan kamu yönetimleri için “değerlere ve davranış kurallarına” işaret edilmiş olmasıdır ve yukarıda verilen örnekler dikkate alındığında Kutadgu Bilig’in kamu yönetimleri için gerekli olan “etik kod”lara zemin hazırlayabilecek nitelikte değer odaklı referanslar içerdiğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle Kutadgu Bilig, kamu yönetimlerinde yöneticilerin ve kamu görevlilerinin uymaları gereken etik değer ve ilkeler ile davranış kurallarının tarif edilmesi gerekliliğinin önemli olduğunu bizlere hatırlatmaktadır.

Etik Eğitimler: Etik/ahlaki değerlerin kavranması, benimsenmesi ve kamu hizmeti üretim ve sunumunda yaşanması ile gelecek nesillere aktarılması, söz konusu değerlerin “*eğitim ve öğretim*” aracılığıyla kazandırılması ve kamu görevlilerinin bu yolla yetiştirilmesi ihtiyacını gündeme getirmektedir. Eğitimler, kamu görevlilerinin kamu hizmetiyle ilgili hangi değerlere ve davranış standartlarına riayet etmesi ve önem vermesi gerektiği hakkında gerekli bilinçlendirmeyi; farkındalık artırmayı; karşılaşılabılır ve/veya karşılaşılan risklerin nasıl yönetilmesi gerektiğinin öğrenilmesini; aidiyet duygusunun pekiştirilmesini; nasıl davranılması gerektiği noktasında kararsız kalındığı durumlarda (etik ikilemlerde) ne şekilde davranılmasının uygun olacağı hususunda çözüm yolları sunmayı sağlayacaktır. Etik/ahlaki değerlerin eğitimler yoluyla kamu görevlilerine kazandırılması devletin ve bu anlamda bünyesinde çalışılan kamu idaresinin

itibarının ve kurumsal kimlik yapısının güçlendirilmesine de katkı sunacaktır.

Etik eğitim bağlamında Kutadgu Bilig’e baktığımızda aile içi eğitimin ve devletin sağlayacağı eğitimin önemine vurgu yapıldığı görülmektedir. Çocuklar doğduktan sonra ev içerisinde ailenin onlara değerleri aşılması, erdemli bireyler olması için gerekli desteği sağlamaları gerekmektedir (1228, 4504-4508). Hacib’in önerdiği eğitim modeli, değerlerin nesilden nesile aktarılmasına yönelik, muhatabın önüne ulaşabileceği rol modeller çıkarmaya dayalıdır. Yusuf Has Hacib, kafasındaki ideal insanı okuyucularına sunarken, günümüz eğitim anlayışı içinde kabul edilen öğretim yöntem ve tekniklerini yüzyıllar öncesinden kullandığını görmekteyiz. Bireyin kabiliyetlerine göre eğitim yapılması, eğitime küçük yaşta başlanması, bireysel farklılıklara dikkat edilmesi, soru cevap tekniğinin kullanılması, somuttan soyuta, basitten karmaşığa gibi öğretim ilkelerinden faydalanılması, okuyucuya nasihat vermenin yanında bu nasihatleri erişilebilir günlük hayattan rol modellerle destekleyip canlı hale getirmesi, hazırbulunuşluğa dikkat etmesi vb. öğeler Kutadgu Bilig’de tespit edebildiğimiz belli başlı eğitimsel öğelerdendir.

Kutadgu Bilig, “hizmet içi eğitimler” yoluyla da etik değerlerin benimsenmesine ve anlaşılmasına katkı sağlanacağını işaret etmekte, ayrıca eserdeki diyaloglardan da anlaşılacağı üzere “yönetici” ve “yönetilenler” arasındaki değer odaklı konuşma ve sohbetlerinde etik değer, ilke ve kuralların anlaşılmasında “öğretici” bir fonksiyon icra edeceğini bizlere göstermektedir. Eser, ayrı-

ca “öncekilerin ve diğerlerinin yazdığı eserlerin okunmasının da” “doğru” davranışı anlama ve uygulamada yararlı olacağının altını çizmektedir (2698-2699).

Yöneticilerin Etik Liderliği: Devletin ve kamu idarelerinin itibarını korumak yöneticiler de dâhil bütün kamu görevlileri üzerinde temel bir sorumluluktur. Ancak, kamu itibarının korunmasında, doğruluk ve dürüstlük gibi etik/ahlaki değerlerin devlet ve bu bağlamda kamu idarelerinin ve dahi toplumu oluşturan kesimlerin günlük işlerinde egemen olmasına yönelik gerekli faaliyetlerin planlanması, yürütülmesi ve izlenmesinde söz konusu yöneticilere önemli rol ve sorumluluklar düşmektedir. Gerek etik/ahlaki değerleri önceleyen bireysel davranışlarıyla ve gerekse etik yönetim gerekliliklerinin koordineli şekilde yerine getirilmesini sağlamalarıyla yöneticilerin devlet ve kamu idareleri bünyesinde rol model olacakları aşikârdır.

Kutadgu Bilig, “etik lider” olunması bağlamında “etik liderlik davranış örneklerini” okuyucusuna sunmaktadır. Söz konusu davranış örneklerinden bazıları şunlardır: Halkı yönetenler yumuşak huylu ve düzgün tavırlı (546), edepli ve alçakgönüllü olmalı, halkına iyi muamele etmelidirler (51965). Yönetici, kötülerini uzaklaştıran, iyilerin hepsini kendisine yakın kılan, onların yolunu açan bir profil sunmalıdır (5625). Yönetici halkın haklarını bilmelidir (55749). Devlet yöneticisi, değer odaklı öğütler vermelidir (6265). Yöneticiler, devlet işlerinde doğruluk esaslı davranış sergilemelidirler (809). Mevzuat karşısında eşitlik ilkesini gözetmelidirler (817-818) vb. Yöneticinin eserde bahsedilen etik liderlik davranışlarını

sergilemesi yükümlü oldukları “adaleti sağlama” görevinin gerçekleştirilmesi için de ayrıca önem arz etmektedir.

Etik Danışmanlık Müessesesi: Devlet yönetiminde görev alanların, görev ve sorumluluklarını yerine getirmeleri sırasında nasıl davranılması gerektiği hususunda kararsız kaldıkları durumlarda kendilerine “doğru davranış” konusunda yol gösterecek ve tavsiyede bulunacak kişilere ihtiyaçları olabilecektir. Bu noktada kamu görevlilerine “etik danışmanlık” desteğini sağlayacak idari mekanizmaların varlığı ve işlevselliği önemli olacaktır. Kutadgu Bilig’e bu yönlü bakıldığında, eserde devlet işlerinde danışılarak işlerin görülmesi gerektiğinin altının çizildiğini ve danışma neticesinde ortaya çıkan sonuca uygun şekilde hareket edilmesinin önemine vurgu yapıldığını anlamaktayız (5659 ve 5650-5658). Müellif, “danışılacak kişilerin” vasıflarını da hatırlatarak bu kişilerin bireysel çıkarlarını gözetmeyen, akıllı ve bilgili kişiler olması gerektiğini asırlar öncesinden bizlere ifade etmektedir (1995 ve 3493).

SONUÇ:

Kutadgu Bilig’de devlet yönetiminde etik yönetim gerekliliği olarak “etik rehberlik” faaliyetleri kapsamında yukarıda ele alınan hususların ülkemiz kamu yönetiminde yönetim çevrelerinin geliştirilmesine katkı sunacağı ve günümüz kamu yönetimlerinde etik yönetimle ilgili politika ve uygulamaların tasarımı ve güçlendirilmesinde bir ufuk sağlayacağı unutulmamalıdır. Bu açıdan “Kutadgu Bilig” gibi devlet yönetim geleneğimizin temel davranış kodlarına haiz eserleri gündemde tutmak ve öngördüğü gereklilikleri günümüz şartları da dikkate alınarak bugüne uyar-

lamak, kültürel coğrafyamızda neşv ü nema bulan yönetim anlayışımıza dair kadim bilginin muhafaza edilerek geleceğe taşınmasında da önemli bir işlev üstlenecektir.

KAYNAKLAR:

Aydın, İ. (2003), “Eğitim ve Öğretimde Etik”, Pegem-A Yayıncılık, 1.Baskı,2003, Ankara

Bulut, Y. ve Aslan, M.M., (2018), “ Kutadgu Bilig’de İyi Yönetimin Esasları”, Ombudsman Akademik Özel Sayı 1, Kamu Hizmetlerinde İyi Yönetim İlkeleri, Aralık, 2018

Dinçer, Ö. (2018), “Siyasetname-leri Yeniden Okumak- Bir Yönetim Bilimci Gözüyle Geleneksel Siyasi Düşünce”, Klasik Yayınları, Birinci Basım, İstanbul

DİA, (2020), <https://islaman-siklopedisi.org.tr/kutadgu-bilig>, Erişim Tarihi: 31.10.2020

HAS HACİB, Yusuf, (2017), “Kutadgu Bilig”, (Çeviren: Aysegül Çakan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, IV Basım, 2017, İstanbul

Kaya, U. (2017), “ Kutadgu Bilig ve Yusuf Has Hacıb’in Eğitimle ilgili görüşleri, Düzce Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: I, Sayı: I, 2017

OECD, (2017), “OECD Recommendation of The Council On Public Integrity”, <http://www.oecd.org/gov/ethics/OECD-Recommendation-Public-Integrity.pdf> ,Erişim Tarihi: 28.10.2020

TDK,(2020),<https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 31.10.2020

ANADOLU GERÇEĞİ VE “KÜÇÜK PAŞA”

■ Murat SOYAK

‘Küçük Paşa’ romanı yer tasviri ve buna bağlı tespitler ile başlar:

“Anadolu’da bir köy... Bir buçuk yıl evveline kadar müstebit hükûmetin asker almak, vergi tarh ve tahsil etmek lâzım geldikçe hatırladığı köylerden biri.

Anadolu’yu görmeyenlerin, büyük şehirlere mahsus her türlü gürültülerden sıkıldıkça birer sükûn ve huzur yeri olmaları tasavvuru ile sakinlerine gıpta ettikleri fakir ve sefalet yuvalarından biri olan bu köyün mevki, bir şairi, bir ressamı yalnız bir şiir yazmak, bir tablo krokişi çizip geçmek için belki memnun edebilirdi.

Bu küçük köy, dört taraftan yüksek, alçak, çoğu çıplak dağlarla çevrilmiş, enine boyuna birer ikişer saat uzayan ve topraklarının kuvvetiyle ünlenen bir ovanın kuzey batısına doğru keman sapı şeklinde kıvrılarak iki dağ silsilesinin arasına girdiği yerde kurulmuştur.” (s.11)

“1312 (1896) yılı şubatının son günlerinden biri idi” ifadesiyle olayın başladığı zaman hakkında bir kayıt düşülmüştür.

Olayların gelişimi

Niğde’nin bir köyünden Keleşoğlu Ali, askerlik vazifesi için İstanbul’a çağrılır. Keleşoğlu Ali, temiz, saf, dürüst bir insandır. Bir gün İstanbul’da bir hemşehrisine rastlar. Kâmil adındaki bu hemşehrisi, işini yoluna yordamına koymuş,

Ebubekir Hâzım Tepeyran’ın 1910 yılında yayımlanan ‘Küçük Paşa’ isimli romanı, edebiyatımızda Nabizâde Nazım’ın ‘Karabibik’ (1890) isimli uzun hikâyesinden sonra köy hayatını konu alan bir eserdir.

‘Küçük Paşa’ romanında anlatılan köy, Niğde köylerinden biridir. Romandaki çevre tasvirleri ve yöresel ağız özellikleri bu köyün Niğde vilayeti içinde bulunduğuna birer işarettir.

Ebubekir Hâzım Tepeyran’ın torunu Oktay Akbal, 3 Eylül

1984 tarihli sunuş yazısında eserin hazırlanışı hakkında şunları belirtir:

“Küçük Paşa’nın –ilk kez 1910’da, ikinci kez 1945’te yayınlanmış bu romanın-üçüncü baskısı elinizde. 1945’teki metni bugünün Türkçesine çevirdik yine... Belki bir gün bir inceleyici çıkar, 1910’daki esas metni olduğu gibi bugünün Türkçesine çevirir, bir ‘edition critique’ halinde yayımlar. Şimdilik size sunduğumuz, 1945’te Hazım Bey’in yaptığı sadeleştirilmiş Küçük Paşa’dır.” (s.9)

zamanın sadrazamına kapılanmıştır. Keleşoğlu Ali ile ilgilenir. Konuşup dertleşirlerken Âli'nin köyde bıraktığı karısının doğurmak üzere olduğunu öğrenen Kâmil, bir teklifte bulunur. Sadrazamın karısı da yakında doğuracaktır; doğacak çocuk için sağlığı, gücü kuvveti yerinde bir sütanne aramaktadırlar. Bu sütannelik için karısını İstanbul'a getirmesini söyler. Durum Paşa'ya iletilir. Ve Ali'nin karısı Selime konağa getirilir.

Selime kendi oğlu Salih'i haptada iki gün, Paşa'nın yeğeni Haldun'u ise her gün iki kez emzirir. Haldun konuşmaya başlayınca Suat Paşa'ya "Paşababa" der. Selime'nin oğlu Salih de aynı şeyi yapınca Paşa'nın karısı bundan hoşlanmaz; üstelik Salih'i de sevmez. Paşa ise kendi çocuğu olmadığı için bütün sevgisini bu iki yavruya vermiştir.

Paşa, evladı gibi gördüğü Salih'in okuması için Fransız bir mürebbiye tutar. Ancak bir vazifeyle Anadolu'ya gidince olumsuzluklar başlar. Karısı, Salih'in eğitimine engel olur. Sağlık sorunları yaşayan Paşa, İstanbul'a bir süre sonra geri döner. Ali, askerlik vazifesinin bitiminde oğlu Salih'i konağa evlatlık bırakıp hanımı ile birlikte köye gider.

Ali, köye döndükten bir süre sonra İstanbul'dan aldığı imzasız bir mektuptan Selime'nin birisiyle ilişkisi olduğunu haber alır. Ve hanımını boşar; bir başkasıyla evlenir. Selime köyde bir başına kalır. Yakın köyden bir başka adam ile evle-

nir. Hastalığı gittikçe ilerleyen Paşa, bir süre sonra ölür. Salih, İstanbul'da adeta sahipsiz kalır. Konakta evlatlık iken uşak durumuna düşer. Naime Hanım, hiç sevmediği Salih'i kısa zaman içinde köyüne gönderir.

Salih köye gelince üvey annesi Haçça ile karşılaşır. Paşa konaklarında büyüyen Salih'i zor, sıkıntılı günler beklemektedir. Köyde yaşadığı kimsesizlik karşısında çaresiz bir haldedir. Önceki ve şimdiki yaşantısı arasında dağlar kadar fark vardır. Bu arada babası Keleşoğlu Ali yeniden askere alınır ve Yemen'e gönderilir. Üvey annesi Haçça kendisine akla gelmedik zulüm ve işkence yapmakta; kaldırmayacağı çok ağır işlerin altında ezmektedir.

Üvey anne Haçça, sürekli öksüren Salih'i -kendisini uyutmadığını bahane ederek- bir kış gecesi evden dışarıya atar. Salih'in sağlığı gittikçe bozulur. Kendisine yapılan kötülüklerden, baskılardan iyice usanmıştır Salih. Köyden kaçmayı düşünmektedir. Yaşanan bu olay üzerine kararını verir. O gece ahırda sabahladıktan sonra yola çıkmayı amaçlar.

Paşa'nın eşi Naime Hanım kocası ölünce bir gençle evlenmiştir. Beş aylık çocuğunu düşürmüş, yedi aylık bir çocuğunu da ölü doğurmuştur. Olup bitenler onu çok üzmüştür. Bir gün rüyasında eski kocasını görür. Salih'e yaptığı haksızlıktan ötürü Paşa onu azarlar. Aynı gece Salih'i de rüyada görür. Naime Hanım korkuyla uyanır. Yaptıklarından pişman olmuştur. Salih'in konağa geri getirilme-

sini kocasından ister ve hemen telgraf çekilir.

İstanbul'dan gelen telgrafa verilen cevap şudur:

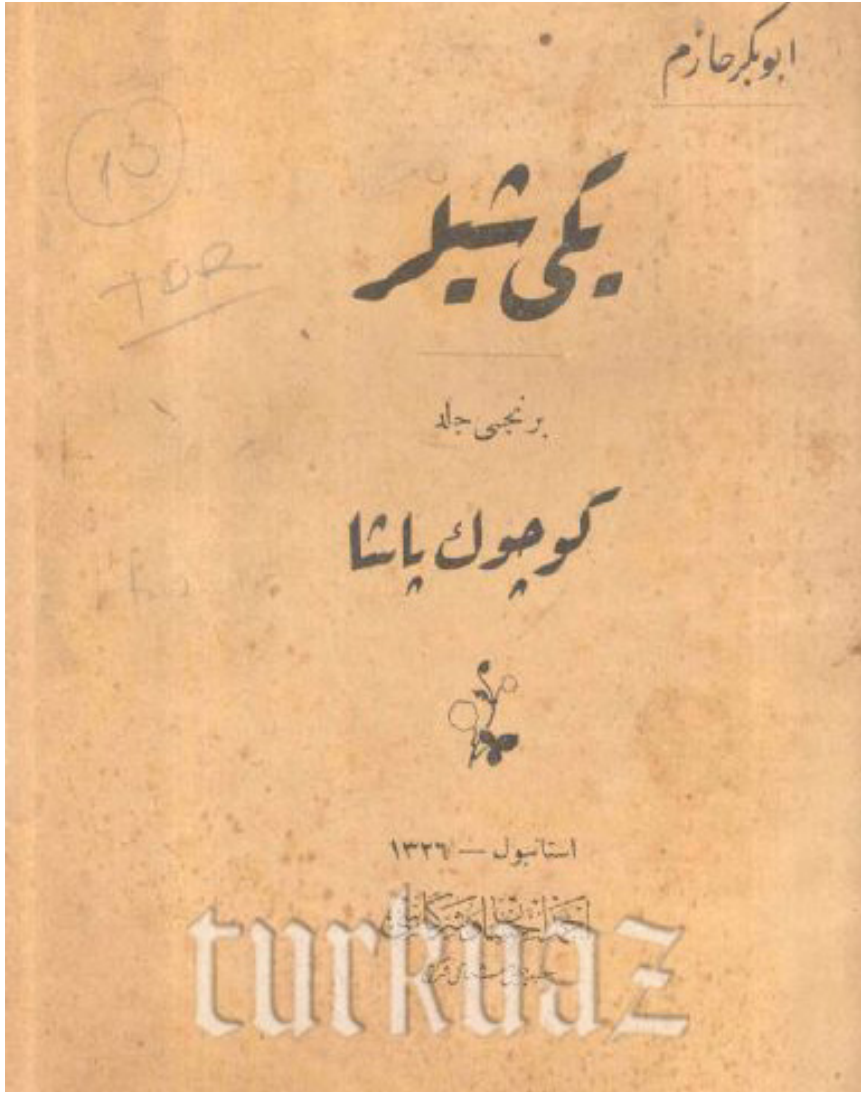
"Merhum sabî üç gün evvel geceleyin kurtlar tarafından itlâf ve ekledilmiş olduğu mazurdur."

Roman hazin bir son ile biter. Salih, geceleyin kurtlar tarafından parçalanmıştır.

'Küçük Paşa' romanında yöresel kelime, deyim ve söyleyişler

Bu eser, Niğde yöresi söyleyiş özelliklerine uygun çeşitli kelime, deyim ve cümleler bakımından bir zenginlik arz etmektedir. Yazar, Niğde yöresinin dil özelliklerini iyi bildiği için esere başarıyla yansıtmıştır. 'Küçük Paşa' romanında dilin kullanımına dair seçtiğimiz bazı örnekler:

Zerradar (zerre kadar), **dımışkı** (düz), **horanta** (aile fertleri), **sındı** (makas), **yeğni** (hafif), **mezelenmek** (taklidini yaparak alay etmek), **dölek yürümek** (doğru, rahat), **söğürme** (bir tür et yemeği), **bişirgeç** (ekmek pişirmek için bir alet), **sormuk** (bebeklere, tülbent içine tatlı konularak yapılan emzik), **üzlük** (küçük çömlek), **melmekât** (memleket), **gömük** (batak), **gözer** (kalburun biraz daha geniş deliklisi), **peşkir** (havlu), **sini** (üzerinde yemek de yenilebilen tepsi), **güççe** (yapma bebek) **enkesden** (şakadan) söylemek, göresi gelmek (özlemek), **sohum** (lokma), **çonur** (büyük diken), **ingilli herif** (kılıbık), **kelik**

(pabuç eskisi), **ariyet** (ödünç) almak, **yunak** (banyo), **gögez** (koyu mor renk), **söbü** (yumurta biçimi, oval), **tebelleş olmak** (istenmediği halde birinden veya bir yerden ayrılmayan, gitmeyen, musallat olan)...

—Küccük paşayı daha ilk gecede aç uyutmalım, haydi hiç olmazsa iki yumurta sıdırıver. (s.100)

—...konağa dıhmazsınız da sokakta kalır, sürünürüm deye korhtum geledim. (s.55)

—E güzel hanım no gorup bakır saçını pürçeğini yolup bağ-

rını boğazını tırnaklayıp duruyor mu? (s.115)

—Köyde yıhanırdım emme, burada garip ite döndüm, eline sağlık abla kadın, yıka; keşik yaparık, ben de seni yurum. (s.29)

—Çok ağlayıp dingildeyor mu? (s.115)

—Getiren gönderen sağ olsun! Kara abla, şirin dadı no goruyor? Dolu selevir, dolu selevir (hayvan üstünde gübre taşınan büyük zembil) gibi şişip taşıyor mu?

—Nazikter kalfa gine öyle fidan

gibi konakta salınıp batır mı? Kalfa değil ha bi melek! (s.115)

—Ne gorelim aslanım (s.117)

—Bu hafta tezkiremi verecekler, her ne gadar bana da 'Konahta kal, sana da iş bulunur' deyorsa da ben galamam; köy kohusu söğürme dumanı gibi burnumda tütüyor. (s.48)

Son söz yerine

'Küçük Paşa' edebiyatımızda köy ve köy hayatı üzerine önemli bir romandır. Yazar Ebubekir Hâzım Tepeyran, devrin sosyal şartları içinde köyü ve köylüyü gündeme getirmek istemiştir. Edebî bir kaygıdan ziyade toplumsal gerçekliği yansıtmaya çabasında olmuştur. O devir içindeki merkez-taşra karşıtlığı; zengin konak hayatı ve yoksul Anadolu köyü üzerinden anlatılmıştır.

Romanın bazı bölümlerinde aşırı, zorlama bir yorum ile doğa şartları ve çevre özellikleri vurgulanarak 'istibdat' eleştirisi yapılır. Bu üslup yazarın anlatıma müdahil olduğu, romanın yapısına zarar verdiği bölümlerdir.

'Küçük Paşa' yirminci yüzyılın başlarında Anadolu gerçeğini, Anadolu insanını yakından görme, tanıma ve anlama çabası olarak değerli bir çalışmadır. İstanbul'un dışındaki taşra hayatı dikkatlere sunulmuştur. Ayrıca kadınların duygu-düşünce dünyası ve bir çocuğun masumiyeti üzerine önemli dikkatler içermektedir. Anlatımda aksayan yönler olmasına rağmen yine de kendisini okutan bir romandır 'Küçük Paşa'.

ÇORUM'DAN AVUSTRALYA'YA

■ Prof. Dr. Hilkat ÖZGÜN

Tüm erkeklerin bir sanatı vardı. Kimi tenekeci, kimi şekerçi, kimi arabacı... Mahallemizde sucuk, şeker ve tulumba tatlısı yapan komşularımız vardı. Aki-de şekerî gözümüzün önünde yapıldı. Hafta sonları en büyük keyfimiz sucuk satan komşumuzdan sucuk alıp pişirmek olurdu. Hafta sonları tüm mahalle mis gibi sucuk kokardı. Kadınlar çok güzel ekmek yaparlardı. Ekmeklerinin kokusu tüm mahalleyi sarardı. Onlar çarşı ekmeğini, biz onların ekmeğini sevdiğimiz için gider fırından ekmek alır, değiş tokuş yapardık. Çok kültürlülük kavramını ilk kez çocukluğumda, o mahallede yaşadım. Mahallemizde çerkes bir aile yaşardı. Gelenek ve göreneklerine çok bağlı bir aileydi. Çocuklarına çok değer verirdiler. Onlara gittiğimde küçüğünden büyüğüne herkes ayağa kalkardı. Bu misafire saygıymış. Büyük bir aileydi. Anne, baba, çocuklar, büyük anneler ve dedeler. Kızlarını geç evlendirirlerdi. Kadınları giydikleri renkli kıyafetlerle adeta asalet simgeleriydiler. Evlerini bembeyaz boyarlardı. Mahallede farklılıkları gözle görülürdü.

İlkokulu bitirdiğim yıl babam tayinini okulu, yolu, lojmanı olmayan bir köye istedi. Tüm aile çok şaşırdık. Benim için bir karar verilmesi gerekiyordu. Babam "Kızım, istersen Alaca'da Amcanlarda kal. Okuluna gidersin veya bizimle gelip köyde bir yıl bana yardım edersin. Ben de

Çok kültürlü bir ülkenin insanı olmak bambaşka bir duygudur. Kültürüyle, insanlarıyla, yemekleriyle, doğasıyla eşsiz olan Avustralya'da yaşayan biz Türklerin Göç Öyküsü alışılmış göç öykülerinden çok farklıdır. Türkiye'den işçi statüsünde yola çıkan biz göçmenlere Avustralya kucak açmış ve birçoğumuzu kendi vatandaşı yapmıştır. Ülkemize uzaklık ve hasretlik dışında bu ülkede bir çoğumuz huzur içerisinde yaşamaktayız. Hepimizin ayrı bir hikayesi var.

Çorum, Alaca doğumluyum. Rahmetlik Babam Galip Güler, Köy Enstitüsü mezunu bir öğ-

retmendi. İlkokul beşinci sınıfa kadar babamın mecburi hizmeti nedeniyle farklı köylerde okudum. Köy hayatının güzelliklerini hiçbir zaman unutmuyorum. İlkokul 4 ve 5. sınıfı Alaca Sakarya İlkokulu'nda okudum. Cumhuriyet Mahallesi'nde iki katlı bir evimiz vardı. Hemen yan tarafımızda amcalar otururdu. Mahallemizin adı aynı zamanda Muhacir Mahallesiydi. Çünkü mahallede yaşayanlar, biz ve birkaç aile hariç Bulgaristan ve Yunanistan göçmenleriydiler. Mahalle arkadaşlarım göçmen çocuklarıydı. Göçmen komşularımız bizden çok farklı yaşarlardı. Konuşmaları daha farklıydı.

o arada seni yatılı okula hazırlarım. Kesin kazanırsın” dedi. Aileden ayrılmak zor geldiği için bir yıl okuldan uzak kalıp onlarla köye gitmeye karar verdim. Annem tekrar köye gitmeyi hiç istemedi. Eşyalarımızın birçoğunu Alaca’da bıraktık. Sadece çok gerekli eşyalarımızı bir traktörüne yükleyerek yola çıktık. Gittiğimiz köyde büyük bir heyecan ve coşkuyla karşılandık. Sarıldık, sarmalandık. Şu an bile bana sarılan kadınların tereyağ-ayran arası, üstlerine sinmiş kokularını özlemle hatırlarım. Köyde kalacak evimiz yoktu. Birkaç gün misafir edildikten sonra bize köyün dışında bir ev verildi. Köyün en tepede ki, tüm köyü gören eviydi. Bir oda bir salon toprak bir ev. Yer toprak, çatı düz ve toprak. Bir de alt tarafta eskiden ahır gibi kullanılan bir yer vardı. O eve yerleştik. Yeni bir yaşam şekline ayak uydurmak zorundaydık. Çünkü öbür köylerde okulun lojmanlarında kalmıştık. Hayatımız çok

daha kolaydı. Burada Babam bize ateş yakmayı, yeri sulayarak süpürmeyi, çeşmeden su taşımayı, yufka ekmek sulamayı, tavuklara yem vermeyi, süt sağmayı, üzüm toplamayı, bahçe çapalamayı, kuluçkaya yatan tavuğu rahatsız etmemeyi, dağda keçilere tuz vermeyi, ısırgan otuna dokunmamayı, turşu kurmayı, saçımızı kille yıkamayı, çamaşırları tokaçlamayı, peynir yapmayı, üzüm toplamayı, pekmezde ayva pişirmeyi ve daha birçok şeyi sabırla öğretti. Köye öğretmen olarak tayin olmuştu ama köyde okul yoktu. Oturduğumuz evin karşı yamacında tek odalık, kullanılmayan bir bina okul olarak bize verildi. Köyün eli iş yapan erkekleri toplandı. Ağaçlar kesildi. Masalar, sıralar yapıldı. Babam kapının girişine okulun tabelasını yazıp, alkışlar arasında, gururla astı. Okul, birinci sınıftan beşinci sınıfa kadar öğrencilerin olduğu tek sınıftı. Sanırım 15 yaşın üstü öğrenci alınmıyordu. Fakat babam o öğ-

rencileri de kayıtsız olarak aldı. Ben o yıl, tüm yıl babama yardımcı öğretmenlik yaptım. Bu köyde yaklaşık bir yıl yaşadım. O bir yıl içinde okulda babama yardım dışında, her sabah saat 6’da kalkarak yatılı okul sınavlarına hazırlık için sürekli test soruları çözdüm. Tüm test kitaplarını gözü kapalı çözecek hale gelmişim. Yatılı okul sınavı Çorum’da bir spor salonunda yapılacaktı. Babamla o gün sabah 4’de kalkıp yollara düştük. Üstümde annemin yeni diktği çiçekli sarı elbisem vardı. Sarı rengi hala çok severim. Yaklaşık 4 saat yürüdükten sonra anayola çıkabildik. Çok yorulmuştum. Oradan geçen ilk otobüse binerek sınava vaktinde yetişebildik. Beni yukarı sıralardan birine oturturdular. Sınav kağıdını açtığımda soruların hepsinin benim için çok basit olduğunu gördüm. Fakat yorgunluktan uyuyakalmışım. Bir sıçramayla uyandım. Etrafıma bakarken Babamı uzaktan, spor salonunun dış camına

yapışmış, bana dikkat et diye işaret ederken gördüm. Giriş kapısının arkasında heyecanla beni izliyordu. Şu an bile o anı çok iyi hatırlıyorum. Uyuduğumu gördüğü zaman kimbilir ne kadar telaşlanmıştı. Sınav bittikten sonra gidip bir 'Kes' yedik. Kes, Çorum'da pidenin üstüne konulan döner demektir. Hala Çorum'a gittiğimde o eski sokaklarda, eski lokantalardan birini bulup Kes yerim. Sınav sonucunda Ankara Yenimahalle Kız Lisesi yatılı bölümünü derece ile kazandım. Türkiye'de ilk 50'ye girmiştım. Tüm aile sevinçten uçtu. Aynı yıl ailem Almanya'ya gitti. Yatılı okul yıllarım, ailemden ayrı olmam ve okulumuzun yatılı bölümünün ilk yılı olması nedeniyle zorluklar içinde geçti. Bazen kuru ekmek yemek bile lüks oluyordu. Banyolarımızda sular akmadığı için üç kat aşağıdan kovalarla su taşıyor, çamaşırlarımızı bin bir güçlükle yıkayabiliyorduk. Bunun yanında Türkiye'nin her bir köşesinden seçilerek alınmış birbirinden candan arkadaşlarım tüm bu olumsuzluklara katlanmama yardımcı oluyordu. Tüm bu zorluklara rağmen benim dönemimde okuyan yatılı arkadaşlarımın çoğu iyi üniversite puanları ile çok iyi okullara girdik. Benim şansına da ODTÜ Kimya Bölümü düştü.

1982 yılında ODTÜ Kimya Bölümü'nden mezun oldum. Mezun olduğumda hangi kapıyı çalsam işe alınacağım düşüncesindeydim. Beklediğim gibi olmadı. Bölümümünden çok zor mezun olan bazı arkadaşlarım çok iyi yerlerde iş bulur-

ken ben torpilsizlik nedeniyle kendi mesleğimde iş bulamadım. Ne yapacağımı bilmeden oldukça kararsız bir dönem geçirdim. Birkaç iş değiştirip, Üniversite Seçme ve Yerleştirme Merkezi'nde uzmanlık, Kale ve Bilgi Test Dersanelerinde öğretmenlik yaptım. 8 ay bir un fabrikasında laboratuvar şefi olarak çalıştım; fakat bakan patronumun kaprisleri nedeniyle işi bırakıp Almanya'ya yükseköğrenim yapmaya gittim. Üniversiteden bir arkadaşla evlilik nedeniyle kısa bir süre sonra tekrar Türkiye'ye döndüm. İş konusunda tekrar aynı kısır döngüye girmek oldukça can sıkıcı oldu. Bu nedenle Hacettepe Üniversite'sinde Eğitim Pedagojisi dersleri alıp Ankara Atatürk Anadolu Lisesi'nde Kimya, Fen ve Matematik öğretmenliği yapmaya başladım. Yaklaşık 4 yıl bu okulda öğretmenlik yaptım. Çok güzel yıllardı. Öğrencilerimin birçoğunu çok başarılı alanlarda görmek en büyük gurur kaynağım.

Avustralya adını ilk kez 7 yaşında halamın oğlundan duymuştum. Bana "Kimyager olup Avustralya'ya gideceğim." demişti. Ben de "Kimya ne demek? Avustralya neresi?" diye sormuştum. Yıllar sonra Kimyager oldum ve Avustralya'ya yerleştim.

Serüvenim şöyle başladı: Bir gün Ankara'da bir arkadaşım la birlikte yürüyüş yaparken Avustralya Büyükelçiliğini gördüm. Hemen gidip bir başvuru formu aldım ve eve götürdüm. Eşimle birlikte formları dol-

durup büyükelçiliğe verdik. Bu arada normal yaşantımıza devam ettik. Hatta bir ara başvurumuzu bile unuttuk. Eşim laboratuvar aletleri satan bir yerde Satış Müdürü bense Anadolu lisesinde öğretmen olarak çalışmaya devam ediyordum. Altı ay sonra gelen bir telefonla tüm hayatımız değişti. Avustralya Büyükelçiliği Avustralya'da meslekler grubuna kabul edildiğimiz ve en geç 6 ay içerisinde ülkeye girmemiz gerektiği haberini veriyordu. Çok istememize rağmen karar vermekte tereddüt ettik. Çünkü yaşantımızda birçok güçlüğü atlatıp rahata ermiştik. Düzenimizi bozup gitmek, yeni bir ülkede sıfırdan başlamak korkuttu. Uzun uzun düşündükten sonra "Bir gidip görelim, beğenmezsek geri geliriz." diye Ankara'nın soğuk bir Sonbahar gününde yola çıktık. Yirmi dört saatlik bir yolculuk sonrası, 21 Ekim 1988'de, Avustralya'nın ılık bir İlkbahar gününde (Avustralya'da mevsimler Türkiye'nin tersidir) Melburn'a indik. Bizi babamın bir arkadaşının yeğeni ve eşi karşıladılar. (Bu ülkeye gelip karşılanmak çok önemlidir. Ülkenin uzaklığını unutturur). Onlarda Çorumlular. Bir hafta onların evinde kaldık. Sıcak, candan bir aile. Oturdıkları Glenroy semtinde tüm evler tek katlıydı. Ankara'da yüksek binalara alıştığım için burasını çok yadırgadım. Bir akşam düşünceli düşünceli otururken ev sahibi ne düşündüğümü sordu. "Yüksek binaları özledim." dedim. O akşam bizi şehir merkezine götürdüler. O yıllarda

Melbourne şehir merkezinde çok az yüksek bina vardı. Yan yana iki yüksek bina olan Rialto Towers'a doyasıya bakıp havayı içime çektim.

Bir hafta misafirlikten sonra ev aramaya başladık. Şansımızdan dayalı döşeli kiralık bir ev bulduğumuz için yanımızda getirdiğimiz 2500 Avustralya Doları paramızla Avustralya'ya gelişimizin ikinci haftasında bir araba aldık. İkinci el Datsun 120. Eski bir arabaydı. Ama dünyanın en mutlu insanları bizdik. Keyfimize diyecek yoktu.

ODTÜ Mezunları olarak dil sıkıntısı çekmeyeceğimizi düşünüyorduk. Fakat konuşma dilinde çok eksik olduğumuzu gördük. LaTrobe Üniversite'sinin İngilizce kurslarına kaydımızı yaptırdık. Sınıfta ilk dikkatimi çeken şey birçok değişik ülkeden gelen öğrenciler ve öğretmenlerin son derece kibarlığı oldu. Birçok değişik ülkeden öğrenci ile çok kısa sürede kaynaştık. Sanki yıllardır bir arada yaşıyormuşuz gibi. Farklılıklarımızı değil benzerliklerimizi konuştuk. Ülkelerimizden ayrı olmamız mı? Yoksa öğretmenlerimizin becerisi mi? bizi o kadar yakınlaştırdı? Bilemiyorum... Sınıfımızı birbirinden güzel ve renkli çiçeklerin bulunduğu bir bahçeye benzetiyordum. Avustralya'nın çok kültürlü yapısı ile işte ilk kez orada karşılaştım. Bana çocukluğumda yaşadığım Muhacir Mahallesini hatırlattı.

Avustralya 275 değişik ülke insanın, 248 ayrı dili konuştuğu bir ülke. Nüfusunun çeyreğine yakın kısmı başka bir ülkede

dünyaya gelmiş. Tüm Avustralya'lılar kanun nezdinde eşitler. Buna göre hiç kimseye ırkı, etnik veya ülke kökeni, yaşı, cinsiyeti, medeni hali veya engellilik durumu ya da siyasi veya dini inançları nedeniyle farklı olarak muamele edilemez. Bir işe girmek veya yükselmek, kişinin kültürel geçmişine veya siyasi görüşüne göre değil, kişinin becerilerine, kabiliyetine ve tecrübesine bakılarak gerçekleşmesi demektir.

Bu ülkede çalışma hayatıma 1989'da Avustralya Hükümeti'nin Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Merkezi olan Commonwealth Scientific and Industrial Research Organisation yani kısa adı ile CSIRO'da Bilim İnsanı olarak başladım. İş görüşmemi İngiliz, Hollandalı, İtalyan, Avustralyalı, Viyetnam'lı ve Hint'li Bilim İnsanlarından oluşan 6 kişilik bir ekip yaptı. Bu gruptaki hiç kimse daha önce bir Türk ile tanışmamış. Bayan olduğum için de grupta bir bayan olmasına dikkat edilmiş. Görüşme odasına girdiğimde gözüme ilk çarpan şey inceledikleri bir dünya haritası oldu. Türkiye'nin yerini ve bazı büyük şehirlerinin isimlerini öğrenmişler. Bana hepsini saydılar. Ben de onlara gururla doğduğum şehir Çorum'un yerini gösterdim. Alacahöyük ve Boğazkale'den bahsettim. Çok etkilendiler. Özgeçmişimi çok iyi inceledikleri sorularından belli oluyordu. İş başvurusunda diploma örneği istemedikleri için iş görüşmesine kırmızı kaplı, bir tarafı İngilizce bir tarafı Türkçe olan, gururum ODTÜ diplomamı bir-

likte götürdüm. Göstermek için büyük çaba sarfettiğimde "Sen özgeçmişinde beyan etmişsin. Diplomanı görmemize gerek yok.» dediler. Çok şaşırdım. Çünkü Türkiye'de iş başvurularında bırakın diploma göstermeyi bir de Noterden tasdikli kopyasını vermeniz gerekiyordu. O yıllarda burada insana güven sonsuzdu.

İş yerim CSIRO'da işe başlayan ilk Türk bendim. İlk günlerde ofisimin kapısından gizlice bakan veya bir şey bahane edip birşeyler soran birçok insan oldu. Meğer bu kişiler bölümde bir Türk'ün işe başladığı haberi yayılınca Türk neye benzer diye merak edenlermiş. Zamanla beni tanıdıklarında kendilerinden farklı olmadığımı gördüler. İngilizce konuşuyor olmama çok şaşırdılar. Birçoğu Türkiye ile ilgili hiç bir şey bilmiyordu. İş yerimde Türkiye'yi tanıtmak benim misyonum oldu. Kısa bir süre sonra 'Uluslararası bir öğle yemeği' organize ettim. Herkes kendi ülkesinden bir yemek getirdi. Baklavayı biliyorlardı diye ben de baklava yaptım. İlk kez tadan birçok kişi olması beni şaşırttı. Türkiye ve Türk kültürünü tanımadıklarına karar verdim. Daha sonra mesleğimle ilgili sunumlarımda sunumlarımda önüne yaklaşık 5 dakikalık Türkiye tanıtım videoları koymaya başladım. İlk önce şaşırdılar. Daha sonra hoşlarına gitmeye başladı. Benim tanıtımlarım sonucu Türkiye'ye ve hatta Çorum'a giden birçok iş arkadaşım oldu. Çok güzel anılarla döndüler. En çok da memleketimin insanların yakınlığı onları etkilemiş.

Bir de çay ikramları.

İş yerimde ilk projem Doğu Avustralya'da, bir süredir kapalı olan bir fabrikanın tekrar üretime başlaması ile ilgiliydi. Menejerim gerçek bir Avustralyalıydı (Countryman). Ağır bir Avustralya aksanı ile konuşuyor, sakalları ve bıyıkları ağzını kapattığı için ağzını bile göremiyor ve ne dediğini anlamıyordum. O da ilk kez bir Türk'le çalışıyordu. İkimiz de çok çalışıyorduk. Altı aylık projeyi iki ay gibi kısa bir sürede gerçekleştirecek fabrikanın sorununu buldum ve üretime başlattım. Proje bitiminde bu fabrikadan menejerimle birlikte iş teklifi aldık. Menejerim kabul etti, fakat Türkiye'den Avustralya'ya göç eden ben, yeni bir şehre taşınmayı göze alamadığım için Melburn'da kaldım. Bir ülkeden bir ülkeye göçü göze alırken bir şehirden bir şehire göç edemeyişime hala şaşırıyorum.

İlk projemdeki başarıım nedeniyle CSIRO'da kısa sürede terfi alarak Elektrikli Araçların akü araştırmasına yönelik bir projeye geçtim. O günden bu yana CSIRO'da akü araştırması, Elektrikli araçlar ve Hibrit araçlara akü geliştirmesi, Yenilenebilir Enerji kaynakları ile ilgili birçok başarılı projede görev aldım. CSIRO'nun yaklaşık 80 firma ile ortaklaşa, dünya fuarlarında gösterilmek üzere geliştirdiği prototip Hibrit arabaya çift taraflı akü geliştirdim. Bu aküleri tamamen elde yaptım. Projemin son kısmını Amerika'da bir akü fabrikasında gerçekleştirdim. Bu aküler aynı zamanda Holden araba

firmasının Sydney Olimpiyatlarında sergilediği Hibrit arabada kullanıldı. 2000 yılında bu proje Avustralya'da yapılan projeler arasında birinci seçildi. CSIRO'nun en büyük ödülü olan CSIRO Başkanı Ödülü'ne layık görüldüm. Ödülümü büyük bir törenle Sidney'de aldım. Ödül konuşmam da "Bu ödülü ülkem ve ülkem bilime katkı sağlayacak tüm gençleri adına alıyorum" dedim. Bilim Bakanımız yanıma gelerek "Göçmenlerin bu ülkede neden daha başarılı olduklarının cevabını bana sen verdin. Sizler Avustralya için çalışırken içinizde kendi ülkenizin sevgisini taşıyor ve ülkenizin adını duyurmak için daha çok çaba harcıyorsunuz. Gönülden kutlarım sizi demişti". Tabiki bu ödülü kendi ülkemde almayı çok isterdim. Ancak bu ödülü bana fırsatlar ülkesi Avustralya verdi. Ben yine de bir Türk kadını olarak bu ödülü almanın gururunu yaşadım ve halen yaşıyorum.

2008 yılında ise Yenilenebilir Enerji için yeni depolama kaynağı olan UltraBattery (Ultra-Akü) projesi çalışmamla Araştırma Ödülüne layık görüldüm. Grup çalışması olan Ultra-Akü'nün temelinde kurşun-asit içerikli akü ve süper-kapasitör birleşimi yatmaktadır. Ultra-Akü'nün üretim lisansı Japon firması Furukawa ve Amerikan firması East Penn tarafından alındı.

Yüksek öğrenimimi RMIT Üniversitesi'nde yaptım. Akülerin kapasitesini artırmak konusunda çalışarak bu konuda önemli bir buluşa imza

attım. Tez konum birçok ülkede sunumlarda kullanıldı. Avustralya'da bir akü fabrikası tez sonuçlarımı kullanarak yeni bir akü geliştirdi.

2013 yılında, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın Tübitak'la birlikte organize ettiği Yurtdışındaki Bilim İnsanları 2. Kurultayı'na Avustralya'dan temsilci olarak katıldım ve Enerji Depolama konusunda projeler oluşturulmasına katkı sağladım. 2019 yılında, 4. Bilim İnsanları Kurultayı'na ikinci kez katıldım. 2018 yılında, THY Bilim Elçisi olarak Gaziantep Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Malatya RoboCot Etkinliği ve İstanbul Özyegin Üniversitesi'nde düzenlenen Bilim Elçileri Zirvesi'ne konuşmacı olarak katıldım. Halen Bilim Elçileri Derneği Yüksek İstişare Heyeti Avustralya Temsilcisi olarak görev yapmakta ve gençleri bilime teşvik etmek üzere çalışmalar yürütmekteyim.

Şimdi dönüp baktığımda «Başka bir meslek seçip, başka bir ülkeye mi yerleşseydim?» diye bir düşüncem asla olmadı. Bilim İnsanı olmak öyle bir şey ki, insani birçok alanda yetenekli kılabiliyor. Çok yönlü düşünmek, birçok şeyi bir arada yapabilmek hayatınızın bir parçası olabiliyor. Bu nedenle mesleğimin yanında birçok farklı işler de yaptım. Başarıları imza attım. Bir sonraki yazımda bunlardan bahsedeceğim.

Benim Bir Mecram Yok Artık Seninle

Mumun alevinden, suyun sesinden
Sadece şiir getirdim sana
Kulakların duymaz imiş; bilmedim
Göremiyormuşsun meğer
Benim hecelerimle
Gözlerine bakıp bakıp ağlayan
O kadim yıldızları

Hangi mağaralarda bulabilir ki senin
Akıl tezgâhın, dumanlı kalbin
Kıtmir'in yattığı yerde
Filizlenen bedii tohumları

Bir vebalı yolcu, marazî leyla
Bir köprüyü işte böyle
Yıkar ve kendini sele bırakır
Bir şiir dalı bul, tutun toprağa
Yenildim, sessizce gittim ülkenden
Düşlerimi çektin darağacına
Kırılan imgeler kaldı geriye
O yaralı günden
O mağrur senden

Bir yıldırım gibi çarptığın ruhum
Sustu o ketum hayallerinle
Bu şiiri bir gün gökkuşağından
Mahzun ağaçlardan, kuşlardan dinle
Cellâdı olmayan bir evrendeyim
Benim bir mecram yok artık seninle

Nurullah Genç

